

Disseccionant *Architecture Principe*,
manifest projectual de la funció obliqua.

emmanuel durand

**Disseccionant *Architecture Principe*,
manifest projectual de la funció obliqua.**

Agraïments

Primer de tot, els meus agraïments es dirigeixen a la meva tutora de recerca, Ariadna; pels seus preciosos comentaris, per la seva sensibilitat i la seva implicació en l'acompanyament del procés d'investigació;

Als amics i amigues de Barcelona, per la seva integració cultural i l'ensenyament de la riquesa humana en les diferències de cadascun;

À mes frères de chez moi, qui m'épaulent à croire que demain tout est possible, bientôt...

À mes parents, qui ont toujours été à mes côtés, sans faille, pour ce combat mené jour après jour afin d'arriver à percevoir ce point lumineux à l'horizon;

A mos papetes, qu'an pas agut l'astre de poder menar d'estudis, mas que m'an ensenhat una causa mai valorosa : la flaira de la posca e de la sudor. A jamai vos aimi.

Resum

L'estudi d'una publicació plena d'envits arquitectònics i socials com la del grup *Architecture Principe*, iniciada als anys seixanta, pretén demostrar la importància de l'obra impresa en la consolidació d'una trajectòria projectual. Avantguardista en la manera d'adreçar-se al seu lector, la multiplicitat de missatges transmesos pels escrits i representacions gràfiques ordenades per Claude Parent i Paul Virilio a la revista, ens porta a qüestionar-nos sobre la influència del treball publicat en el panorama actual de l'arquitectura contemporània.

La investigació proposada al llarg d'aquest treball es centra en una dissecció analítica de les deu revistes publicades pel col·lectiu de pensadors-creadors els anys 1966 i 1996: la comprensió del contingut teòric, de la maquetació gràfica i de les decisions artístiques de la obra quedant-se essencials per entendre el impacte conceptual en la propagació de les seves idees dins de l'àmbit de la Teoria de l'Arquitectura.

A través d'aquesta recerca, la nostra exposició s'amplia amb l'aportació d'una nova revista permetent d'aprofundir la reflexió en un context actual, emfatitzant un punt de vista crític sobre la transgressió del treball realitzat per Parent i Virilio a través de les èpoques. Aquest treball s'estén, doncs, més enllà de l'obra publicada, en l'aportació material d'una reinterpretació teoricogràfica dels principis fonamentals de la *Funció Obliqua*.

Paraules claus : Revistes de arquitectura, *Architecture Principe*, teoria, gràfica.

Abstract

The study of a publication with architectural and societal stakes, such as that of the group *Architecture Principe* initiated in the 1960s, seeks to demonstrate the importance of writing inked materially in the concretization of a projectual trajectory. Avant-garde in the way it addresses its reader, the multiplicity of messages transmitted by the writings and graphic representations commissioned by Claude Parent and Paul Virilio leads us to examine the influence of the journalistic work on the current landscape of contemporary architecture.

The investigation proposed in this work focuses on the analytical dissection into the ten publications of the collective from 1966 to 1996: the understanding and explanation of the theoretical contents, the layouts, the artistic and literary choices of the authors remain paramount in order to understand the impact in the propagation of concepts within architectural theory.

Through this research, our study is extended by the contribution of a new review allowing us to deepen our reflection in a present context, accentuating a critical point of view on the transgression of the work led by Parent and Virilio through the ages. This work thus extends beyond the published work, in the material contribution of a theoretical-graphic reinterpretation of the founding principles of the *Oblique Function*, which were first manifested in 1966.

Keywords : Theory of Architecture, *Architecture Principe*, graphic design.

Índex

Prefaci: motivació i justificació temàtica	13
Objectius	17
Metodologia	18
1. Contextualització	
La gènesi del col·lectiu Architecture Principe en un món ideològicament tempestós.	21
El qüestionament de la conformitat creativa en una atmòsfera de renaixement sociocultural postguerra.	22
Les trajectòries personals de Claude Parent i Paul Virilio, el destí d'una trobada per a l'aparició d'una ideologia espacial desembolicada.	32
1966: l'Estrena impactant de la revista Architecture Principe.	36
2. Dissecció analítica	
Exploració introspectiva detallada de l'obra publicada.	41
Inspecció i descomposició general del conjunt de revistes publicades <i>A.P.</i>	43
L'incidència textual en l'expressió teòrica de la publicació: morfologia i contingut de les paraules obliqües.	57
El paper capital de les representacions gràfiques com a suport teòric: l'explicació utòpica mitjançant el material gràfic.	69
Síntesi compositiva de l'obra publicada: relacions projectuals per la construcció d'un Manifest.	83
Conclusions	87
Bibliografia	90
Referències de les figures	94

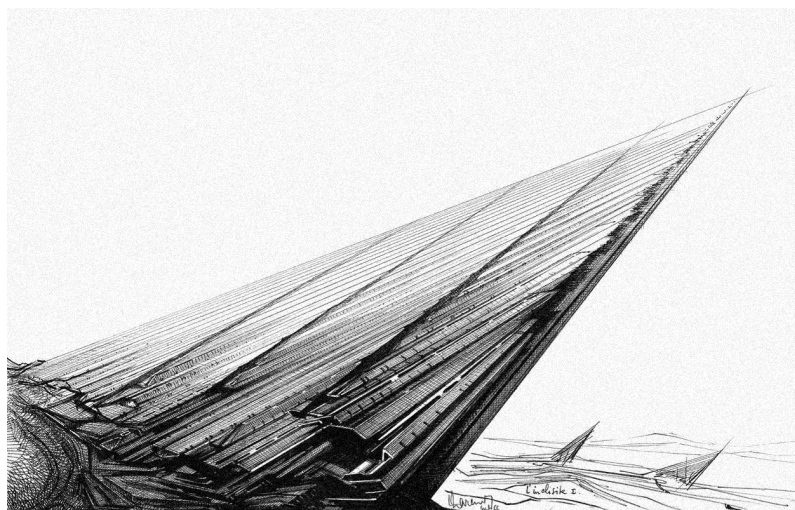

Fig. 1

Fig. 1 Dibuix en perspectiva denominat « L'Inclisite I ». (1966) Claude Parent. *Architecture Principe, La Circulation Habitable* (n°5).

Prefaci: motivació i justificació temàtica

La voluntat de desenvolupar aquest treball segueix els mateixos camins que les primeres impressions personals que es van sentir davant l'interès arquitectònic. L'atracció pel desenvolupament d'una idea de projecte, la seva manera d'explicar-la i de representar-la sent una de les capacitats honorables que ens porta a estimar l'exercici de l'Arquitectura. Més endavant, sorgeix una curiositat per la consciència de l'heterogeneïtat dels dibuixos, cadascun amb les seves pròpies paraules per dir, sovint en reflexió amb la persona que els va elaborar. Sempre he posat una mirada atenta a les obres que denoten i criden l'atenció pel missatge singular que conté sobre com ha de ser la creació de l'espai. Havent desenvolupat aquest interès per la contemplació de les obres escrites i el seu contingut representatiu, la idea de poder realitzar un estudi sobre una arquitectura evocadora representada en el seu estat de pura creació em va semblar fascinant per tal de marcar un punt conclusiu sobre un període de la meua trajectòria acadèmica.

Certament, és en la ressonància al cap de l'expressió del poeta occità Joan Bodon que es fonamenta la meua voluntat d'emprendre aquesta reflexió final : «*Es sus la talvèra qu'es la libertat*»¹, és a dir, «*és a la vora que està la llibertat*». Això ens inspira a iniciar una descoberta d'allò que no se'ns mostra habitualment, d'allò *perifèric* davant el reconeixement legítim format per la Història de l'Art i l'Arquitectura. També, és a través d'aquesta llibertat teòrica que les idees s'escapen en una forma pròpia de creativitat i es fan realitat. Aquest interès per la resolució projectual a través del discurs conceptual em va portar a voler entendre el procés creatiu que hi ha darrere de cada obra. Una curiositat davant la radicalitat de la creació humana que, com a part d'una continuïtat personal, fa referència a una atracció per les obres que s'han quedat en l'ombra, tot resseguint els esbossos referents als principals moviments de l'arquitectura contemporània. Així doncs, és una manera de mirar el passat per entreveure les conseqüències sobre els mètodes actuals de realitzar un exercici creatiu. La influència dels nous mitjans de comunicació també és a l'origen d'aquesta fascinació per l'expressió arquitectònica transgressora. La implicació en grups socials com *Forgotten Architecture*, em va permetre reconèixer el missatge sincer d'obres de vegades extravagants. Durant els darrers anys d'estudi, la mirada enfocada sobre escoles d'arquitectura britàniques i americanes com Bartlett o Sci-Arc m'ha impactat per descobrir models inspiradors pel desenvolupament dels meus projectes propis. És, a més, en aquest moment que el redescobriments de la presència de Claude Parent en els gestos deconstructivistes dels anys vuitanta va donar lloc a amplificar el desig d'elaborar una recerca concreta sobre els seus actors.

Per altra part, la lectura de l'Obra de Claude Parent i Paul Virilio va tenir la capacitat de fer una connexió amb les meves arrels. Les seves idees ambicioses així com la

¹ BODON, Joan. *Poèmas*. Tolosa: IEO Edicions - IDECO, 2010. [Pàg. 27] Fragment del poema *La Talvèra* escrit originalment en 1967.

manera de concretar-les em recorden el taller d'un artesà que dona forma a un objecte per la suor del treball que desenvolupa. Aquest recordatori de les maneres de crear els anys posteriors a la Segona Guerra Mundial segueix sent fruit d'una nova experiència, d'una creació pròpia on el seu autor aprèn d'ell mateix revelant les corbes de la seva obra. Una reflexió compromesa sobre la descentralització territorial de les consideracions culturals lligant amb aquesta nova forma de produir obres amb virtuts artístiques.

És a través d'aquests múltiples motivacions que em vaig tornar a centrar en l'obra precursora de la trajectòria dels dos arquitectes evolucionant en « l'escalfat » context parisenc dels anys 60. Les nou ressenyes d'Architecture Principe s'expressen en una forma de síntesi d'un concepte principal que el duo Parent i Virilio desenvoluparan al llarg de la seva vida: l'impuls cap a un *canvi radical*² en la relació entre l'Home i l'Espai. A través dels seus articles compromesos i les seves perspectives dibuixades a mà amb formes destacades, l'espurna d'una investigació analítica paral·lela es revela com una possibilitat d'estudiar en profunditat aquesta publicació col·lectivament oblidada.

Aleshores, el meu treball es presenta com una recerca sobre la composició desmembrada de l'obra d'aquest col·lectiu, sobre l'articulació d'escriptures i altres continguts manuscrits que la generen per evocar un discurs realista davant els problemes socials d'aquesta època. Es formalitza així amb l'atenció a les decisions gràfiques, a l'examinació minuciosa dels continguts gràfics per tal de donar una reflexió conclusiva sobre la situació actual de l'obra publicada al segle passat.

«Sempre he dit que és l'acció de fer que m'ensenya el que busco.»³

2 VIRILIO, Paul. Avertissement. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 1]

3 SOULAGES, Pierre. *Entretiens avec Dominique Demartini*. Rodez: CCOR, Febrer 2003. [Pàg. 2]

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 2 Fotografia de Pierre Soulages en el seu taller. (1968) Fotògraf: Fritz Pitz. Archives Musée Soulages, Rodez, França.

Fig. 3 Fotografia de Claude Parent davant d'un dels seus dibuixos. (final dels anys 1960) Fotògraf: Claude Lechevalier. Fonds Claude Parent, París, França.

Fig. 4

Fig. 4 Fotografia pròpia de l'edició integral dels deu volums *Architecture Principe*. (1996) Groupe Architecture Principe. París, França.

Objectius

En una mirada general, la intenció d'aquest treball ens porta a la investigació d'un projecte arquitectònic manifest en la seva formació a través de l'escriptura i la representació gràfica. El nostre estudi ve, doncs, impulsat per la voluntat d'entendre la influència que pot tenir un projecte publicat format per una sèrie de revistes, en el món de l'Arquitectura. Llavors, aquest interès se centra en l'estudi de les possibilitats analitzant una publicació teòrica que té l'ambició de crear una manera de construir una arquitectura real que, segons Paul Virilio i Claude Parent en els seus articles, sigui el motor d'una «nova forma de vida humana en societat»⁴. Aquestes ambicions també es reflecteixen en l'arribada de certs edificis-vitrines que permeten aprofundir la nostra reflexió sobre el resultat d'una materialització formal de les seves idees esmentades al llarg dels seus escrits.

La proposta d'aquesta recerca s'estén per la consideració d'allò que *Architecture Principe* encarna per la seva elecció d'una difusió mediàtica impresa en paper i disponible públicament en un quiosc. Així doncs, l'anàlisi de les estratègies de comunicació contingudes en cadascuna de les revistes publicades l'any 1966 permet assimilar el paper dels seus ideòlegs en el context transgressor dels anys seixanta, especialment a França. També és una manera d'aprofundir amb l'estudi de les influències polítiques i socials contingudes en els conceptes urbans de Parent i Virilio, i en les seves declaracions que desafien les tendències de funcionament de les ciutats a finals del segle XX.

Concretament, l'objectiu es basa en el fet de dissecar aquest conjunt de revistes-manifestos per extreure'n l'essència de la seva concepció. D'aquesta manera, es fa una anàlisi detallada dels punts compositius, del significat de les paraules associades a les seves representacions dibuixades o esculpides, de la disposició dels elements fotogràfics així com, des d'un punt de vista general, de l'ordre de publicació de la resta d'aquestes deu ressenyes signades pel col·lectiu de pensadors-creadors.

També es tracta de presentar un treball pioner en les trajectòries del duet de teòrics francesos, en la seva complexitat i la seva implantació de la mateixa manera que es faria l'anàlisi d'un projecte arquitectònic materialitzat per la pedra.

La dualitat entre concepcions teòriques i concrecions reals del projecte oblic és també al centre del nostre estudi. La manera de veure aquesta publicació es troba qüestionada per ser un vector de transformació d'una realitat arquitectònica o simplement com l'aportació d'una reflexió teòrica romanent en el món de les idees.

És a partir de tots aquests objectius que neix la voluntat de crear una onzena revista per aportar una reinterpretació personal arran dels volums anteriors. Aquest treball permet, doncs, d'experimentar amb un nou enfocament dels continguts teòrics oblics i desenvolupar una aportació personal en relació amb la nostra visió actual sobre aquesta publicació.

4 VIRILIO, Paul. Manhattan Out. *Architecture Principe, Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 1]

Metodologia

Amb la voluntat d'estudiar en introspecció la publicació projectual presentada anteriorment, el nostre treball d'estudi s'estén formalment a través d'un primer format de lectura que conté una minuciosa anàlisi de la publicació d'*Architecture Principe* en la seva integritat. Per començar, un capítol introductorí ens porta a la contextualització a diverses escales de l'obra publicada en el seu entorn social i ens porta a observar l'aposta de la seva eclosió dins l'escena teòrica. A través d'aquest prefaci, descobrirem la trajectòria personal dels líders d'aquest col·lectiu, tant contrastada com justificada per les aprehensions socials que va passar l'època dels anys 60.

Posteriorment, la nostra anàlisi desenvolupa un mètode de dissecció dels deu números de l'obra publicada, permetent així presentar els continguts en relació amb els seus valors compositius i expressius continguts en cadascun dels volums publicats. L'organització analítica del nostre treball permet una entrada gradual en les concepcions obliqües revelades sota diferents facetes per la diversitat corporal de cadascuna d'aquests deu números. Així, es realitza una classificació dels continguts a diversos graus d'aproximació per tal d'entendre les qüestions propositives que conté aquesta publicació literària. Per tant, aquesta autòpsia detallada es desplega des de quatre punts de vista ordenats:

- **Visió general de l'organització de deu revistes entre elles:** classificació, previsions d'ordenació i data d'estrena;
- **Elements textuais:** manera d'expressió literària, contingut i composició textual, importància tipogràfica;
- **Elements gràfics:** anàlisi de representacions gràfiques, simbòliques compositives i proporció visual;
- **Síntesi analítica sobre l'obra publicada:** intersecció del conjunt d'observacions compositives sobre els elements.

D'aquesta manera, el desenvolupament comentat d'aquest treball pretén entendre les adscripcions lògiques en la composició teoricogràfica de totes les publicacions, tant en la seva estructura global com en la detallada harmonia compositiva continguda en cada pàgina. A continuació, aquest estudi analític en el seu plantejament objectiu acaba amb una conclusió parcial que permet resumir els punts clau per a la comprensió d'un projecte avantguardista. A més, ens permet establir un vincle amb l'aportació projectual, que continua el nostre treball de fi d'estudis en un moment present, pretenent iniciar una relació personal amb aquest conjunt d'objectes i continguts literaris de teories obliqües.

Així doncs, aquesta concepció pròpia addicional està dissenyada en el mateix format físic que les deu ressenyes anteriors publicades per *Architecture Principe* : ús de les dimensions originals i reinterpretació compositiva. Pretén plasmar una reflexió posterior a l'època de Claude Parent i Paul Virilio, girant al voltant de temes contemporanis sobre la percepció subjectiva de les seves teories. De tal manera, es presta especial atenció a la composició gràfica d'aquesta revista modelada l'any 2022, així com als matisos tonals i als objectes que la contenen. Des d'*Elements de la ciutat obliqua*⁵ fins a la percepció actual d'obres construïdes com el *conjunt parroquial Sainte-Bernadette de Nevers*⁶, aquest nou número organitza la disposició d'un seguit d'articles crítics en relació amb els aspectes estudiats prèviament. Finalment, és com el nostre treball de recerca adquireix una dimensió contemporània davant els reptes dels conceptes proposats per la teorització obliqua dels dos pensadors parisencs.

---

5 Referència als Elements que formen el projecte oblic explicats per Parent i Virilio. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe 1966 à 1996*. París: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997.

6 Referència a l'edifici religiós construït per Parent i Virilio a Nevers presentat a la revista especial n°4. ARCHITECTURE PRINCIPE. *Nevers Chantier*, Maig / Juny 1966, n°S (4). [12 Pàg.]

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 5 Pintura a l'oli denominada *Strijd tussen Carnaval en Vasten* (1559). Pieter Bruegel den Aauwe.

Fig. 6 Fotografia d'una desfilada d'estudiants d'arquitectura de l'Escola Regional d'Arquitectura d'Estrasburg pels carrers de la ciutat, (1968). Fotògraf: Armand Peter. Arxiu personal.

1 Contextualització

La gènesi del col·lectiu *Architecture Principe* en un món ideològicament tempestós.

Per entendre les voluntats societàries del projecte manifest estudiat, és essencial posar una ullada sobre l'explicació de la seva posició contextual dins d'una societat en plena revolució social. A la dècada dels anys seixanta, arran de la presència de conflictes polítics a l'escala del món occidental, va néixer un clima protestador tant als Estats Units com al continent europeu, marcant una situació de qüestionament dels principis socials defensats pels governs instal·lats en aquest moment. Els moviments contraculturals, les revoltes de les comunitats minoritàries i les reivindicacions obreres porten a l'emancipació de noves consideracions polítiques que marquen el canvi cap a un nou món. Com assenyalava l'escriptor Claude Weill quan parla del principi dels *Sixties*, «Era l'època dels inicis. S'acabava un món. Va néixer un altre. Amb la retrospectiva, aquesta dècada prodigiosa, tan prospera i tan llunyana, no deixa de sorprendre per la seva vitalitat, la seva inventivitat, la seva audàcia.»⁷ El nostre plantejament se centra, doncs, en els actes de reivindicacions que van tenir lloc a França, no només a la capital parisenca on viuen els membres del col·lectiu *Architecture Principe*, sinó també a les regions que formen el país, per tal d'observar els canvis de comportament dels seus actors. La veu de les associacions estudiantils esdevé llavors la font d'una inversió insurreccional de les institucions acadèmiques, afectant també les maneres d'ensenyar l'art creatiu i el pensament autocrític per les noves generacions. Els seus mitjans d'acció a través de la convocatòria de manifestacions, l'ocupació del carrer i dels espais públics prevaricant de vegades cap a situacions de violència contra els defensors del poder, són una prova d'una voluntat global de canvi radical. Aquesta mobilització afecta especialment els establiments d'ensenyament de Belles Arts i d'Arquitectura, capgirant les tendències classicistes en la seva transmissió intel·lectual. Una manera pragmàtica d'abandonar les teories heretades dels segles passats és defensada pels moviments agitadors, símbol d'un canvi artístic experimental emergent.

Aleshores, assimilar les concepcions teòriques anteriors als actes del maig de 1968, ens ajuda a situar el nostre estudi en aquesta publicació que promou una evolució global de l'organització social dirigida per l'Arquitectura. Aquest període anticonformista ens porta, doncs, a iniciar una investigació sobre la influència de Claude Parent i Paul Virilio en aquest món en decadència, però sens dubte a la recerca d'una modernitat que condueix a l'evolució de la deferència moral humana.

⁷ WEILL, Claude. Les années 60 : dix ans qui ont changé le monde. *L'OBS [en línia]*, 2011. [Consulta: 14 de maig de 2022]. Disponible a : <https://www.nouvelobs.com/les-annees-60-dix-ans-qui-ont-change-le-monde.html>

El qüestionament de la conformitat creativa en una atmósfera de renaixement sociocultural postguerra.

En primer lloc, constatem un canvi de codis socials, vectors d'un qüestionament de la lògica social instal·lada en l'organització de les societats occidentals durant els anys 1950-1960. Aquest interès per la renovació moral impulsa la renovació dels principis urbans per a la llibertat dins l'espai públic situat al cor de les ciutats, com París, sent el centre d'atenció de les reflexions analítiques presents a la publicació *Architecture Principe*. No obstant això, aquests nous pensaments condueixen a un conflicte violent amb els grups conservadors francesos que encarnen el poder i es mantenen un ordre arrelat a les tradicions. Alguns polítics parlaran, doncs, d'aquest alliberament en la manera de vestir i actuar en públic com una mascarada nociva infundada: Raymond Aron qualifica aquestes accions de «carnaval revolucionari»⁸.

Però malgrat l'expressió d'aquests detractors del moviment llibertari, la situació ideològica permet inspirar la visió d'un ideal de reconstrucció ètica general, al qual les teories obliqües donaran resposta amb la imposició d'una nova *consciència arquitectònica*⁹. Aquesta crítica a l'administració que regeix tots aquests factors de control social és abordada per Claude Parent, testimoni de la realitat dels problemes humans d'aquesta resposta organitzada. En l'article titulat *L'home desarrelat*, símbol de la implacabilitat dirigida del comportament humà, l'arquitecte-pensador explica: «Els «ORGANITZADORS» han d'arrancar l'home per fer-lo finalment mal·leable, capaç d'una equació, indexable, analitzable, un element d'estadística amb bona consciència on l'atzar només intervé en forma de factors. Per aquest home desarrelat, llavors serà possible construir aquest espai sense futur, construït a partir de l'anàlisi de l'actualitat, del món del confort i del consum, deduït de l'extrapolació de les necessitats incontrolades del present. Aquest és el futur desitjat i proposat per un poder desaparegut que ha substituït el compromís de les seves responsabilitats amb l'individu, per la satisfacció dels impulsos de les masses rebaixades al rang de consumidors.»¹⁰

Aquesta transformació també comporta una reflexió sobre l'arribada de moviments que defensen una visió de la vida comunitària, des del respecte per compartir un mateix espai. Volem referir-nos a l'emergència d'una ideologia *hippie* nascuda al continent americà com a resposta als conflictes armats protagonitzats per les autoritats militars de la nació. Aleshores, es revela una nova forma d'agrupació humana en la qual la lliure circulació a l'espai així com l'absència de propietat individual mostren una nova manera d'imaginar un ideal de vida compartida en societat. Aquesta postura tindrà una influència

8 ARON, Raymond. *La révolution introuvable - réflexions sur les événements de mai*. Paris : Éditions Fayard, 1968.

9 «És davant la imminència d'aquesta metamorfosi que ens trobem. Aquesta presa directa i inevitable del psíquic sobre l'arquitectura la transformarà en un autèntic teixit fisiològic, íntimament adaptat als individus.» VIRILIO, Paul. Avertissement. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 1]

10 PARENT, Claude. L'Homme déraciné. *Architecture Principe, Le Potentialisme*, Abril 1966, n°3. [Pàg. 1]

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 7 Fotografia d'una habitació compartida estreta de la col·lecció *Visit at the Hippies commune in Ozarow*, (1968). Fotògraf: Eustachy Kossakowski. Arxiu personal de Anka Ptaszowska.

Fig. 8 Fotografia de Claude Parent presentant la *Funció Obliqüa* a un grup de persones, (1970). Fotògraf: D.R. Fonds Claude Parent, París, França.

important en la projecció dels espais durant l'explicació de la Ciutat Nova dissenyada per Parent i Virilio. Defensant l'*abandonament de les ciutats*¹¹ per a la recuperació de l'espai lliure que ofereixen les extensions rurals, aquesta tendència va de la mà, en el seu entorn natural i en la seva manera de pensar l'espai, amb la forma de vida impulsada per la comunitat «Peace and Love». A més, el disseny d'espai expositius que fomenten l'arquitectura obliqua, és a dir, un disseny d'espai que es forma per la continuació d'un pla proposant un canvi de nivell i de condicions interiors per la seva inclinació, demostren una explicació de l'espai a través de la seva experiència en grup. Aquests models a mida natural (com podem veure a la fotografia que apareix a la figura 8) recorden la tipologia de sales d'estar *hippies* on les limitacions espacials s'expressen per la pròpia massa humana, posant les relacions entre els éssers al centre del benestar espacial. Observem amb aquestes paraules que els models polsegosos d'una residència haussmaniana recta i privada semblen enterrats davant el renaixement de l'ocupació en grup d'un mateix lloc de vida, sense límits ni fronteres.

A més, aquestes consideracions que revelen una nova manera de pensar, ens porten a mirar la situació del medi artístic per aprofundir en aquesta observació del període estudiat.

També, apareixen fenòmens de rebuig dels principis estètics en aquest entorn disputat de postguerra. Els artistes emergents de finals dels anys 50 demostren un impuls radical, que portarà l'Art a una reconstrucció total, deixant enrere tots els ensenyaments acadèmics imposats. Aquesta metamorfosi s'expressa mitjançant una reconsideració dels gestos primitius de l'espècie humana, en la realització artística per explorar nous horitzons conceptuals per a l'art contemporani. Un d'aquests camins és el que va prendre Robert Motherwell, classificat per primera vegada com a *expressionisme abstracte* el 1946 pel crític d'art Robert Coates. L'artista nord-americà busca, doncs, la manera d'expressar l'espontaneïtat dels moviments del seu cos sostenint a la mà un pinzell, agitat d'una manera lliure de qualsevol regla proporcional o compositiva. D'aquí, arriba a la consciència general, la importància de captar l'energia creativa de l'esdeveniment present, no el seu resultat gràfic si no el seu procés d'elaboració com a vector de reconeixement artístic. També és l'aparició de nous materials creatius que esdevé més democràtic, abandonant les escultures de guix per l'ús de substàncies naturals que també volen tocar els sentiments propis de l'espectador. Aquest plantejament també es porta a terme de manera molt més violenta a través de l'obra de determinats artistes que fan ús d'excrements i líquids continguts pel cos humà per cobrir el seu suport de tela. Algunes pràctiques es consideren insostenibles, percebudes com a sacrilegis morals, mirant el treball d'artistes com Hermann Nitsch, fent l'ús de sang animal com a material pictòric. D'aquesta manera, hi ha una profunda voluntat de deconstruir les costums defensades pels símbols del poder per veure apareixen l'expressió d'un poble «salvatge», desinhibit de les imposicions esta-

11 Referència al concepte urbà manifest de fugir les ciutats per habitar les zones de camp. PARENT, Claude. L'abandon des villes. *Architecture Principe, Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 7]

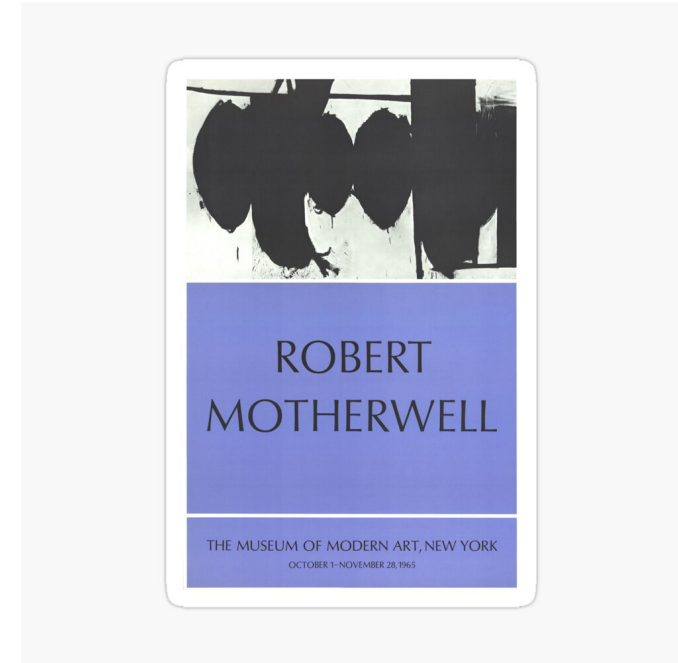

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 9 Cartell original de l'exposició de Robert Motherwell al MoMA de Nova York, (1965).

Fig. 10 Fotografia de l'espai d'exposició decidit a Robert Motherwell a la Sidney Janis Gallery de Nova York, (1961). Fotògraf: Desconegut. Arxiu Fundació Dedalus, N.Y., Estats Units.

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 11 Fotografia coloritzada de l'actuació *Anthropométries de l'Époque Bleue* d'Yves Klein a la Galeria Internacional d'Art Contemporani, (1960). Fotògraf: Harry Shunk. Succession Yves Klein, París, França.

Fig. 12 Fotografia de Hermann Nitsch pintant l'obra *malaktion* amb sang, (1961) Fotògraf: Desconegut. Col·lecció Technisches Museum, Viena, Àustria.

tals vigents. A més, el que queda com un dels aspectes principals d'aquests moviments és el lloc de la naturalesa humana com a fruit del projecte artístic. Yves Klein desenvolupa així, primer a París abans d'obrir-se al món, una manera de manifestar la bellesa del cos humà. Posar en conflicte la sensibilitat humana amb l'art es defensa com una de les prioritats de l'artista. Aquesta recerca en performance, a través de les *Anthropométries* demostra després els avenços en l'alliberament dels cossos, pintant-los com un segell blau permetent fixar la silueta femenina sobre un suport neutre. Així, va expressar al *Manifeste de l'hôtel Chelsea*¹², «L'home només aconseguirà prendre possessió de l'espai a través de les forces aterridores, encara que pacífiques, de la sensibilitat. Només serà capaç de conquerir realment l'espai —que és sens dubte el seu desig més estimat— després d'adonar-se de la impregnació de l'espai per la seva pròpia sensibilitat. La sensibilitat de l'home és totpoderosa sobre la realitat immaterial. La seva sensibilitat fins i tot es pot llegir en la memòria de la natura, ja sigui el passat, el present o el futur!»¹³.

Testimoni de l'existència humana, aquestes precipitacions artístiques tenen una importància clau en la percepció de l'Arquitectura al voltant del mateix període. Així es relacionen alguns d'aquests aspectes amb la introducció dels pensaments expressats per Claude Parent i Paul Virilio en la preparació de la seva obra *Architecture Principe* publicada l'any 1966. A més de la semblança física d'alguns dels seus esbossos amb obres abstractes del moviment pictòric expressionista, la seva paraula porta el desig de desfer-se dels fonaments del passat, per donar una resposta des d'un món arquitectònic conformant-se a través de l'experiència de les sensacions. : «El mateix món de les formes s'alliberarà d'aquesta limitació, perquè aquest món, quan és real i no artificial, és l'expressió d'un simbolisme superior inherent, inconscientment, a les preocupacions dels homes d'una època, però no està representat per un simbolisme fetitxe estafolari, decadent i conservatori.»¹⁴ Igual que el món artístic, l'entorn de l'Arquitectura també comença la seva destrucció per reconstruir-se en un discurs deslligat dels límits ètics de la societat del passat.

D'aquesta manera, l'experimentació en la percepció de l'espai s'allibera amb l'aparició de moviments arquitectònics qualificats com a «radicals» pels teòrics contemporanis, obrint una nova perspectiva social sobre la creació d'un espai comú. L'arribada d'una posada en dubte de les maneres de projectar l'arquitectura segueix també les tendències rebels del carrer. Sean Anderson, comissari associat del Departament d'Arquitectura i Disseny del Museu d'Art Modern (MoMA) de Nova York, explica: «Els esdeveniments que s'han produït a escala local, nacional i regional, sens dubte, han influït en com els arquitectes i dissenyadors van començar a abordar no només per a qui estaven dissenyant, sinó tam-

12 Escrit manifest redactat al llarg de dos mesos a N.Y. en companyia de la seva esposa. Aquest text clarifica les orientacions artístiques del pròpi artista, posant a sobre de la taula els conceptes de «pintura immaterial» i d'importància del buit espacial per la realització de les seves obres vives.

13 KLEIN, Yves. *Manifeste de l'hôtel Chelsea*, 1961. Succession Yves Klein, ADAGP, París, França.

14 PARENT, Claude. Le Temps Mort. *Architecture Principe, Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 3]

bé per què estaven dissenyant»¹⁵. Sota un sol nou, neixen tot tipus de proves, tant espacials com tècniques, sobre la conformació de l'espai que radicalitza els estils de vida instal·lats. Com a premisses, les propostes avantguardistes dels anys 60 porten un aire de fracàs dels codis classicistes que regeixen també la pràctica de l'arquitecte. Aquest exercici es basa en una onada de modernitat del pensament conceptual. Un dels fundadors del col·lectiu Haus-Rucker-Co, Gunter Zamp Kelp, aporta la visió que el seu grup defensava en aquell moment: «Teníem la intenció de donar alguna cosa a la societat per mirar i experimentar les condicions espacials del món d'una manera nova»¹⁶. Aquesta organització, coneguda per la creació de balcons delimitats per la instal·lació d'una esfera de PVC inflada amb aire, també mostra la temporalitat curta i canviant dels ocupants d'una arquitectura. Aquesta adaptació en el temps porta a comprendre l'observació d'una societat en ple progrés: les persones canvien, l'arquitectura s'ha d'adaptar, per tant, a aquest canvi natural. És per això que l'espontaneïtat creativa esdevé un dels fonaments de les teories espacials que es poden observar: ja no es tracta de pensar en un edifici congelat per a un llarg futur, si no de veure poblacions actives movent-se en l'espai terrestre, l'Arquitectura acompanyant aquests individus en els seus desplaçaments. El treball d'Archigram, dirigit per Peter Cook, mostra aquesta simbiosi entre la fluïdesa humana i els conceptes arquitectònics que la segueixen per tal de reforçar els criteris de comoditat i llibertat que la sustenten. Mitjançant el desenvolupament de projectes utòpics com la *Walking City* ou la *Plug-In City*¹⁷, la condició de metamorfosi constant de les estructures urbanes porta a l'Arquitectura a explorar els valors d'una construcció arquitectònica reutilitzable, temporal, en constant transformació habitual i formal. Veurem amb l'anàlisi detallada de les revisions teòriques d'*Architecture Principe* que les formes de vida pensades per habitar la Ciutat conceptual que presenten, segueixen els mateixos reptes de la construcció present, sense mirar cap al passat ni preocupar-se pel futur.

Finalment, l'aprehensió davant els canvis en l'experiència espacial es realitza mitjançant la implementació d'actes concrets, reforçant també la credibilitat de les teories arquitectòniques radicals. En primer lloc, es duen a terme una sèrie de reformes acadèmiques per tal d'ensenyar una arquitectura que es basa en la pràctica, amb per exemple la reducció d'hores teòriques a les escoles franceses per l'aparició dels models de tallers que obrin la ment a la arts visuals, sofrologia, escolta de sensacions humanes, etc. Al carrer, les conseqüències de l'evolució universitària es noten amb l'aparició de nous grups d'acció ideològica. Els situacionistes, per exemple, encarnen l'experimentació de l'espai urbà en la seva sobtada aprehensió. Guy Debord, líder del moviment, explica així: «En l'arquitecte-

15 LO, Andrea. How the 1960s and 1970s inspired radical architecture. *CNN [en línia]*, 2011. [Consulta: 17 de maig de 2022]. Disponible a : <https://edition.cnn.com/style/article/radical-architecture/index.html>

16 *Ibid.*

17 Explicacions segons la web del MoMA, [Consulta: 17 de maig de 2022]. *Walking City on the Ocean*, Ron Herron (1966). Disponible a : <https://www.moma.org/collection/works/814>; *Plug-in City: Maximum Pressure Area*, Peter Cook (1966). Disponible a : <https://www.moma.org/collection/works/797>

Fig. 13

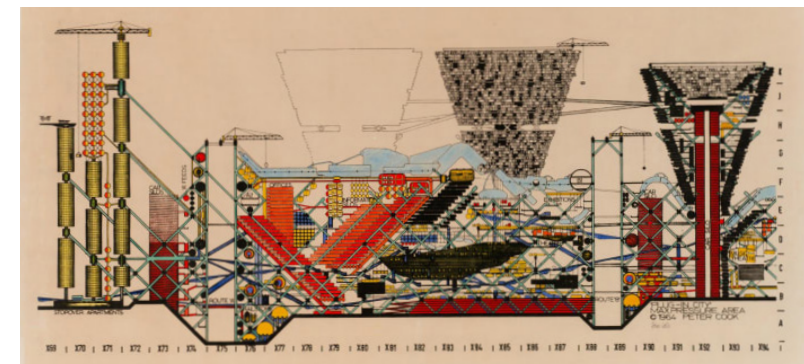

Fig. 14

Fig. 13 Fotografia de l'obra espacial Oasis No. 7 en Kassel, Alemanya. Haus-Rucker-Co, (1967). Fotògraf: Gunter Zamp Kelp. Arxiu personal.

Fig. 14 Dibuix en secció del projecte Plug-In-City. Peter Cook, (1964). Imaging Services, MoMA, N.Y.

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 15 Fotografia d'un curs d'art plàstic de Jacques Famy a l'Escola d'Estrasburg basat en una teoria sensorial de l'educació arquitectònica, (1972). Fotògraf: Bob Fleck. Arxiu personal.

Fig. 16 Fotografia d'un dels espais pel *Projet pour le Pavillon français* a la Biennial de Venècia, (1970) Fotògraf: Gilles Hermann. FRAC Centre, Orleans, França.

*tura mateixa, el gust per la deriva porta a recomanar tota mena de noves formes del laberint, que afavoreixen les possibilitats modernes de construcció.»¹⁸ Com a observació dels canvis estructurals espacials, aquestes afirmacions reforcen la idea de planificar un urbanisme preocupat pels canvis constants de les situacions. Aquesta temàtica en correlació amb el fet de viure plenament el moment present provoca així una autèntica ambició per als dissenyadors de l'espai, explicant la preponderància de nous temes arquitectònics, dels quals la publicació d'*Architecture Principe* és una.*

18 DEBORD, Guy-Ernest. *Théorie de la Dérive. Internationale Situationniste*, desembre 1958, n°2. [Pàg. 19]

Les trajectòries personals de Claude Parent i Paul Virilio, el destí d'una trobada per a l'aparició d'una ideologia espacial desembolicada.

Abans d'expressar l'ebullició teòrica de la trobada entre els dos creadors, un passatge temporal sobre el seu passat anterior mostra elements crucials per entendre l'inici de la seva col·laboració pública dins del col·lectiu *Architecture Principe*. A priori, les seves trajectòries no segueixen els mateixos camins: Claude Parent interessat per la pura exploració de l'art de l'espai, Paul Virilio vist com un historiador eclèctic trobant la seva passió en el territori marítim afectat pels actes militars de la Segona Guerra Mundial.

Comencem la nostra breu recerca sobre la construcció ideològica de Parent. Freqüentador de salons d'art contemporani, el seu retrat es presenta davant nostre com un visionari sense límits ideològics. En constant intercanvi amb artistes i altres arquitectes il·lustrats com Jean Tinguely, André Bloc i Yves Klein, Claude Parent mostra una manera alternativa de pensament, generada per la barreja de processos de recerca experimental, d'arts i de ciència. L'utopia caracteritza els seus dibuixos quan comença a desenvolupar un diàleg entre l'Arquitectura i el seu entorn natural. La col·laboració en els projectes amb Yves Klein són una representació concreta d'aquests gestos utòpics, sent per a ell com per a Klein un «*vector de sortida del drama contemporani*»¹⁹. Es realitza especialment mitjançant el disseny de fragments conceptuals com les *Fontaines de Feu* (o *Fonts de Foc*) explicades en el documental biogràfic del famós pintor francès. L'arquitecte Claude Parent evoca el projecte amb què Klein va voler equipar els jardins del Palau de Chaillot: «*El que més va interessar a Klein va ser la trobada de l'aigua i el foc amb l'alliberament dels fums produïts que certament afalagaven el gust wagnerià del teatre que tenia.*»²⁰ A més, la seva fusió provocarà l'emulació de projectes experimentant la seva conformació a través de l'aire, desenvolupant una autèntica preocupació per l'ecologia de la ciutat i el seu entorn, causa que seguirà Parent en futures teoritzacions amb Paul Virilio. Aquesta concepció intel·lectual no-límit també està continguda en l'últim projecte que estableix un diàleg entre l'artista del *Bleu* i l'arquitecte parisenc, el Memorial Yves Klein. De nou, percebem els esbossos de les estructures massives elevant-se cap a l'infinit, donant un esbós previ a la caracterització formal dels Elements constructius de la Ciutat Obliqua, en total confrontació amb els principis moderns imposats per Le Corbusier.

A contracorrent, la figura de Paul Virilio apareix com un pensador solitari, que s'inspira en les extensions marítimes de la costa francesa de Normandia. Partint d'una formació artística en vidre i sacsejat pels cursos filosòfics de Vladimir Jankélévitch i Raymond Aron a la Sorbona, trobarà un entusiasme per l'*Arquitectura Críptica* que el portarà a escriure un detallat estudi fenomenològic sobre territoris militars, en particular sobre els búnquers del Mur Atlàntic. La seva visió a escala global de les extensions territorials, li per-

19 KLEIN, Yves. «L'évolution de l'art vers l'immatériel. Conférence à la Sorbonne», (1959). *Le dépassement de la problématique de l'Art*. Paris : Montbliart, 1959.

20 PATHÉ. Pel·lícula *Yves Klein, quatrième dan*. 1969. [3min 38s]

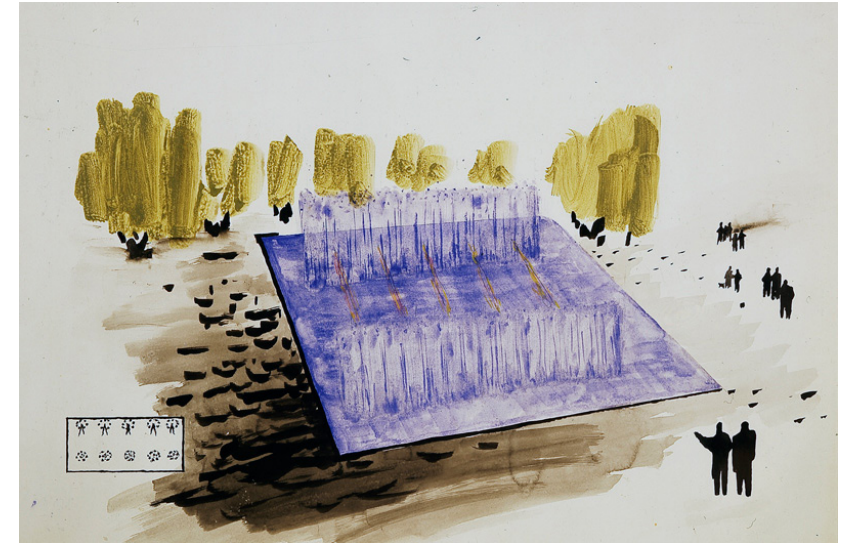

Fig. 17

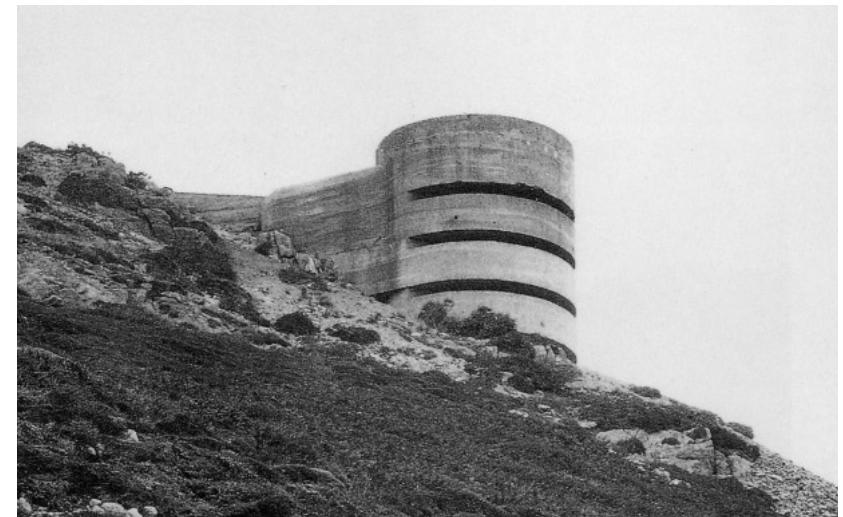

Fig. 18

Fig. 17 Aquarel·la «Place publique : fontaines de feu» dibuixada per Claude Parent per la seva col·laboració amb Yves Klein, (1959). Succession Yves Klein, París, França.

Fig. 18 Fotografia d'un bunker militar. (1958). Fotògraf: Paul Virilio. Arxiu personal.

met desenvolupar un interès per les qüestions urbanes de la nova societat sorgida durant els anys de la postguerra. El seu enfocament crític sobre l'aparició de noves tecnologies creatives reforçarà el seu compromís amb el disseny mitjançant l'artesania i el control creatiu humà.

A continuació, és l'any 1963 que es creuen els camins de Claude Parent i Paul Virilio, generant una unió per a la fugida visionària, aportant una reflexió global sobre la relació entre arquitectura, ésser humà i societat.

El fil conductor de la seva associació és el naixement de la *Funció Obliqua*, principi fundacional de tota l'explicació conceptual que oferiran en la seva publicació. Primer, hem d'entendre el concepte d'*obliquus* en llatí, que significa un concepte espacial «*que no és ni perpendicular ni paral·lel a l'horitzó*».²¹ Aquesta definició té un significat fort i condueix directament a entendre la teorització feta pels dos pensadors francesos. Aquest disseny pretén eliminar l'ortogonalitat i l'organització espacial dels plans inclinats habitables, contínuament en tres dimensions. Concretament, quan aquestes paraules es transformen en termes arquitectònics, les peces constructives que formen la Ciutat dissenyades per Parent i Virilio provenen d'una successió de plànols amb inclinacions variables, encaixant-se els uns als altres per estendre's sobre el territori nu. L'aplicació formal permet així dissenyar una Ciutat on la fluïdesa i la continuïtat dels moviments humans és possible, mitjançant la correcta organització dels seus òrgans urbans.

Per tal de fer referència a les nostres explicacions, podem recordar l'escrit de Paul Virilio al primer volum *A.P.*²² que pronuncia: «*l'estàtica vertical-horitzontal ja no correspon a la dinàmica pròpia de l'home, l'arquitectura s'haurà d'executar d'ara endavant en la posició inclinada, per situar-se en el nou pla de la consciència humana; en cas contrari, qualsevol programa arquitectònic es tornarà ràpidament inutilitzable.*»²³

Percebem així un radicalisme compromès en els seus discursos personals per aquesta fusió: l'arribada de la formació d'un grup de pensament és imminent amb vista a la publicació d'un projecte arquitectònic real, sota la seva formalització gràfica i teòrica.

21 Segons el CNRTL, (Centre Nacional de Recursos Textuals i Lèxics) [en línia]. [Consulta: 22 de maig de 2022]. Disponible a : <https://www.cnrtl.fr/definition/oblique>

22 Denominació simplificada per fer referència a l'obra publicada *Architecture Principe*.

23 VIRILIO, Paul. Avertissement. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 1]

Fig. 19

Fig. 19 Cartell per l'exposició *L'Architecture Oblique* de Claude Parent a la ciutat d'Amiens (FR), (1972). Fonds Claude Parent, París, França.

1966: l'Estrena impactant de la revista *Architecture Principe*.

D'entrada, el naixement d'aquesta revista es deu a un conjunt de reunions, la de Virilio i Parent en un primer moment, que van donar lloc a la creació del grup de pensament anomenat *Architecture Principe*. Dos membres presentats durant la publicació de la primera revista, al febrer de 1966, s'incorporaran al duet inicial per tal de constituir una unitat de difusió d'idees obliqües mitjançant la composició del projecte publicat. Michel Carrade, amic de llarga data de Claude Parent pel seu coneixement durant el servei militar, és pintor i professor de Belles Arts que ofereix una visió pictòrica ajudant a l'organització gràfica dels conceptes del moviment. L'acompanya Morice Lipsi, implicat en el renaixement contemporani de les arts en aquest període contextual de revolució, la seva especificació sent l'escultura. Aquesta unitat, formada pels quatre homes, divulga un manifest visionari sobre el futur de l'arquitectura que detalla la formalització obliqua, com a concepte principal del conjunt de temes tractats al llarg de les revistes publicades. És així que van expressar en anunciar els crèdits de la primera publicació: «Aquesta revista constitueix el manifest permanent del grup principal d'arquitectura»²⁴.

Mirant enrere, aquesta formació segueix així els passos d'altres moviments transgressors que utilitzaven publicacions en paper per imposar les seves idees a favor del canvi cultural i arquitectònic. A través d'una sèrie de revistes amb un caràcter igualment manifest, la publicació *L'Esprit Nouveau* (o *L'Esprit Nou*) es presenta com un mecanisme d'expressió i de recerca de les teories artístiques i tècniques proposades pel seu líder, Le Corbusier. Va ser l'any 1920, gairebé cinquanta anys abans, que la primera revista de manifestos ideada pels actors francesos del moviment purista es va revelar al món teòric de les pràctiques artístiques. Aquesta referència ens fa pensar, en particular, als processos de disseny suggerits per *Architecture Principe* en la composició de les seves revistes, així com per l'ús de missatges a la vegada textuals i gràfics. Mentre Le Corbusier i Amédée Ozenfant se centren a destacar formes primàries del món industrial (cotxes, vaixells, construccions agrícoles, etc.), l'interès pel grup *Architecture Principe* també sembla seguir aquestes premisses: l'exaltació davant els búnquers militars i altres edificis massius de la indústria energètica com les centrals nuclears esdevenen els principals referents pel seu disseny d'una Nova Arquitectura. Aquesta sèrie de publicacions manifestes «d'esperit nou» també donarà lloc posteriorment a una obra predominant per entendre la trajectòria projectual de Le Corbusier: l'assaig manifest *Vers une Architecture*, publicat l'any 1923. Tal com apunta Santiago de Molina al seu blog sobre l'arribada d'*Architecture Principe* en el món teòric al llarg dels anys seixanta: «Para difundir esas ideas esta pareja realiza una publicación llamada, *Architecture Principe*, de la que se editan 9 números a lo largo del año 1966 y que recoge gran parte de sus intenciones en artículos donde se aboga por una arquitectura revolucionaria. Ilustrada profusamente con esquemas e imágenes de volcanes y máquinas, sus intenciones eran cercanas a las de Le Corbusier cuando mostraba coches y barcos en su revista

24 ARCHITECTURE PRINCIPE. *La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 12]

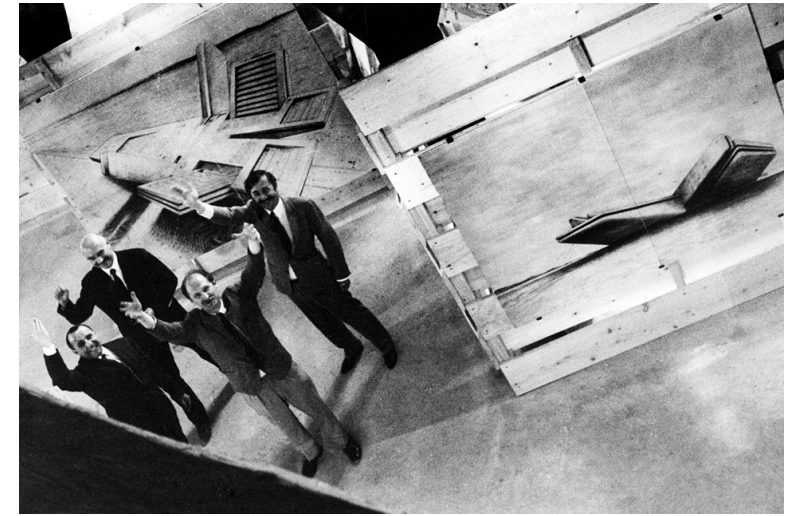

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 20 Fotografia dels quatre membres fundadors de *Architecture Principe* per l'exposició «Les Utopistes». Claude Parent, Paul Virilio, Michel Carrade i Morice Lipsi (1965). Fotògraf : Desconegut. Fons Claude Parent, París, França.

Fig. 21 Fotografia dels volums 3, 4 i 5 de la revista *L'Esprit Nouveau, Revue internationale d'esthétique*, liderada per Le Corbusier (1920-1925). Fotògraf: Desconegut. Christie's, París, França.

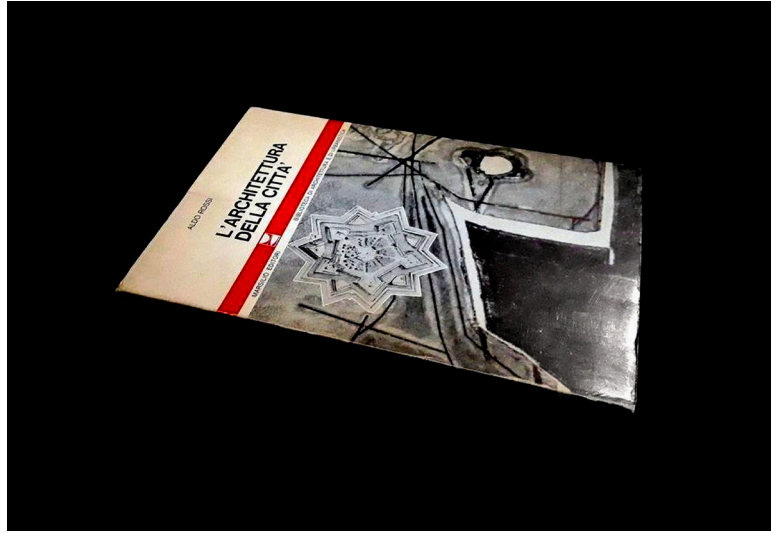

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 22 Fotografia de la primera edició de la publicació *L'architettura della città*, escrita per Aldo Rossi (1966). Fotògraf: Portone. Itàlia.

Fig. 23 Fotografia d'un carrer a París amb cartells manifestos de Parent i Virilio, previs a l'estrena de la publicació *Architecture Principe*. (1965). Fotògraf: Desconegut. Fons Claude Parent, París, França.

del *L'Esprit Nouveau* hacía 50 años.»²⁵

Així, al llarg de l'any 1966, de febrer a desembre, apareixen una sèrie de nou volums que exposen l'ideologia obliqua, a la vegada crítiques a les condicions de l'arquitectura actual i també lloc d'exposició mediàtica als seus edificis construïts durant la formació del grup. Els continguts textuals teòrics es barregen així amb els fantàstics dibuixos a llapis de Claude Parent, reforçant la formalització real de les seves idees conceptuals. Així, en defensar un disseny arquitectònic que sorgeix del pla inclinat, aquest grup ideològic condensarà dins dels tres primers números publicats una explicació teòrica dels seus principis essencials. *Architecture Principe* pretén emetre una revisió global de les morfologies urbanes mitjançant la creació d'un nou ordre, *Le Troisième Ordre Urbain*, és a dir *El Tercer Ordre Urbà*, per la fusió d'ordres horitzontals que revelen «la conquesta del sòl i la terra»²⁶, als ordres verticals permetent «la conquesta de l'espai aeri, tant abstracte com mític»²⁷ amb l'objectiu d'explotar «la tercera possibilitat espacial de l'arquitectura»²⁸. Per l'ambició de presentar aquesta ideologia com a argument polític, es completen les últimes publicacions abordant unes temàtiques més personals, posant fi a la vida professional del grup *Architecture Principe*. 30 anys més tard, l'any 1996, va néixer un número deu, contingut en una versió integral en facsimil. Com a contingut, es destaquen les visions posteriors de Parent i Virilio sobre aquesta aventura teòrica, influent en els assoliments conceptuals de l'arquitectura del segle XXI. També, es dona la paraula a diversos arquitectes de renom internacional, per tal d'expressar els seus recels a l'hora de llegir el manifest oblic.

Per una coincidència en l'any de publicació, apuntem que *Architecture Principe* està acompanyada per altres proposicions teòriques formant al dia d'avui, uns clàssics pel món de l'Arquitectura. Anotem així que el context cultural és prolífic per l'aparició d'idees manifestes. L'any 1966, Robert Venturi publica la seva obra escrita principal *Complexity and Contradiction in Architecture*, amb una influència durant les tres darreres dècades del segle XX semblant a la de Le Corbusier amb la seva obra *Vers une Architecture*. En un registre també radical, a Itàlia, Aldo Rossi elabora un tractat sobre la materialització i el nou funcionament de la Ciutat, per tal d'adaptar-la als reptes socials d'aquesta època. *L'Architettura della città*, obra també publicada l'any 1966, seguirà les mateixes bases de concepcions demostrades pels moviments avantgardistes dels anys vint, també recuperades i reinterpretades per Claude Parent i Paul Virilio per fundar el seu col·lectiu. La renovació de l'Arquitectura, per la lectura d'escrits i de dibuixos, torna a ser predominant...

25 DE MOLINA, Santiago. La Función Oblicua. A: Blog Múltiples [en línia]. 26 de març de 2010. Disponible a: <https://www.santiagodemolina.com/2010/03/la-funcion-oblicua.html>

26 VIRILIO, Paul. Avertissement. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 1]

27 *Ibid.*

28 VIRILIO, Paul. La Fonction Oblique. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 10-11]

2 Dissecció analítica

Exploració introspectiva detallada de l'obra publicada

Llegint d'una sola línia de la publicació integral d'Architecture Principe, la voluntat analítica es realitza mitjançant l'aplicació de dos enfocaments amb objectius diferents per tal d'extreure l'essència del seu impacte en el món teòric de l'Arquitectura. En primer lloc, realitzem un estudi a escala general que permet presentar l'obra en el seu conjunt mitjançant un mètode científic de classificació dels volums entre ells. A través d'aquesta mirada extrospectiva i analítica, les nostres observacions se centren en les dades tècniques que conté l'obra. Fins i tot, ens permet dissecionar el seu contingut per treure conclusions sobre la seva anàlisi visual i compositiva global. D'altra banda, entrem en la introspecció de la publicació, descobrint cada article, cada dibuix, cada fotografia present a la revista per tal d'entendre el missatge ideològic que porta la publicació. Constantment, el nostre estudi passa així d'una mirada exterior a una mirada interior per tal d'interpretar les concepcions teòriques que ens ofereix la gran publicació del moviment oblic dels anys 60. Així, després de l'expressió d'una visió general de l'obra publicada, la nostra anàlisi es desenvolupa mitjançant l'estudi detallat d'una part dels continguts textuais, i d'una altra part dels continguts gràfics per tal de lliurar una síntesi correlativa que permeti entendre l'obra, com un tot.

Al llarg d'aquest recorregut teòric, la nostra investigació també es centra en determinades imatges, títols de textos i cites clau que ens permeten explicar els principis estructurals d'aquesta sèrie de ressenyes. Les seves composicions i continguts van canviant al llarg de la trajectòria de la nostra lectura, passant d'una ordenació de les principals concepcions del col·lectiu a l'expressió cada cop més detallada i subjectiva de les seves teories. Són aquestes variacions les que intentarem transmetre dins d'aquesta dissecció. El tauler d'estudi, que podeu observar com una figura gràfica a la vostra esquerra, mostra les seves transicions d'un contingut a un altre. Encarna un paper conseqüent a aquestes relectures, aportant una cartografia de pistes visuals i contextuals, recollint els punts importants de cada pàgina del llibre complet. Submergim-nos en aquest treball observant l'organització teòrica d'aquesta publicació manifesta...

Fig. 24

Fig. 24 Fotografia pròpia de l'estudi introspectiu realitzat per l'anàlisi prèvia del conjunt de les deu revistes *Architecture Principe*.

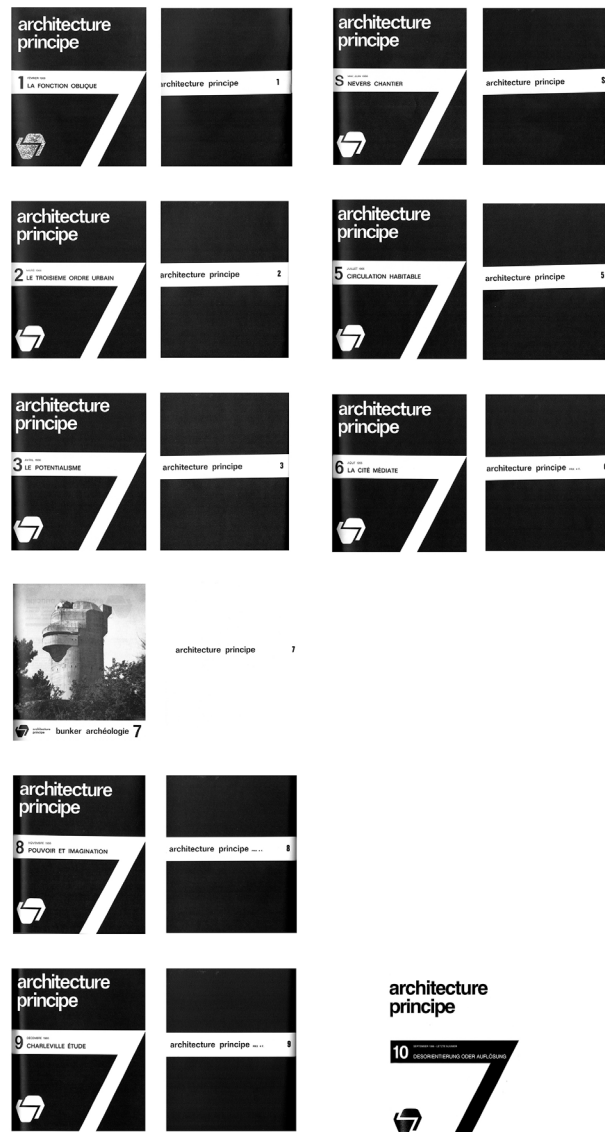

Fig. 25

Fig. 25 Estudi gràfic mitjançant l'escanejat de les portades i contraportades dels deu volums publicats. Elaboració pròpia en base al llibre: PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996. Paris: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997.

Inspecció i descomposició general del conjunt de revistes publicades *Architecture Principe*.

A títol informatiu, podem recordar breument l'estructura de publicació de les revistes firmades per *Architecture Principe*. Nou números es publiquen al llarg de l'any 1966, mentre que trenta anys més tard Parent i Virilio organitzaran una publicació *flashback* per tal d'establir un estat teòric de la seva publicació inicial. Agafant físicament la reedició completa estrenada presentada anteriorment, un primer factor d'anàlisi és la proporció material de l'objecte literari. De fet, mesura 22,5 cm d'ample per 26 cm d'alçada. Ja podem deduir una primera voluntat de projecte per permetre una lectura fàcil i manejable per a qualsevol persona que vagi a un quiosc parisenc a comprar-la. Aquest llibre és un volum complet del conjunt de volums d'*Architecture Principe* que conté un nombre total de pàgines de 224. Originàriament, podem precisar que les nou publicacions de 1966 contenen 129 pàgines d'explicacions teòriques i de contingut visual. Amb aquest descobriment, podem veure que les cinc primeres ressenyes segueixen un format de publicació de 12 pàgines, permetent un descobriment implícit de les teories obliqües defensades. Així, aquest format es pot qualificar com a format original o format estàndard, definit pels seus dissenyadors. Aquesta especificació és important perquè demostra que la durada d'una revista, que augmenta després del volum cinc «*Circulation Habitable*», es correlaciona amb l'evolució del contingut present dins de cadascuna d'elles. L'anhel de discursos polítics i l'explicació detallada dels edificis projectats i/o construïts dels creadors de l'oblic requeriran una major superfície d'expressió a través de les quatre últimes publicacions..

Seguint aquesta via analítica, podem fer una anàlisi preliminar a l'estudi de les portades i contraportades que retenen els continguts teòricogràfics de la publicació. El seu punt de semblança és la monocromia de tots els volums publicats. L'absència de qualsevol caràcter de color, que podria ser racionalitzada com una raó econòmica o de reproducció relacionada amb la seva època, reforça el discurs radical i efectiu que porten les propostes creatives d'*Architecture Principe*. El títol nom del col·lectiu, el títol detallat de la revista, el seu número, la data de publicació, el logotip de *A.P.* així com una banda gràfica en forma de 7 són constantment presents. Aquest disseny permet preservar una imatge estètica, com un reconeixement de marca, per tal de marcar els seus lectors i iniciar un procés de col·lecció, per la possessió d'un conjunt d'objectes materials. A diferència, dues revistes mostren una portada particular oblidant l'escriptura blanca sobre fons negre. Comencem per la desena, que pretén tornar a la publicació original: la inversió de colors monocroms seguint una mateixa composició gràfica ens sembla d'aquesta manera totalment lògica per distingir-la de les altres. Però la que més destaca és la publicació n°7, anomenada *Bunker archéologie* (o *Búnquer arqueologia*), que fa referència a l'estudi fenomenològic realitzat per Paul Virilio sobre aquestes architectures militars de la costa francesa. Així, per primera vegada, s'observa la disposició d'una fotografia com a portada, destacant la particularitat teòrica d'aquest volum. Tinguem en compte que la publicació n°4 en l'ordre de publicació, també s'exposa com a número especial pel seu sobre exterior. Presenta la lletra S, sens dubte referint-se a la paraula *Spécial*. Això proporciona una indicació d'aquesta revista que serà la primera de les que exposaran un autèntic edifici oblic, ensenyant l'edifici Sainte-Bernadette de Nevers, una realització construïda en el món real.

Fig. 24 Composició del conjunt de pàgines extrems de l'integralitat de la publicació. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

Tot seguit, podem ampliar la nostra visió general de l'obra publicada observant la composició general d'aquestes làmines mitjançant la successió d'escaneigs (Fig. 24) realitzats pàgina per pàgina. L'interior de les revistes també és completament en blanc i negre. Així apareixen successivament l'ús de tipografies clarament llegibles, títols en negreta, dibuixos amb escales impactants, múltiples fotografies fetes sobre arquitectures reals, així com cap al final retrats humans que mostren un altre repte per a aquesta teorització arquitectònica. Aleshores, es pot percebre una consciència compositiva general dels continguts textuais i gràfics: les estretes relacions entre els dibuixos manuals i els textos que mostren la voluntat d'explicar un projecte arquitectònic en la seva totalitat. El descobriment en detall d'aquestes composicions es realitzarà a mesura que avanci l'anàlisi detallada dels elements que formen el cos de l'obra.

A més, podem identificar un esbós bàsic de composició, que seguiran els editors d'*Architecture Principe*, de manera sistemàtica per a totes les revistes. L'interior de la revista és compon, doncs, d'un primer text introductori col·locat sota la signatura del col·lectiu on apareixen els noms dels socis i la seva adreça oficial. Aquest text es basa generalment en una observació teòrica i està escrit amb una implicació radical, de vegades violenta. A continuació, segueix un conjunt de pàgines composades: dos fulls treballen constantment cara a cara, acollint la disposició de textos compensats i continguts gràfics referits entre si. Per concloure la revista, es fa un anunci dels crèdits així com les indicacions administratives sobre aquesta mateixa publicació. La última pàgina també acull l'anunci del següent volum: s'especifica així el més de publicació i el títol del numero següent. Això ens demostra una vegada més que el projecte *Architecture Principe* està pensat com una autèntica obra projectual, completa i complexa, fragmentada en diversos moments d'expressions sobre el seu suport paper.

A continuació, podem establir una tipologia de les diferents revistes segons els continguts que exposen. En primer lloc, l'aparició de les tres primeres publicacions així com dels números cinc i sis ens porta a definir-les sota una etiqueta purament "teòrica". La naturalesa dels articles que sorgeixen i els visuals que els acompanyen donen una clara sensació de l'exposició d'una ideologia novadora. Cadascun d'ells està introduït per un article compromès que especifica la cara radical de la publicació: *Avertissement (Advertència)*, *Manhattan Out*, *L'Homme déraciné (L'Home desarrelat)*, *Civilisation (Civilització)* et *Simulacre*, són els cinc articles introductoris d'aquestes revistes que mostren la seva implicació en la voluntat de fer néixer un nou moviment de pensament per al funcionament general de la Societat. Per il·lustrar les nostres afirmacions, podem citar: «*L'amplitud del fenomen requereix que l'arquitectura renovi immediatament els seus conceptes. Cridat a convertir-se en el gran òrgan civilitzador de les societats futures, aquest art, l'aparent passivitat amb la qual l'hem conegut fins ara, ha de ocupar el primer lloc entre els mitjans sociològics. En cas contrari, els problemes que ja estem presenciant acabaran en una confusió inextricable, en una misèria fonamental.*»²⁹ Així mateix, podem il·lustrar la destrucció de principis arquitectònics extrets del passat per les paraules de Claude Parent, insistint en la necessitat de partir de zero per a la implantació d'un nou projecte urbanístic: «*SIMULACRE - Una arquitectura de tradició cansada intenta rejuvenir-se disfressant-se sota l'etimologia neodecorativa del «bruta-*

29 VIRILIO, Paul. Avertissement. *Architecture Principe*, *La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 1]

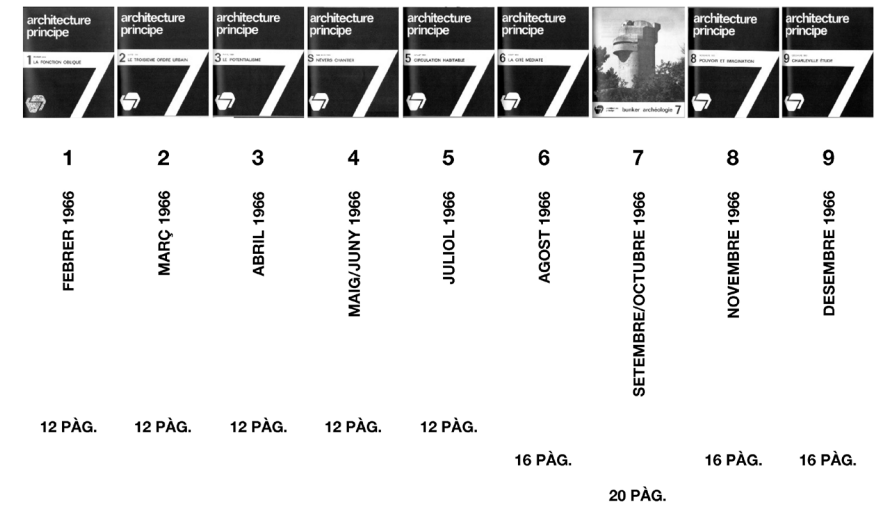

Fig. 27

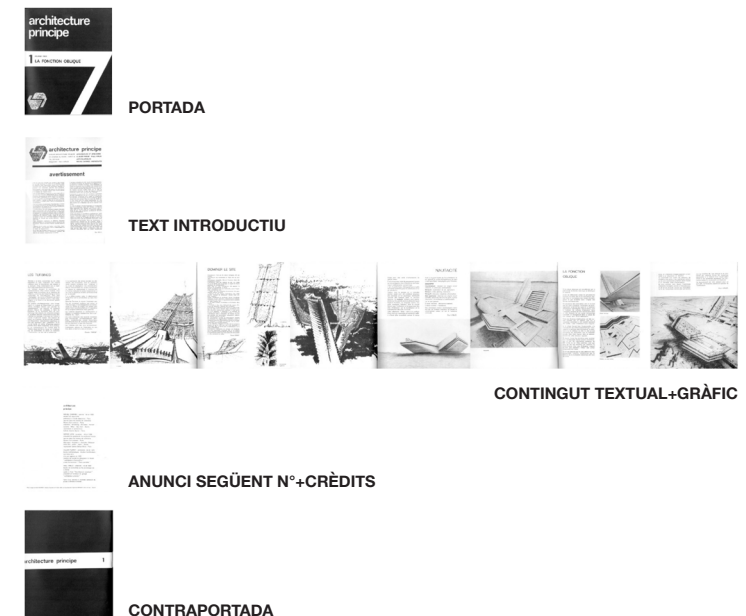

Fig. 28

Fig. 27 Classificació dels números de Architecture Principe segons la seva data de publicació i el seu número de pàgines. Elaboració pròpia.

Fig. 28 Composició bàsica d'una revista Architecture Principe. Elaboració pròpia en base al llibre: OP. CIT. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

lisme». Una arquitectura mentida podreix els llocs d'oci amb el seu exotisme i el seu folklore de basar. [...] Una arquitectura d'estetes que només canvia la pell però no l'ànima. [...] Tots aquests simulacres només fan olor a mort.»³⁰ La resta de pàgines d'aquestes cinc revistes segueixen els mateixos passos que la seva introducció: perspectives audaces, conceptes espacials d'un nou tipus que permeten la creació d'una arquitectura topològica que s'estén fins a l'infinit sobre els territoris naturals, conduint a una reflexió sobre el paisatge i l'urbanisme.

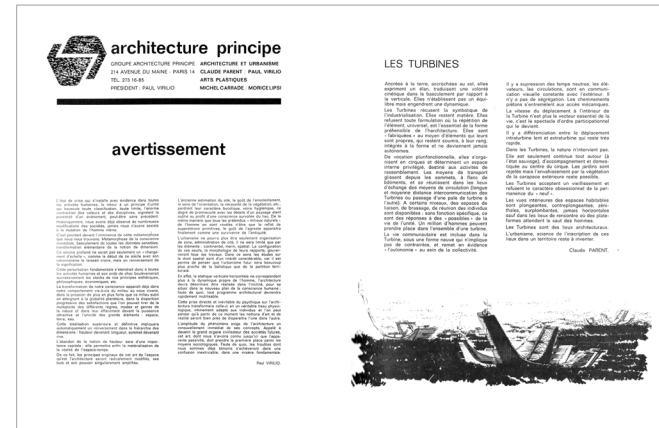
A més, a partir del quart número apareix un altre tipus de revista, denominada especial pels conceptors d'A.P.: el gènere «pragmàtic». A diferència dels altres volums, els números 5, 7 i 9 destaquen les construccions reals aportant una imatge concreta de l'expressió utòpica d'aquest moviment. Destaquen projectes en estat de construcció o de projecte bàsic, amb *Nevers Chantier* (*Nevers Obra*, n°5) i *Charleville Étude* (*Charleville Estudi*). Lògicament, aquestes arriben després de l'expressió de les concepcions teòriques presents en els primers números, com a prova que aquesta arquitectura no és només un somni quedant-se en el paper. El volum 7 *Bunker archéologie* també és important de deslligar perquè aporta un reforç teòric amb l'exposició de referències construïdes en el seu ús històric.

Finalment, es pot diferenciar una tercera tipologia de les altres dues, plasmada pels volums 8 i 10 (publicats l'any 1996), respectivament *Pouvoir et Imagination* (*Poder i imaginació*) i *Désorientation ou Dissolution* (*Desorientació o Dissolució*). Tots dos transmeten un missatge personal, les figures de Parent i Virilio prenen llavors una dimensió pública. El caràcter humà apareix a través de la distribució de fotografies de tipus retrat, abans inexistents en la resta de volums publicats. Aquestes declaracions personals s'obren de manera expansiva en l'últim volum de la sèrie, 30 anys després, per l'invitació d'altres arquitectes. Anteriorment, l'any 1966, aquest esdeveniment hauria estat impensable: tots els articles estaven signats per Paul Virilio i Claude Parent, fent una única excepció en l'últim article del volum n°9 anomenat *Technique*, on l'enginyer en cap del projecte Charleville, el Sr. Rami-Mézière, és convidat a escriure, tot i així d'una manera molt abreujada. Aleshores, caracteritzem aquest tipus de publicacions com a «político-crítica». Podríem citar un text mostrant aquesta manera divergent en la transmissió de les idees de Claude Parent al seu lector: «*Davant d'aquesta deficiència, la supervivència de l'espècie requereix un poder d'una altra naturalesa. Apel·lació a la imaginació, recerca d'hipòtesis fonamentals, determinació de principis rectors, participació espacial, implantació moral, són els seus mitjans i els seus objectius per a la nova era. Imaginar el món i no viure'l ni patir-lo requereix la presència dels creadors en l'exercici del poder.*»³¹

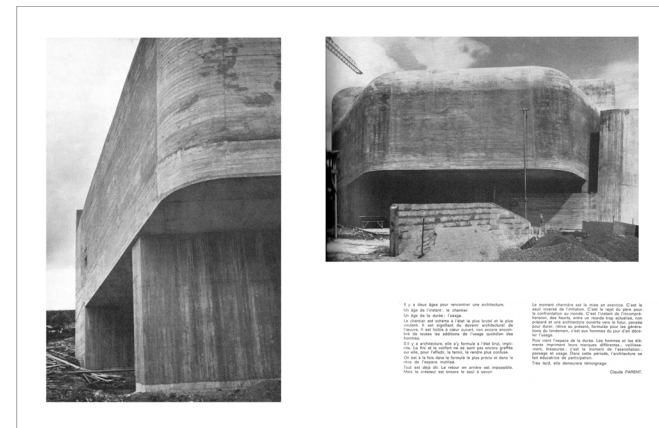
Per tal de completar aquesta anàlisi d'una visió general de tota la revista i introduir en detall la nostra entrada sobre els seus continguts, es realitza un treball de descomposició de l'obra general per tal d'extreure els principals elements components. Aquest treball de dissecció element a element permet, doncs, revelar dues maneres d'anàlisi: d'una banda, els continguts textuais destaquen per la seva raresa i la seva finesa en la seva formatació; de l'altra, anticipem la importància cabdal de l'expressió formal a través de

30 PARENT, Claude. SIMULACRE. *Architecture Principe*, La Cité Médiante, Agost 1966, n°6. [Pàg. 1]

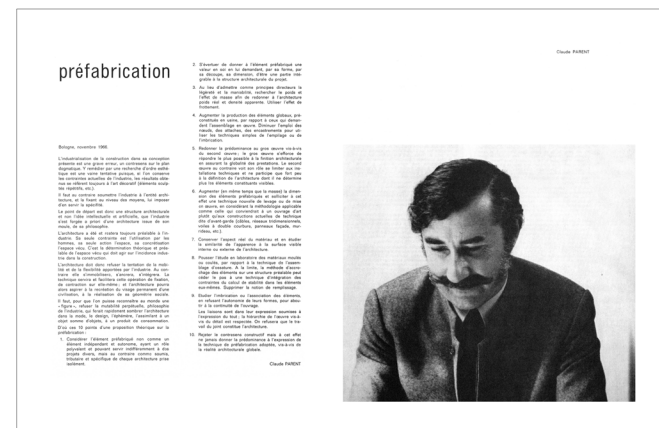
31 PARENT, Claude. P. et I. (2). *Architecture Principe*, *Pouvoir et Imagination*, Novembre 1966, n°6. [Pàg. 4]

TEÒRICA La Fonction Oblique, n°1, [Pàg. 1-2]

PRAGMÀTICA Nevers Chantier, n°5 (4), [Pàg. 3-4]

POLÍTICO-CRÍTICA Pouvoir et Imagination, n°7, [Pàg. 7-8]

Fig. 29 Composició il·lustrant les tres tipologies de revistes. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

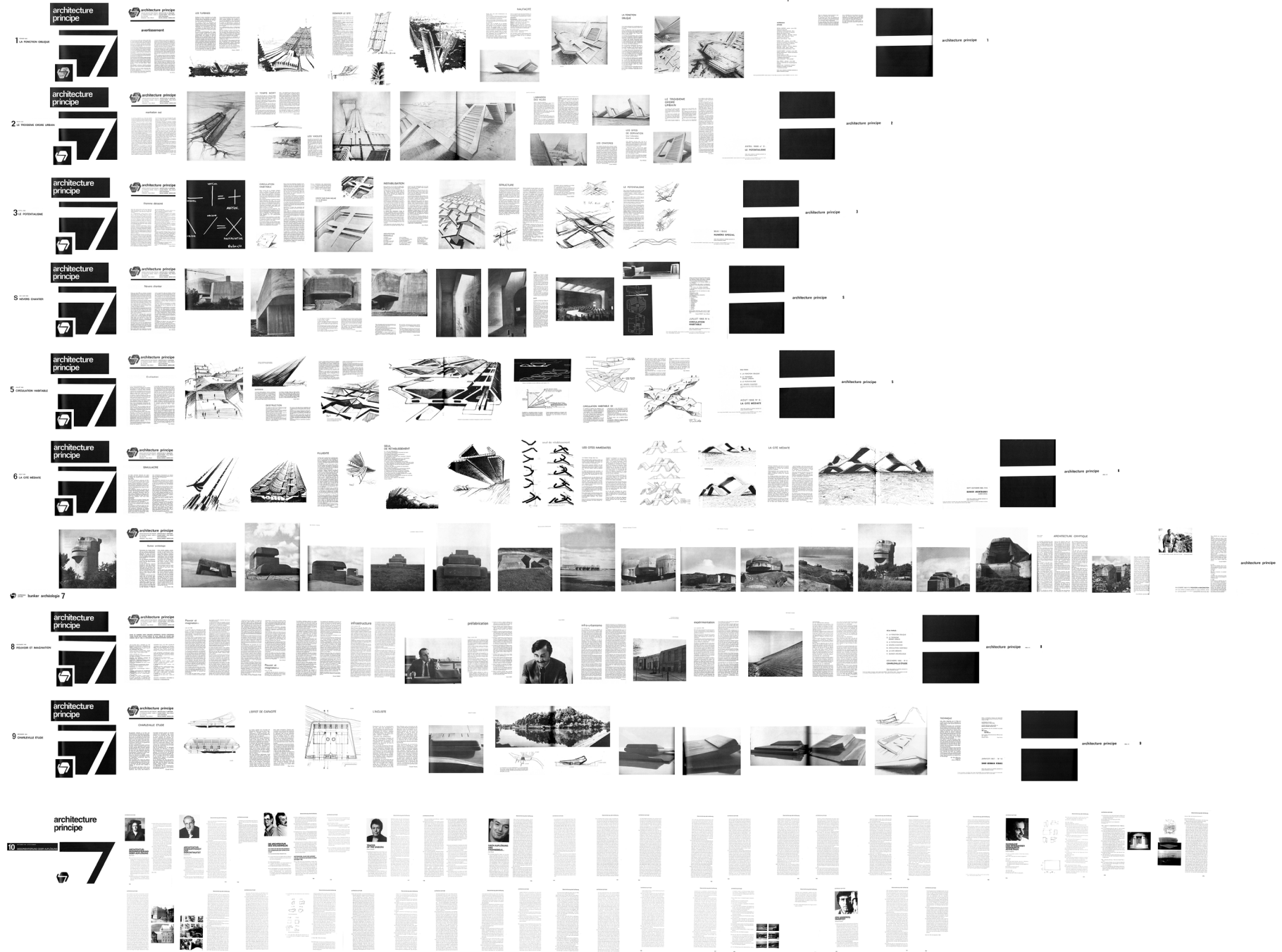

Fig. 28 (DES)-Composició de la publicació integral. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

figures gràfiques, predominant en totes les revistes. Si prenem com a exemple detallat la descomposició de la revista *Le Troisième Ordre Urbain* (n°2) adjuntada (Fig. 29), la nostra anàlisi pot percebre aquesta sobrietat de la publicació, sens dubte per mostrar d'una manera clara i crua, la explicacions d'una teoria mai abordada abans.

Per exemple, la seqüència de *L'Abandon des Villes* a l'explicació de l'element volumètric dels *Cratères* trobant al seu costat una perspectiva d'aquest mateix element permet establir un discurs coherent i entenedor. Aquest primer text que propugna l'abandonament de l'ocupació de les Ciutats per a la recuperació dels territoris provincials expressa una observació, sorgida directament en la mateixa pàgina cap a una proposta arquitectònica que són «*llocs artificials organitzats, de grans dimensions*» permetent la «*continuitat de les masses obliqües*»³², és a dir uns moviments fluides de poblacions. Així afegeix, referint-se a l'estil de vida de la ciutat de l'article anterior, «*Al llindar dels cràters la velocitat perdrà el seu significat. Els homes abandonaran aquesta noció a mesura que un es desfà d'una il·lusió. Seran «descontaminats».*»³³ A més, la proporció donada als dibuixos manuals és també un dels factors per entendre el projecte publicat com una autèntica expressió arquitectònica formal. Aquesta visió global ens mostra així les diferents relacions compositives, seguint les regles fonamentals de la Composició, com els contrastos entre la distribució de pesos visuals, la formació de diagonals dramàtiques i harmòniques, etc.³⁴ És per aquest conjunt de motius que l'obra *Architecture Principe* presenta una distribució harmònica dels seus continguts, en relació al missatge innovador que transmet.

Finalment, el que destaca és la construcció de l'últim volum publicat, on gairebé no és perceptible la seva semblança amb les publicacions de 1966. Tot i recuperant els codis gràfics de la versió original, l'extensió del seu contingut és molt més llarga, deixant al descobert multitud de fotos retrats dels actors, cadascun comentant al seu torn la importància d'aquesta publicació en la seva trajectòria creativa. Després d'haver fet un acte de descomposició, la classificació dels elements entre ells permet introduir les recerques textuais i gràfiques que es continuen en els paràgrafs següents. També ens permet establir un ordre visual dels continguts, ajudant a dissecionar l'obra en la seva visió global. Així, es distingeix clarament l'evolució dels continguts gràfics, en particular, a mesura que avancen les publicacions: la presència de la fotografia «real» agafant importància enlloc dels múltiples dibuixos i diagrames conceptuals.

32 PARENT, Claude. Les Cratères. *Architecture Principe, Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°6. [Pàg. 8]

33 *Ibid.*

34 Referència a les teories sobre la composició visual i artística de Heinrich Wölfflin. Consultar: WÖLFFLIN, Heinrich. *Kunstgeschichtliche Grundbegriffe (Fonaments de la història de l'art)*. Marsella: Éditions Parenthèses, 2017.

Fig. 31 Classificació dels números de Architecture Principe segons la seva data de publicació i el seu número de pàgines. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe 1966 à 1996*.

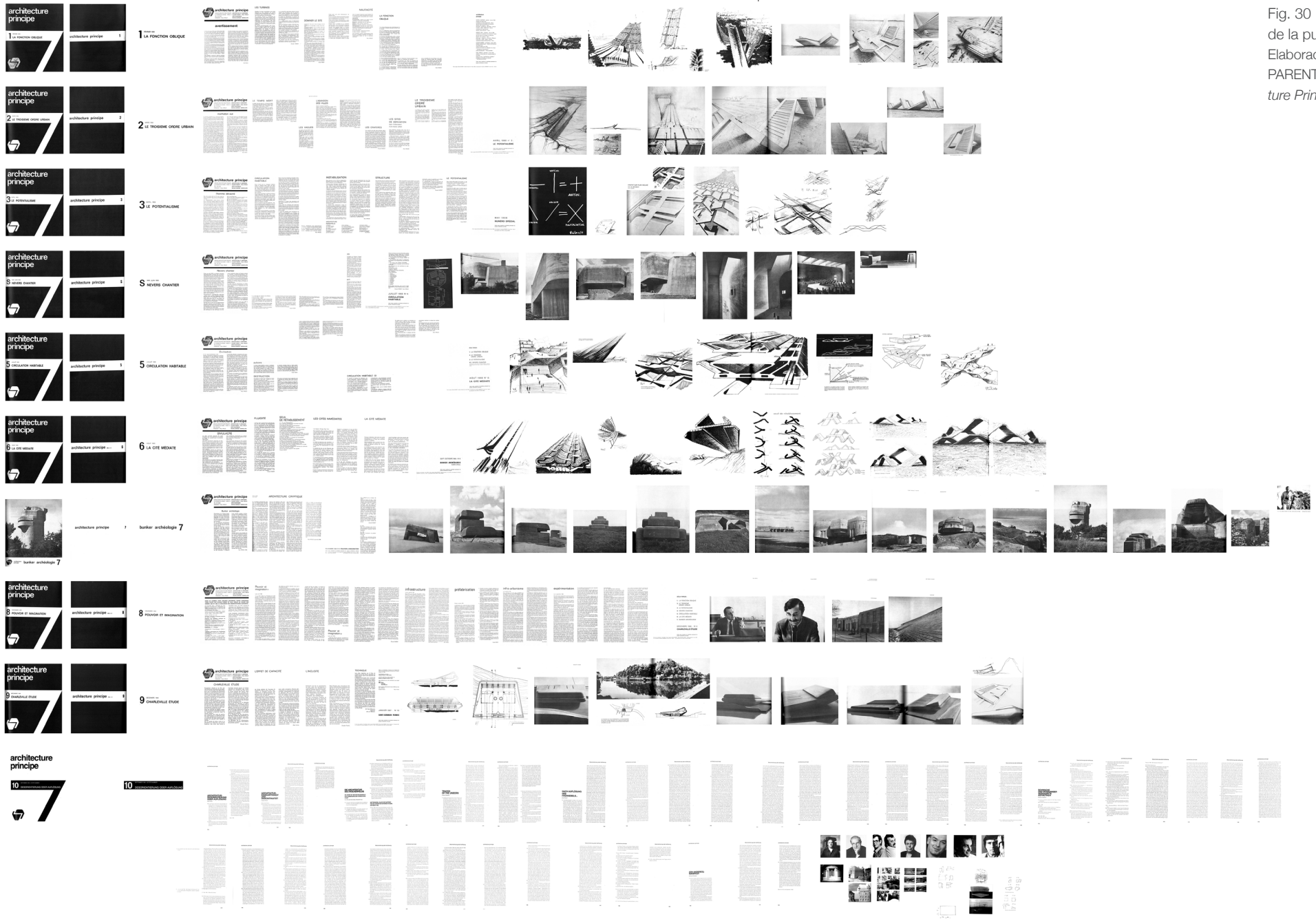

Fig. 30 Classificació dels continguts de la publicació segons el seu tipus. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

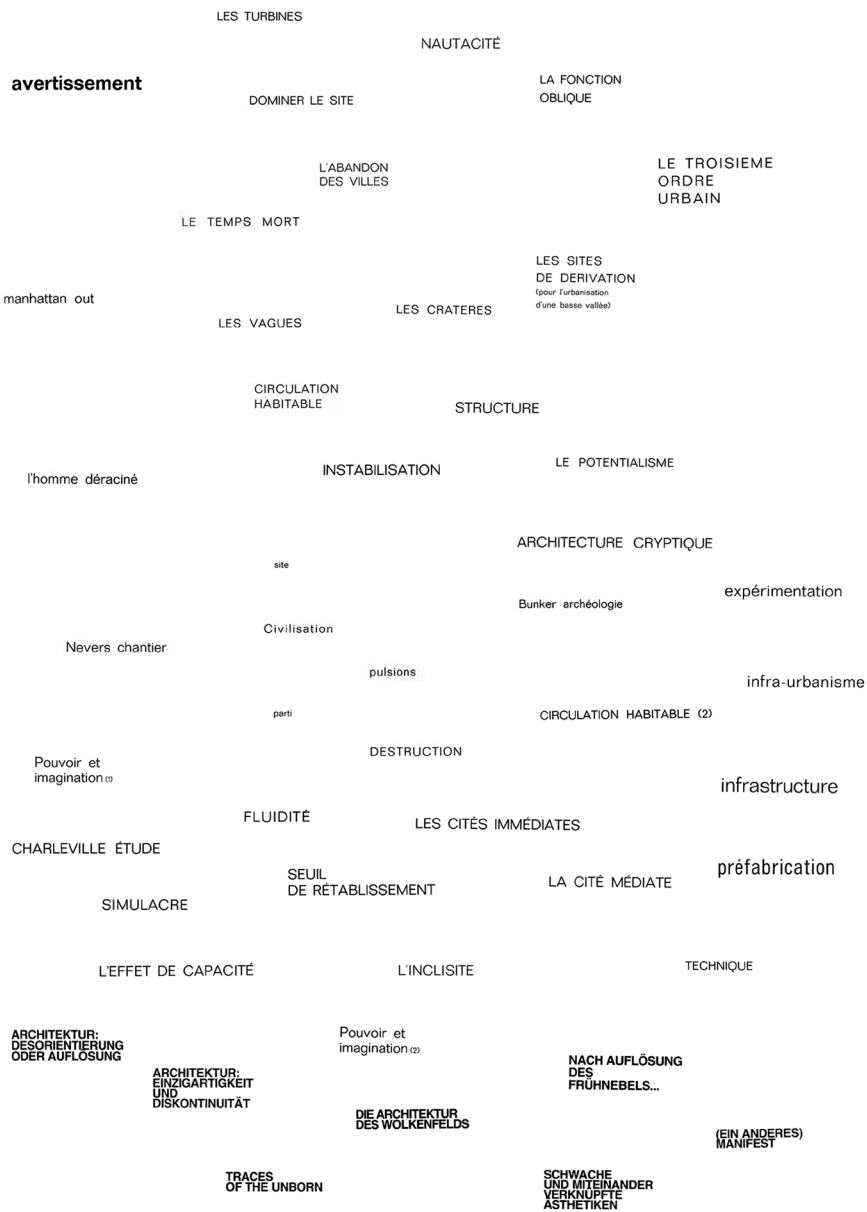

Fig. 33 Collage del conjunt de títols amb proporcions reals dels articles de la publicació *Architecture Principe*. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

L'incidència textual en l'expressió teòrica de la publicació : morfologia i contingut de les paraules *obliques*.

La multiplicitat de textos que encarnen l'enfoc escrit de Parent i Virilio segueix la mateixa diversificació tipològica de revistes a escala global. Aquests articles són els òrgans de la teorització obliqua, i formen les bases del cos de la publicació. El repte de la seva escriptura és fonamental per a un text manifest, i veurem que uns determinats ritmes d'expressió literària i certes variacions d'intensitat en l'elecció de les paraules són presents per tocar i arribar al lector que fa la seva descoberta. A priori, alguns textos poden ser mal entesos o, fins i tot, d'un registre totalment fantàstic, sobretot quan es situa l'obra en el seu context històric, encara tintat d'una visió classicista de l'arquitectura.

La primera entrada a la lectura de l'obra publicada es fa estudiant els títols, els quals marquen un marc literari per als continguts que trobem a l'article. En primer lloc, la seva forma és més aviat curta, sovint composta per una sola paraula que permet fer un breu resum dels temes tractats. Tots els textos segueixen una forma compositiva senzilla: un títol, un contingut textual i una signatura de l'autor de l'article. Així mateix, es fan eleccions tipogràfiques per destacar alguns conceptes en relació amb d'altres: definició de paraules en negreta, ús de títols totalment en majúscules o minúscules, alçades de text divergents segons la seva importància i la quantitat de paraules presents a l'article (proporció visual), alguns ni tan sols porten títol.

Per exemple, les característiques del títol del primer article que apareix a la publicació, *Advertència*, anuncien una entrada forta i violenta, per la mida d'aquestes lletres en comparació amb la resta de títols, així com per la naturalesa de la paraula escollida per a aquesta introducció. La caracterització textual va, doncs, de la mà del missatge que pretén transmetre: «**avertissement** *L'estat de crisi que s'instal·la amb evidència en totes les activitats humanes, el retorn a un principi d'unitat que trastoca tota classificació, tots els límits, l'enorme contradicció de valors i disciplines, assenyalen la proximitat d'un esdeveniment, potser sense precedents. [...] L'abandonament de la noció d'alçada tindrà una importància capital: penetrarà finalment la materialització de la realitat de l'espai-temps. Com a resultat, els principis originals d'aquest art de l'espai que és l'arquitectura es veuran modificats radicalment, els seus objectius i el seu poder singularment amplificats.*»³⁵. Per contra, l'article *Site* (o *Lloc*) que descriu la inserció geogràfica de l'edifici parroquial de Sainte-Bernadette de Parent et Virilio (volum n°S) demostra una importància textual totalment oposada a la de l'article estudiat anteriorment, d'aquí el seu anunci minimitzat. Citem: «*A Nevers, el complex parroquial de Sainte-Bernadette dona servei al districte de Banlay, un barri de pavellons, modificat per la construcció d'importants equipaments per a escoles i col·legis tècnics*»³⁶.

En aquest bosc de textos de tota mena, que sumen cinquanta-dos articles, l'es-

35 VIRILIO, Paul. Avertissement. *Architecture Principe*, *La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 1]

36 PARENT, Claude. Site. *Architecture Principe*, *Nevers Chantier*, Maig / Juny 1966, n°S (4). [Pàg. 7]

tabliment de la classificació és fonamental per explicar l'obra textual en totes les seves vessants. Permet així simplificar l'exposició de les múltiples posicions de la teoria de la *Funció Obliqua*, sobre aquests aspectes ideològics i pràctics. Aquest esforç organitzatiu ens permet interconnectar textos semblants o que es complementen d'una manera que explica tota l'obra literària liderada per Parent i Virilio. Aquesta classificació es realitza doncs d'acord amb una tipologia de continguts, expressada personalment per tal de realitzar el nostre estudi. Les següents figures gràfiques³⁷ il·lustren aquest treball de definició per: la traducció dels títols al català; un codi de color acompanyat d'una lletra marca que fa referència al tipus d'article; així com un grup de paraules destinades a resumir breument els conceptes clau expressats pels autors.

Una primera categorització permet emmagatzemar alguns dels articles sota l'etiqueta **teòrica**. Per l'estil lingüístic utilitzat en els textos introductoris de cada revista, l'especificació dels seus articles es troba aïllada respecte a la resta d'articles amb voluntats teòriques. Aquesta «**teoria introductòria**», com es distingeix, es percep com un motor d'arrencada. El seu inici és brutal, compromès en els punts capitals organitzant el volum. S'aclareixen així les insultants crítiques urbanes, destruint els models urbans per l'elevació vertical que mostra *Manhattan Out*: «*El nostre temps exigeix de l'arquitectura la reinvençió total de la ciutat. [...] En l'àmbit urbà, estem en el pla del drama i és sota el dolor de la destrucció de la societat que s'han de reinventar les profundes motivacions de la creació arquitectònica, és inútil témer els flagells econòmics, els llocs bastards on vivim i que diu ser ciutat.*»³⁸. Aquesta radicalitat en la paraula s'allarga així fins a l'últim número de 1996, *Charleville Étude*, on Claude Parent fa un atac personal a l'alcalde de la ciutat per no donar continuïtat a la realització constructiva del projecte: «*En rebre aquests documents, l'alcalde de Charleville no va considerar útil rebre els arquitectes, malgrat diverses peticions d'audiència d'ells.*»³⁹. A continuació, l'expressió teòrica «**de contingut**» inclosa en els volums segueix una construcció més metòdica: explicació objectiva de la manera de crear una arquitectura per la pròpia experimentació, presa en compte i previsió dels desplaçaments humans, recerca d'aspectes materials de les construccions al llarg del temps. Aquests textos s'exposen en un grau menys compromès en la seva manera d'adreçar-se al lector, intentant mostrar-li hi una nova manera de viure de manera més pacífica, implicant-lo així en aquest món utòpic. Algunes expressions tenen, doncs, una doble cara, una doble cara, tant manifesta com fantàstica, en contra de la tendència dels moviments avantgardistes dels anys vint, fruit de l'evolució industrial: «*A les ciutats, els desplaçaments seran lent, a l'hora del vianant. La preocupació per la velocitat es col·locarà en un altre lloc, en altres galàxies o en la distracció, l'oci.*»⁴⁰. Torna a ser una preocupació per la llibertat de la naturalesa humana en l'època de la postguerra,

37 Referència a la classificació dels continguts textuals. Consultar : figura gràfica 32 [Pàg. 57] / figures gràfiques 33 A / B. [Pàg. 62 - 65]

38 VIRILIO, Paul. *Manhattan Out*. *Architecture Principe*, *Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 1]

39 PARENT, Claude. *Charleville Étude*. *Architecture Principe*, *Charleville Étude*, Desembre 1966, n°9. [Pàg. 1]

40 PARENT, Claude. *Le Temps Mort*. *Architecture Principe*, *Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 4]

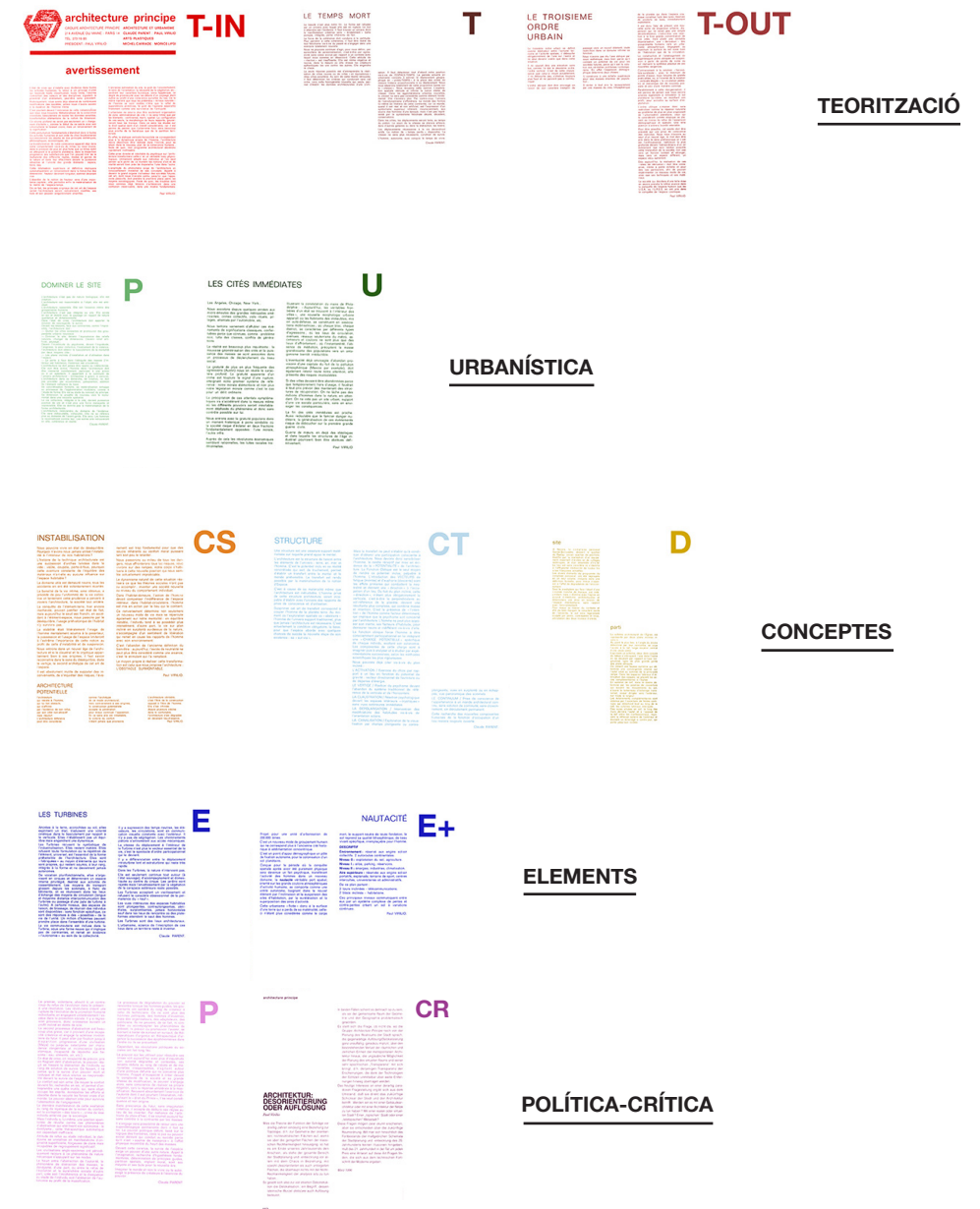

Fig. 34 Classificació general dels continguts textuals. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

per la importància de la llibertat de moviment i en ser ressuscitat per aquestes paraules. Claude Parent expressa així en el volum n°5 *Circulació Habitable*: «La funció obliqua autoritza el recorregut. L'arquitectura esdevé el mitjà de moviment; el moviment s'allibera de la restricció de la precisió del camí; l'elecció de la ruta és lliure.»⁴¹

Finalment, per a les tres primeres revistes centrades en l'exposició pura d'ambicions ideològiques obliques, la seva conclusió s'aconsegueix per un contingut textual, també teòric però de tercer ordre. Aquests tres textos de cloenda *La Fonction Oblique*, *Le Troisième Ordre Urbain* et *Le Potentialisme*, qualificats de «teoria concloent», ofereixen una obertura dimensional que explica el concepte principal del volum. Encarnen el resultat de la revista a través del seu compromís i precisió en la seva definició conceptual. Així, Paul Virilio i Claude Parent expliquen els mecanismes fonamentals de la conceptualització obliqua de la següent manera: «El tercer ordre urbà es defineix com un mediador entre l'activitat terrestre i l'activitat espacial, condueix necessàriament de l'un a l'altre i només pot arribar a ser viable en aquesta situació. [...] A diferència de la solució «horizontal-surélevée», amb el mínim de punts de suport, estem posant en marxa grans plataformes, on, a diferència de la solució «vertical-étagée», torna a ser possible el vianant i la mecànica i això de manera continuada.»⁴² o encara «Això requereix incloure'l (l'home) en una acció inconscient desencadenada pel potencial alliberat de l'arquitectura; EL POTENCIALISME absorbeix l'home i l'integra en un moviment de caràcter arquitectònic.»⁴³

Per un altre costat, la teorització obliqua continua des de l'àmbit ambiental i urbanístic, essent la preocupació pel diàleg entre l'arquitectura i el seu lloc, un tema clau per a aquest grup textual. La composició de les paraules s'assembla a les maneres d'escriure textos teòrics, demostrant aquesta vegada una teoria a escala superior, la de la formació d'una nova ciutat dins de les extensions nues del territori. A més, la posició geogràfica de la «Ville Oblique» continua essent vaga malgrat les referències a les regions naturals del sòl francès. Claude Parent, coneixedor de les regions occitanes del Sud expressa vagament els llocs de fonaments reals: «A França els exploradors, els missioners, els nous aventurers, els nous conqueridors, pul·lularan, s'arreglaran als Causse, a l'Alvèrnia, a l'Hérault, els primers baluards d'articulació del futur.»⁴⁴. A més, els autors de A.P. desenvolupen un petit manifest sobre la necessitat de la domesticació de la natura per l'arquitectura, és a dir d'una integració invertida: segons Parent i Virilio, la natura s'ha d'adaptar a l'arquitectura que s'imposa en un territori. Aquest argument permet demostrar una vegada més la radicalitat de les idees proposades pels dos homes, símbol d'una renovació brutal de la relació entre la vida humana i el paisatge natural. Claude Parent formula: «L'arquitectura no està integrada al lloc. Existeix en si mateix i estableix una relació qualitativa i dimensional amb el

41 PARENT, Claude. Pulsions. *Architecture Principe, Circulation Habitable*, Juliol 1966, n°5. [Pàg. 3]

42 VIRILIO, Paul. Le Troisième Ordre Urbain. *Architecture Principe, Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 9]

43 PARENT, Claude. Le Potentialisme. *Architecture Principe, Le Potentialisme*, Març 1966, n°3. [Pàg. 9]

44 VIRILIO, Paul. L'abandon des villes. *Architecture Principe, Le Troisième Ordre Urbain*, Març 1966, n°2. [Pàg. 7]

paisatge. [...] Davant les necessitats, davant les limitacions, contra l'impossible, l'arquitectura ha de: - Abandonar les ciutats existents i promoure noves agrupacions urbanes. - Dominar el lloc, convertir-se en l'equivalència de relleus naturals, agafar dimensions. Convertir-se en relleu artificial, paisatge...»⁴⁵

Aleshores, l'aparició d'articles descriptius reforça l'expressió de fortes introduccions ideològiques, en un registre de serenitat explicativa. Així els definirem amb les denominacions de «conceptes espacials, tècnics i descriptius». Formen una major concentració d'explicacions de les articulacions espacials i tècniques, veient també augmentar el seu volum de paraules respecte als articles purament teòrics. Aquests autors desenvolupen així les especificitats de la construcció intel·lectual i material de la ciutat obliqua. Abordant qüestions com la continuïtat formal del volum entre ells, de la mobilitat humana, o les sensacions espacials contrastades de viure la ciutat obliqua en la seva intimitat i comunitat, aquests continguts textuais submergeixen el lector en una nova explicació funcional, com un manual metòdic. La nostra mirada es dirigeix a l'article denominat *La Circulation Habitable* que és essencial per a aquesta categorització i per entendre la vida domèstica dins d'aquest complex urbà. El seu autor, Paul Virilio, explica els principis de l'habitatge integrat en la inclinació dels volums construïts: «Ja no es tracta que l'arquitectura es conformi amb acompanyar el trànsit, o pitjor, que s'hi identifiqui perdent la seva especificitat, cal fer un urbanisme on el trànsit esdevingui habitable. [...] Demà, l'arquitectura serà essencialment circulatòria, l'aparcament perdrà importància a favor de l'espai de trasllat; l'hàbitat, com el conjunt de la ciutat, serà «mobilitzat» per la funció obliqua.»⁴⁶ A més, els textos descriptius dels estats dels projectes que componen la majoria de les publicacions sobre Nevers o Charleville marquen un moment de calma en el descobriment real d'una construcció obliqua. Les senzilles paraules de Claude Parent expliquen els seus èxits materials: «En aquest primer treball del grup d'arquitectura principal es manifesten els principis rectors de la teoria arquitectònica experimental del grup: - La vida en plans inclinats - L'expressió del voladís en la seva massa - La determinació de l'espècie críptica - La continuïtat - La materialització d'una forma que no es deu principalment a l'expressió ni funció, ni tècnica, ni recerca plàstica, sinó una «preceptivació» en estat brut»⁴⁷.

En un registre completament diferent, el grup *Architecture Principe* expressa concretament els *Elements*⁴⁸ que formen els engranatges de la Ciutat obliqua contínua. Claude Parent explicarà per la seva banda les peces amb caràcters arquitectònics, qualificades com a «elements simples» en el nostre estudi, és a dir, l'explicació d'objectes

45 VIRILIO, Paul. Dominer le site. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 4]

46 PARENT, Claude. Circulation Habitable. *Architecture Principe, Le Potentialisme*, Març 1966, n°3. [Pàg. 3]

47 PARENT, Claude. Sans titre. *Architecture Principe, Nevers Chantier*, Maig / Juny 1966, n°S (4). [Pàg. 5]

48 Qualificació característica atorgada als articles que evocuen la descripció tipològica de les peces arquitectòniques que formen la Ciutat Obliqua. Com una guia pel muntatge d'un moble o d'una màquina, els autors expressen al seu torn el paper de cadascuna d'aquestes peces amb mides d'edificis colossals.

repetits combinant tant funcionalitat com trets artístics destinats a moure les persones que hi viuen. Així s'introdueix cada *Element* per un títol que té com a objectiu la personificació de l'obra arquitectònica: així s'anomenen «Les Turbines, Les Vagues, Les Cratères et Seuil de Rétablissement», dit d'una altra manera «Les Onades, Els Cràters i Llidar de Recuperació». Parent explica els *Elements* un rere l'altre i ens permet entendre com les peces encaixen formant així un gran puzzle urbà. Com a resultat, utilitza un camp lèxic descriptiu i clar, fent dels retrats d'aquests elements un tema secundari. Així, *Les Turbines* «de vocació multifuncional, s'organitzen en cercles i determinen un espai interior privilegiat, destinat a l'aplec d'activitats»⁴⁹. Afegeix un punt particular en la seva emanació física i material: «A les Turbines, la natura no intervé. Només és contínua al voltant (en estat salvatge), d'acompanyament i domesticada al centre del cercle. Els jardins són rebutjats però la invasió per part de la vegetació de la closca exterior segueix sent possible. Les Turbines accepten l'envelliment i rebutgen el caràcter obsessiu de la permanència del «nou»»⁵⁰. D'altra banda, Paul Virilio exposa la creació de peces amb desitjos urbanístics, que funcionen com a motors de la ciutat obliqua, a diferència dels objectes corporals expressats pel seu col·lega Claude Parent. L'escala d'aquests *Elements* + es descriu amb una major massivitat i una implicació essencial en el funcionament de tota la ciutat. Les «Nautacités (Nautaciutat), Sites de dérivation (Llocs de derivació) i les Villes Immédiates (Ciutats Immediates)», organitzen els llocs d'hàbitat de les poblacions, i es descriuen com a infraestructures de densitat fenomenal. També aquí l'autor mostra una presentació clarament descriptiva d'aquestes metròpolis massives. Explica així: «NAUTACITÉ - *Projeté d'une unitat d'urbanització de 200.000 ànimes. És una nova modalitat d'agrupament humà que ja no es correspon amb l'antiga ciutat històrica amb sedimentació concèntrica. [...] DESCRIPCIÓ: - Medi ambient: reservat per a vehicles col·lectius terra-aire. 2 carreteres continentals. - Nivell 0: Ús del sòl, agricultura. - Nivell I: sitges, aparcament, dipòsits. - Nivell II: energies, indústries, climatització. - Zona alta: reservada a vehicles portàtils terra-aire, esplanada, poliesportius, centres interculturals, universitaris i administratius. D'aquest pla surten: 2 torres inclinades - telecomunicacions. 2 blocs inclinats - habitatges.*»⁵¹. Observem que el diàleg entre els escrits dels Elements i les seves representacions dibuixades que l'acompanyen són fonamentals per la seva comprensió, prova d'un projecte de publicació que ha estat compost íntegrament per tal de difondre'n clarament les imatges essencials per ser compreses.

Finalment, una última distinció en la distribució de missatges organitzats per l'expressió textual de *Architecture Principe*, es la que engloba els continguts més polítics i crítics, expressats respectivament a través de les revistes n°8 i n°10. Per a aquests articles amb ambicions polítiques, la manera de parlar dels autors canvia bruscament en relació a la resta de continguts de les publicacions: la construcció de les frases està recoberta d'un registre d'elocució política, deixant parlar la veu d'un pretendent al poder. Es distingeixen

49 PARENT, Claude. Les Turbines. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 2]

50 *Ibid.*

51 VIRILIO, Paul. Nautacités. *Architecture Principe, La Fonction Oblique*, Febrer 1966, n°1. [Pàg. 6]

les paraules, el discurs és políticament correcte, i el seu missatge és alhora visionari i positiu per als temes que s'hi expliquen. Claude Parent i Paul Virilio fan balanç de les realitats que governen el món en aquella època i es plantegen la presa del poder per part de la imaginació, per la voluntat creativa de canviar les coses i la incorporació de tots els punts de vista en la gestió de les operacions urbanes. Per tal d'il·lustrar les nostres explicacions, Virilio pronuncia: «*Llavors, el futur del món probablement es jugarà amb una cosa tan petita com la definició de dues paraules: imaginació o utopia? Actualment, el perill més gran que amenaça la nostra civilització és la falta d'imaginació. En definitiva, el futur depèn de l'equilibri de poder i imaginació*»⁵². Els dos autors també adopten un punt de vista descriptiu sobre els principis generals per a la realització de l'Arquitectura en el futur, com a defensors de les causes. Claude Parent aixeca un manifest informal per a la prefabricació d'elements constructius de l'arquitectura tant com a prova de la construcció obliqua però també per millorar les realitats immediates de la construcció de les societats occidentals. Ell explica: «*L'arquitectura ha de rebutjar, doncs, la temptació de la mobilitat i la flexibilitat que ofereix la indústria. [...] D'aquí, aquests 10 punts d'una proposta teòrica sobre la prefabricació.*»⁵³ Finalment, la reconsideració de les teories obliques sorgeix en la revista publicada l'any 1996, on cada convidat exposa la seva experiència personal en arrel de llegir les idees presentades amb anterioritat per *Architecture Principe*, obrint sobre temes arquitectònics i urbanístics pròpis del futur segle XXI. La lectura del discurs actualitzat de Paul Virilio ens permet, doncs, descobrir l'orientació general d'aquests articles crítics: «*L'interès d'avui per una qüestió tan paradoxal prové del fet que toca directament el destí futur de la ciutat i de l'arquitectura: Estem davant d'una arquitectura d'edificis o d'una arquitectura de xarxes? Amb una ciutat real o virtual? Una ciutat "tòpica" o una metaciutat "eletòpica"?*»⁵⁴

Per concloure aquest anàlisi de les expressions escrites de la publicació, podem afirmar que la interpretació textual de l'obra demostra una voluntat teòrica en la redacció d'una obra capaç de ser transgressora i influent per alhora de redefinir una nova arquitectura. Malgrat l'aparent complexitat de les explicacions teòriques, aquesta massa d'informació està enginyosament dividida en multitud de fragments textuais acotats pels seus autors. Segons la nostra lectura, els conceptes es reforcen mútuament, permetent establir connexions directes entre diversos articles d'un mateix registre. La posició dels textos més pragmàtics que descriuen l'avanç de projectes concrets també permet imposar moments de ruptura, entre revisions purament teòriques. La disposició textual es distribueix així clarament en tots els volums, donant credibilitat a un projecte publicat amb intencions arquitectòniques.

52 VIRILIO, Paul. Pouvoir et Imagination (1). *Architecture Principe, Pouvoir et Imagination*, Novembre 1966, n°8. [Pàg. 3]

53 PARENT, Claude. Préfabrication. *Architecture Principe, Pouvoir et Imagination*, Novembre 1966, n°8. [Pàg. 7]

54 VIRILIO, Paul. Architecture : désorientation ou dissolution. *Architecture Principe, Architecture : désorientation ou dissolution*, Setembre 1996, n°10. [Pàg. 1]

1 1964-1965
LA FONCTION OBLIQUE

architecture principe T-IN
advertiment
intro-manifest

LES TURBINES E
DOMINAR EL LLOC P
creació + intergració
NAUTICAT E+
unitat habitat

2 1966-1968
LE TROISIEME ORDRE URBAIN

architecture principe T-IN
manhattan out
critica verticalitat

EL TEMPS MORT T
desplaçament humà

LES ONADES E
pont oblic

L'ABANDONAMENT DE LES CIUTATS T
migracions rurals

3 1968-1969
LE POTENTIALISME

architecture principe T-IN
l'home desarrelat
abatre arquitectura passada

CIRCULACIÓ HABITABLE CS
mobilitat inclinatada

INESIBILITAT CS
dinamisme humana

ESTRUCTURA

4 1969-1970
NEVERS CHANTIER

architecture principe T-IN
Nevers obra
projecció construït

sense títol T
temporalitat

sense títol T
principes obra

lloc / partit D
sensacions lloc

5 1970-1971
CIRCULATION HABITABLE

architecture principe T-IN
Civilisation
superfície civil

pulsions T
recorregut fluid

destrucció T
transició espacial

CIRCULACIÓ HABITABLE (2)

6 1971-1972
LA CITÉ MÉDIATE

architecture principe T-IN
SIMULACRE
aparència falsa

FLUIDITAT CS
contingut pura

LLINDAR DE RECUPERACIÓ E
unió lineal

LES CIUTATS IMMEDIATES U
transició espacial

LA FONCTION OBLIQUE T-OUT
plà inclinat

C

ELS CRÀTERS E
unió centrada

ELS LLOCS DE DESVIACIÓ E+
habitat híbrid

EL TERCER ORDRE URBÀ T-OUT
urbanisme oblic

AC
AVRIL 1968 N° 3
LE POTENTIALISME

CT
consciència esforç

EL POTENTIALISME T-OUT
integració humana

E
E+
Element
Element +

AC
MAY 1968
NUMERO SPECIAL

AC
JULIET 1968 N° 4
CIRCULATION HABITABLE

CS
privacitat manera de viure

AC
AOUT 1968 N° 6
LA CITÉ MÉDIATE

LA CITÉ MÉDIATE E+
ciutat adaptable

AC
SEPT OCTOBRE 1972 N° 8
REVUE ARCHITECTURALE

bunker archéologie 7

architecture principe
Bunker archéologie
intimitat mas siva

ARQUITECTURA CRIPTICA
T
energia criptica

AC

8 POUVOIR ET IMAGINATION

architecture principe
AC

Poder i imaginació
P
ordre imaginatiu real

infraestructura
U
possecció espacial il·limitada

9 CHARLEVILLE ETUDE

CHARLEVILLE ESTUDI
T-IN
provocació alcalde

LEFFET DE CAPACITE
CS
forma contúnua

L'INCLUSTRE
P
síntesi paisatgística

AC

TÈCNICA
CT
descripció enginyer

10 DESORIENTERUNG ODER AUFLÖSUNG

CR
ARQUITECTURA ODER AUFLÖSUNG
ARQUITECTUR DISCONTINUITÄT
DES ARCHITECTUR DES VOLKSWELDES
TRACES DU TRAVAIL

nach Auflösung
URANDIEN
DIE ARCHITECTUR

T-IN Teoria Introductiva T Teoria T-OUT Teoria Conclusiva U Urbanisme
E Element E+ Element +
CS Concepte Espacial CT Concepte Tècnic D Concepte Descriptiu
P Política CR Crítica

P Paisatge

AC Anunci Credits

Fig. 35 A / B. Representació tipològica dels articles escrits. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. Architecture Principe 1966 à 1996.

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 36 Fotografia de Claude Parent dibuixant al seu despatx. (1963). Fotògraf : Desconegut. Fons Claude Parent, París, França.

Fig. 37 Fotografia de Paul Virilio d'excursió a la platja per l'estudi dels bunkers a Normandia. (1966). Fotògraf: Desconegut. Arxiu personal de Paul Virilio.

El paper capital de les representacions gràfiques com a suport teòric: l'explicació utòpica mitjançant el material gràfic.

Investigar l'obra gràfica continguda a la publicació és fonamental per entendre el sentit de les teories exposades. Seguint els diferents articles que defensen la imposició de l'ordre oblic, les diverses representacions gràfiques ens ajuden a assimilar l'espacialitat de la proposta liderada per Parent i Virilio. L'adaptació del text al contingut dibuixat o fotografiat, i viceversa, permet que el projecte publicat adquireixi una dimensió arquitectònica precisa: la utopia obliqua sembla fer-se realitat a través de l'escrutini de les pàgines. Respectivament, els rols dels dissenyadors de continguts gràfics es distingeixen clarament dins del grup. Les nombroses fotos de Claude Parent, amb un regle o una esquadra a la mà, revelen la identitat del creador de les immenses perspectives fugades, agrupades al llarg dels volums d'A.P. El seu talent per manejar els punts de vista distingeixen les ideologies exposades per la publicació, de la resta de creadors. Simultàniament, trobem al prefaci del llibre sobre l'arquitecte francès publicat per Rizzoli, constituint una agrupació de tots aquests dibuixos, trobem: «*Claude Parent va dir que el dibuix era la forma en què no sentia cap restricció i, per tant, naturalment, era la seva preferida. Ningú podia dir-li què havia de dir o pensar; era lliure d'experimentar amb el regne, no de la fantasia, sinó de la possibilitat.*»⁵⁵ Aquesta convicció de la possibilitat, és la que experimenta el grup de pensament: les diverses representacions de la ciutat obliqua no són de l'ordre de l'irreal, sinó una manera d'exposar l'esperança d'un canvi social a través de la lliure expressió de l'arquitectura. D'una altra manera, Paul Virilio mostrarà la seva importància a través de la difusió de fotografies críptiques, servint clarament de referència volumètrica i funcional de l'obra estudiada. La seva passió per explorar els llocs militars abandonats farà aflorar dins del contingut gràfic, una sensació de reconeixement del formalisme dels dibuixos de Parent en un objecte real ja construït. Aquest treball de fotografia també el realitzarà Virilio durant la documentació de l'obra parroquial construïda a Nevers, dins del volum n°4 o 5.

Es així que la transmissió dels missatges exposats per les diferents representacions gràfiques és dispar: cada tècnica, cada detall visual té a veure amb l'expressió arquitectònica que vol representar. En primer lloc, comencem analitzant les representacions que més ressalten, des de les primeres pàgines: les perspectives còniques manuals dibuixades a llapis. La nostra mirada se centra, doncs, en la importància de les característiques tècniques d'aquesta expressió, utilitzades per emetre una sensació de grandesa, d'immensitat il·limitada, i un desig d'imaginar la concepció infinita de la ciutat obliqua per la continuïtat dels seus elements. En primer lloc, percebem una investigació experimental documentada per la presència de múltiples esbossos de perspectives, dibuixats per Parent i il·lustrats per la figura 36.⁵⁶ Per la seva línia de dibuix, reconeixem l'inici de determinades perspectives contingudes en la publicació. Aquesta disciplina tècnica de la representació,

55 PARENT, Chloé. *Claude Parent: Visionary Architect*. Prefaci de Donatien Grau. Nova York: Rizzoli, 2019.

56 Consultar : Fig. 36 Croquis de Claude Parent, prèvis als dibuixos finals apareixent a la publicació *Architecture Principe*. [Pàg. 69]

iniciada pel dissenyador parisenc, és capital en la percepció de les proporcions que es donen als elements dibuixats. També podem observar que cada perspectiva va acompanyada de la seva definició en forma d'alçats que permeten una ajuda visual al pas tridimensional.

Lavors, l'ús reiterat de mètodes de representació de perspectives amb dos punts de fuga i tres punts de fuga no és menyspreable per a l'atmosfera espacial que ens vol transmetre Claude Parent. Sovint es fan des d'un punt de vista elevat o des d'un punt de vista molt proper al terra per donar el màxim angle de fuga als dissenys oblics. La percepció és més impressionant, deixant brotar les formes brutes cap al cel o cap als horitzons dels territoris a conquerir per aquest model arquitectònic. L'ús de l'ombregat, també fet a llapis, permet expressar l'element representat en una possible realitat ambiental. Aquesta ambició gràfica, entre la realitat i la imaginació, s'aconsegueix essencialment pel mètode del dibuix manual: el seu dibuixant és capaç d'expressar la inspiració primitiva del seu pensament directament pel moviment de la mà. Aquest aspecte és fonamental en la ideologia defensada per Parent, davant la creació a realitzar segons ell per l'home i per a l'home. D'altra banda, aquesta voluntat es nota per l'absència de maquetes representatives de les construccions del món oblic. Aquestes podrien perjudicar així el discurs de presentar una arquitectura de totes les possibilitats. Més enllà dels limitats mitjans de representació dels anys 60, Paul Virilio reforça aquest punt de vista, uns anys després: «*La imatge virtual és la màquina que veu per tu, sent per tu i et mata com a ésser actiu en benefici d'un ésser passiu.*»⁵⁷ Pel que fa el llenguatge formal utilitzat per Parent, l'expressió volumètrica s'expressa mitjançant una oda als plans inclinats amb una formalització alhora massiva i cega. Així, els punts d'entrada físics i lluminosos a la forma semblen concentrats en determinades línies, deixant que la peça pesada s'exalti en el seu univers natural. Aquests dissenys gràfics també permeten aclarir certs conceptes importants per a la teorització obliqua com ara la continuïtat dels moviments de població (fugues infinites dels dibuixos) però també el domini de l'edifici en el seu entorn físic. Les úniques indicacions que es donen sobre aquest entorn són la representació de les particularitats topogràfiques i vegetals en què es basa l'element arquitectònic. Aquesta lectura permet entendre la voluntat d'implicar l'arquitectura en un diàleg paisatgístic correlacionat amb el territori diversificat que l'acull.

Aleshores, la presència de tècniques d'esquematzació actua com a intermediari entre un contingut totalment textual i una imatge visual amb aspectes evasius. La senzillesa dels esbossos esquemàtics proposats tant per Virilio com per Parent per acompanyar els seus escrits, facilita la comprensió de les teories obliqües. Amb un dibuix ràpid i uns subtítols de paraules, la implementació del funcionament de la *Circulació Habitable* per la seqüència de plans inclinats és especialment clara d'entendre. Aquesta representació inclou, doncs, la presència de diagrames funcionals, tècniques o fins i tot d'expressió teòrica. Per exemple, podem trobar dins del volum n°5, un gràfic de distribució que relaciona

57 VIRILIO, Paul. Paraules pronunciades en una entrevista. *Le Monde de l'éducation*. Juliol / Agost 2001.

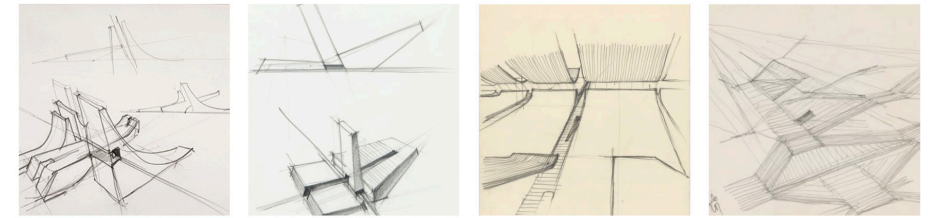

Fig. 38

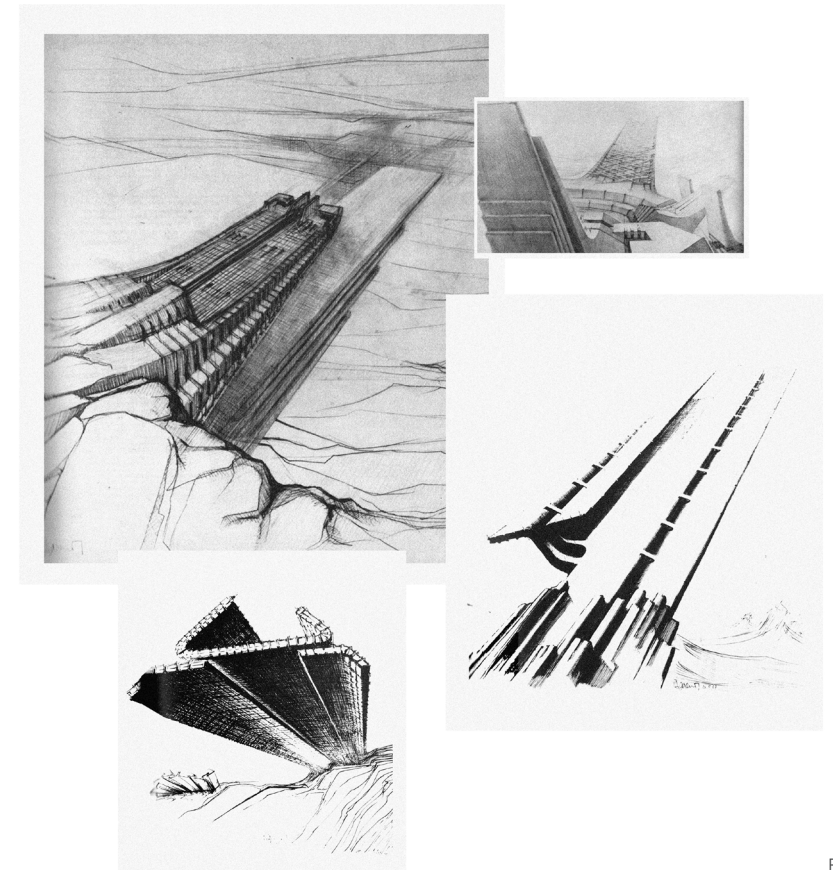

Fig. 39

Fig. 38 Croquis de Claude Parent, prévus als dibuixos finals apareixent a la publicació *Architecture Principe*. (1965). Donació de Claude Parent a François Lauginie.

Fig. 39 Composició gràfica amb perspectives fugades de la publicació. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe 1966 à 1996*.

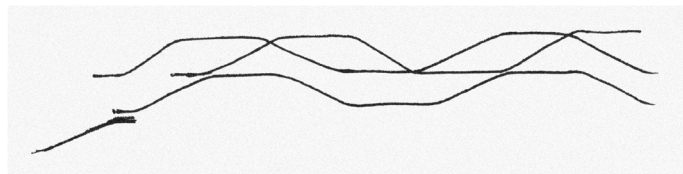
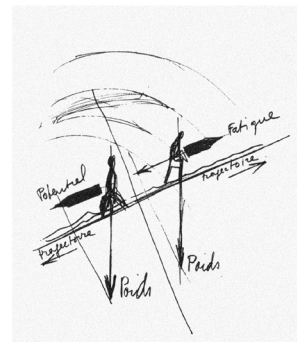
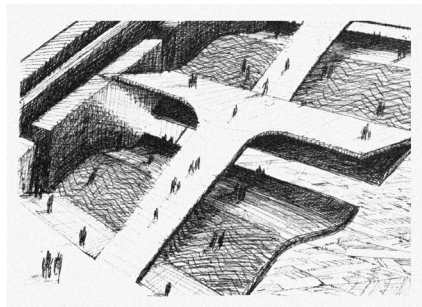
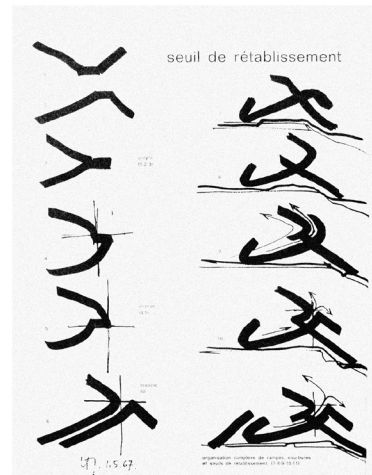
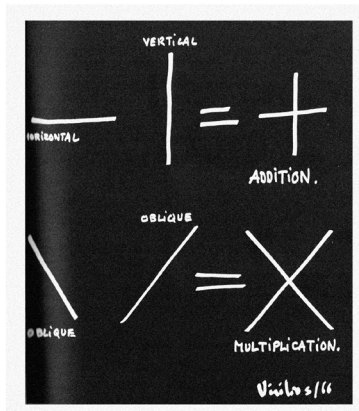

Fig. 40 Composició gràfica amb esquemes de la publicació. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

l'ús del pla inclinat segons el seu percentatge d'inclinació. El gràfic adjunt està descrit com: «Aquest gràfic n°1 pretén concretar una primera classificació molt esquemàtica dels talussos. Només s'ocupa de la discriminació entre els diferents mitjans de moviment mecànic utilitzant el terra com a suport (inclòs l'aerodeslizador) i les possibilitats de l'home. Altres gràfics completaran i creuran aquesta primera classificació que implica l'estudi del vertigen, l'edat, etc... A partir d'ara cadascuna d'aquestes classificacions està sotmesa al control de l'experiència.»⁵⁸ De seguida, la representació de la figura humana es perfila per primera vegada, gràcies al contingut esquemàtic de la publicació. Aquesta observació va en relació a l'escala propera d'aquestes representacions, permetent-nos imaginar un espai detallat en la seva ocupació humana. És en aquesta diferència que els gràfics esquemàtics donen suport explicatiu a les perspectives, que per les seves escales globals la persona humana hauria està imperceptible.

En una mirada complementària, el contingut gràfic de la publicació també incorpora la composició de fotografies, que tenen un objectiu específic de reforç teòric i projectual. Aquestes fotografies es poden qualificar configurant quatre grups diferenciats, a saber: fotografies de referència; d'obra pròpia; de maquetes projectades; i finalment els retrats.

Com hem pogut explicar en les introduccions anteriors, l'ús de la composició fotogràfica arquitectònica revela la voluntat de contenir en una imatge real la concepció teòrica prevista per *Architecture Principe*. En primer lloc, el volum especial sobre el projecte de Nevers utilitza la fotografia com a mitjà per establir un manifest constructiu, en continuïtat amb el manifest teòric. Les imatges escollides evocuen així la percepció real de la materialitat dels plans inclinats i dels seus volums massius. En l'expressió gràfica de l'estat brut del formigó, aconseguim desxifrar les ambicions de fer de l'arquitectura un testimoni del pas del temps per la seva estreta relació amb l'envelliment de l'home. Aquesta deducció aprova la comprensió d'una teoria ideològica per la força de les imatges. Així mateix, aquestes reproduccions posen de manifest l'espacialitat interior en la seva continuïtat intrusiva des de l'exterior, que es podria transportar a les sensacions domèstiques de les estances urbanes de la ciutat obliqua com *Nautacité*. Són, la transparència dels pensaments de Parent i Virilio resumida en una foto-instantània.

Concretament, els fotogrames corresponents a l'estudi de l'arquitectura críptica de Virilio, permeten establir certes observacions sobre l'arribada tardana d'una font de referència, per la publicació de la revista n°7 *Bunker archéologie*. També veiem representacions d'edificis cecs en estat brut, però aquí fotografiats amb la intenció d'ensenyar aquestes construccions organitzades al llarg del paisatge marítim. D'una altra manera, Virilio mostra una vegada més aquesta atracció per a la comprensió de l'arquitectura com un esdeveniment neolític, gairebé prehistòric. Aleshores, el urbanista pot exposar aquesta referència absoluta a arquitectures afectades pels fenòmens del temps: «La geometria ja no és tan

58 Referència al esquema acompanyant l'article : VIRILIO, Paul. *Circulation Habitable* (2). *Architecture Principe, Circulation Habitable*, Juliol 1966, n°5. [Pàg. 7]

assertiva, està erosionada, desgastada. L'angle ja no és recte, sinó deprimit, per fugir de qual-sevol presa, la massa ja no es fonamenta en el sòl, sinó centrada sobre si mateixa, independent, capaç de moviment i articulació. Aquesta arquitectura sura a la superfície d'una terra que ha perdut la seva materialitat.»⁵⁹

L'arribada dels retrats fotogràfics és també un acte clau per entendre l'evolució de la difusió d'idees innovadores dins de la publicació. En aportar un rostre humà associat al seu discurs, Virilio i Parent es presenten llavors, no com dos pensadors-creadors amb idees alienades, sinó com autèntics administradors urbans que van al rescat d'una societat en perill. Aquestes fotos ocupen dues pàgines senceres a la revista n°8, respectivament per als dos retrats dels pensadors, demostrant aquest canvi d'ambicions.

Finalment, la presència minimitzada de les fotos de projectes està continguda per les fotos de maquetes, encarnant els projectes de Nevers i Charleville dins de les dues revistes corresponents. Sobretot, aquests aporten una aportació visual tridimensional a les planimetries exposades en els dos projectes.

Conseqüentment, es pot presentar un contingut minoritari dins la publicació: l'exposició de representacions planimètriques en dues dimensions. Com acabem d'introduir, aquestes es limiten a les revistes pragmàtiques *Nevers Chantier* (n°5) i *Charleville Étude* (n°9), fent una excepció dins del volum *Circulation Habitable* (n°5) una secció detallada, presentant la forma donada a les infraestructures de moviment. Aquests dibuixos arquitectònics, representats en plànols i seccions, mostren l'organització funcional dels espais de formigó creats pel grup *Architecture Principe*. Aporten, així, algunes indicacions addicionals, la seva importància dins de les revistes és secundària davant la potència dels altres continguts gràfics que acompanyen els textos d'avantguarda.

Aquest espai de pensament a través del gràfic es constitueix així entre un somni utòpic i la credibilitat del projecte teòric explicat. La complementaritat de les representacions entre elles porta el projecte oblic en la seva justificació conceptual i en la seva atracció formal. Sobretot, aquests continguts afavoreixen a una difusió global de la revista a través d'aquests moments de contemplació formal. En definitiva, serà interessant en aquest següent apartat, expressar un pensament sintètic sobre el conjunt de l'obra, que permeti contrastar aquestes imatges amb les concrecions textuais.

59 VIRILIO, Paul. Bunker archéologie. *Architecture Principe*, Bunker archéologie, Setembre / Octubre 1966, n°7. [Pàg. 1]

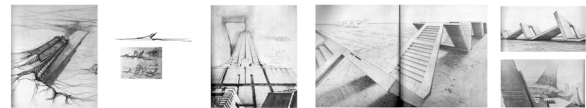
Fig. 41

Fig. 41 Composició gràfica amb planimetries i fotografies de la publicació. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

1 FÉVRIER 1966
LA FONCTION OBLIQUE

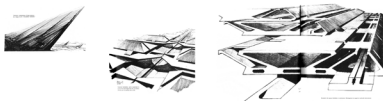
2 MARS 1966
LE TROISIEME ORDRE URBAIN

3 AVRIL 1966
LE POTENTIALISME

5 MAI JUIN 1966
NEVERS CHANTIER

5 JUILLET 1966
CIRCULATION HABITABLE

6 AOUT 1966
LA CITÉ MÉDIATE

bunker archéologie 7

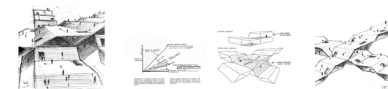
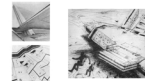
8 NOVEMBRE 1966
POUVOIR ET IMAGINATION

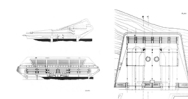
9 DÉCEMBRE 1966
CHARLEVILLE ÉTUDE

10 SEPTEMBER 1966 - LETZTE NUMMER
DESORIENTIERUNG ODER AUFLÖSUNG

REPRESENTACIÓ ESPACIAL EN PERSPECTIVA

ESQUEMES EXPLICATIUS

PLANIMETRIA

Fig. 42 / A

1 FÉVRIER 1966
LA FONCTION OBLIQUE

2 MARS 1966
LE TROISIEME ORDRE URBAIN

3 AVRIL 1966
LE POTENTIALISME

5 MAI JUIN 1966
NEVERS CHANTIER

5 JUILLET 1966
CIRCULATION HABITABLE

6 AOÛT 1966
LA CITÉ MÉDIATE

bunker archéologie 7

8 NOVEMBRE 1966
POUVOIR ET IMAGINATION

9 DÉCEMBRE 1966
CHARLEVILLE ÉTUDE

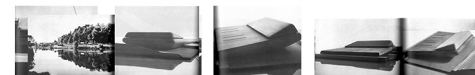
10 SEPTEMBER 1966 - LETZTE NUMMER
DESORIENTIERUNG ODER AUFLÖSUNG

FOTOGRAFIES DE LES OBRES CONSTRUÏDES PER PARENT/VIRILIO

Fig. 42 / B

Fig. 40 A / B / C Classificació tipològica dels continguts gràfics de la publicació integral. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966

FOTOGRAFIES DE MAQUETES D'OBRES NO CONSTRUÏDES DE PARENT/VIRILIO

1 FÉVRIER 1966
LA FONCTION OBLIQUE

2 MARS 1966
LE TROISIÈME ORDRE URBAIN

3 AVRIL 1966
LE POTENTIALISME

S MAI - JUIN 1966
NEVERS CHANTIER

5 JUILLET 1966
CIRCULATION HABITABLE

6 AOÛT 1966
LA CITÉ MÉDIATE

bunker archéologie **7**

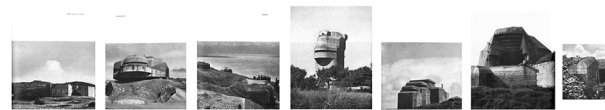
8 NOVEMBRE 1966
POUVOIR ET IMAGINATION

9 DÉCEMBRE 1966
CHARLEVILLE ÉTUDE

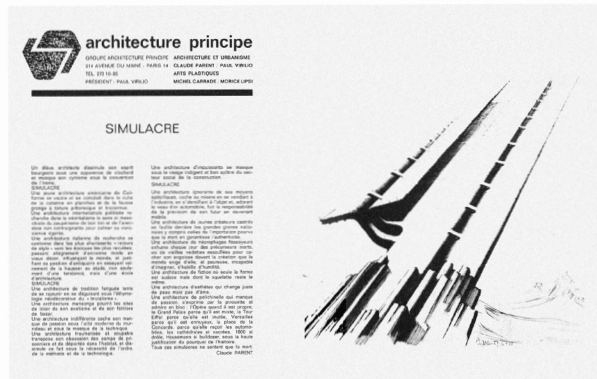
10 SEPTEMBRE 1966 - LETZTE NUMMER
DESORIENTIERUNG ODER AUFLÖSUNG

FOTOGRAFIES A OBRES I LLOCS REFERENTS PER PARENT/VIRILIO

RETRATS

Síntesi compositiva de l'obra publicada :
relacions projectuals per la construcció d'un Manifest.

Aquest apartat permet exposar l'esforç realitzat per *Architecture Principe* en el pensament total dels números, publicats com una obra singular, amb l'objectiu de la imposició d'un projecte arquitectònic. L'exposició dels sistemes de composició, definits i repetits al llarg dels capítols, demostra l'establiment de relacions dialèctiques entre els diferents continguts i una comprensió de l'obra que pot ser assimilable fins i tot per a un neòfit de l'exercici arquitectònic. És amb aquesta visió que el grup innovador defineix els seus textos, els organitza de manera creixent en intensitat teòrica, estableix codis de representacions gràfiques, etc. Mitjançant aquest treball detallat d'organització teòrica i composició de continguts, l'obra es pot llegir així com un manifest considerablement justificat.

En primer lloc, a escala general de les deu revistes publicades, la composició de l'obra funciona a través de ritmes diversificats per tal de mantenir concentrat el lector mentre descobreix aquestes teories. Així, al llarg de les pàgines, anem descobrint moments d'ideologia condensada utilitzant un camp lèxic compromès o fins i tot totalitari. Aquest és especialment el cas de les tres primeres revistes, el contingut de les quals s'ha exposat al llarg del nostre estudi. A això, s'infiltra moments de respir de la publicació, fent-nos per aquest fet, posar els peus a terra, amb les presentacions pragmàtiques dels projectes concrets del moviment oblic. De fet, entrant cada cop més en la lectura de la publicació, podríem exposar que cada capítol, cada article, cada esbós dibuixat és un detall constructiu de la ideologia obliqua: essent la seva única variació una qüestió d'escala.

Per concretar, l'associació entre escriptura i contingut gràfic és indissociable per tal d'explicar l'obra en la seva totalitat. Allà on les construccions ideològiques semblen difícils d'imaginar, la precisió del llapis i l'expressió material de les fotografies representen un gran suport per a la difusió global de les idees obliques. La seva organització compositiva és també un dels punts importants del treball teòric, seguint així tècniques repetides de composició. Primer de tot, la dimensió de les representacions gràfiques segueix essent sempre proporcional a la riquesa textual que conté un article. Per exemple, les perspectives majestoses ocupant una pàgina sencera, acompanyen sempre un article introductori, molt contundent pel que fa al material ideològic que conté. És el cas de les dues primeres pàgines del volum *La Cité Médiate* (nº6), el text que destrueix els principis classicistes *SIMULACRE* es disposa conjuntament al costat d'un edifici que sembla enlairar cap al cel, com un coet d'exploració. D'altra banda, la distribució de continguts dins d'una «làmina», és a dir, la visió de dues pàgines una al costat de l'altra, s'harmonitza amb la distribució de les masses formades pels diferents continguts textuals i gràfics, motivant a continuar llegint els articles escrits. Per tal de mostrar les capacitats de les composicions gràficoteòriques, Claude Parent subratlla: «Només més tard, quan vaig començar a treballar la funció obliqua, vaig tornar a agafar realment el dibuix, i sota una nova aventura es va desenvolupar a través d'aquest mitjà extraordinari. de la imaginació. Els dibuixos eren

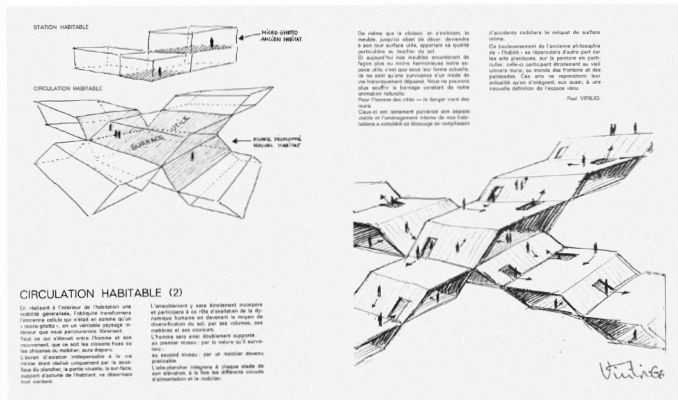
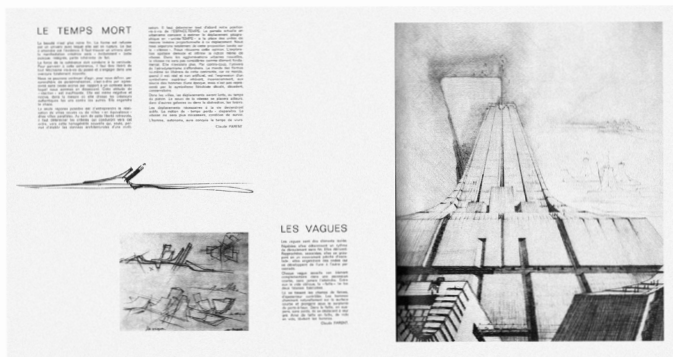

Fig. 41

Fig. 43 Composició gràfica amb dobles pàgines de la publicació. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

necessaris primer per il·lustrar una teoria que, sense ells, encara era massa abstracta, fins i tot per a persones molt ben informades i, de fet, conscients. Aleshores es van convertir en el vehicle dels somnis desenfrenats i durant uns tres anys es van deslligar completament de la realitat. Entenent només l'estructura interna de l'Oblic, van envair totalment el regne dels somnis i, en aquell moment, van ajudar a allunyar de la meua obra molts simpatitzants que perdien l'alè davant d'aquesta pèrdua de contacte arrogant o boja amb la realitat.»⁶⁰

Finalment, és a través del suport de revistes i d'articles de recerca experimental, posats en un segon pla en la força literària del seu contingut, que s'aconsegueix la concreció de l'obra publicada. La sobrietat de les pàgines exposades a *Bunker archéologie* (nº7) o dels articles crítics com *infra-urbanisme* a *Pouvoir et Imagination* (nº8), permetent l'exposició d'una nova realitat demostrant l'aplicació concreta d'una ideologia evasiva. Així, es demostra un principi clau del pensament d'*Architecture Principe* que ja explicàvem a l'apartat de contextualització prèvia del nostre estudi: tornar la naturalesa humana al centre de la societat. Aquesta sensibilitat davant el repte de diversificar la seqüència de revistes per tal d'aportar noves àrees d'explicació, dóna una consistència indiscutible a la publicació en la seva totalitat.

«Cette revue constitue le manifeste permanent du groupe **architecture principe**»

«Aquesta revista constitueix el manifest permanent del grup *architecture principe*»

60 Paraules expresades per Claude Parent. PARENT, Chloé. *Claude Parent: Visionary Architect*. Nova York: Rizzoli, 2019.

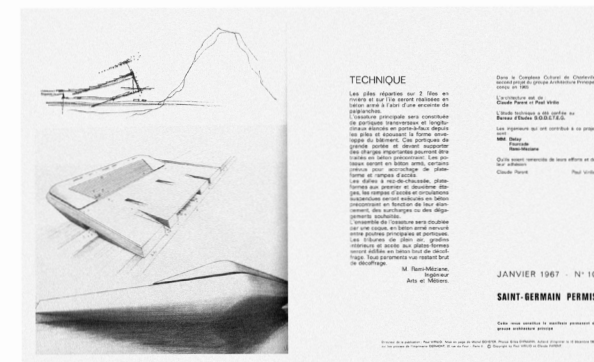
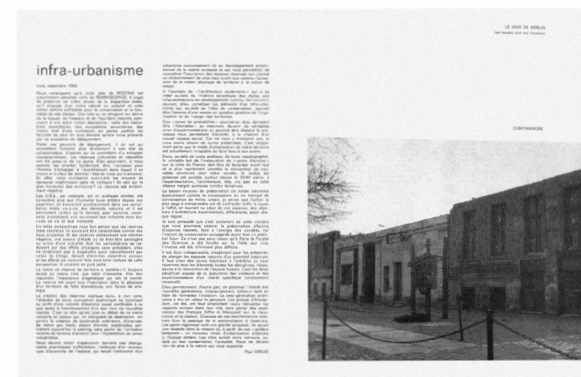
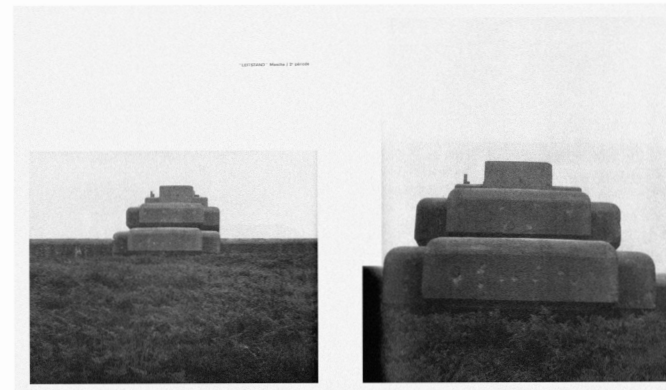

Fig. 44

Fig. 44 Composició gràfica amb dobles pàgines de la publicació. Elaboració pròpia en base al llibre: Op.cit. PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe* 1966 à 1996.

Fig. 45

Fig. 46

Fig. 45 Fotografia d'un carrer a París amb cartells manifestos de Parent, previs a l'estrena de la publicació *Architecture Principe*. (1965). Fotògraf: Desconegut. Fons Claude Parent, París, França.

Fig. 46 Fotografia de Claude Parent i Paul Virilio a l'obra de Sainte-Bernadette de Nevers. (1965). Fotògraf: Patrice Goulet. Fons Claude Parent, París, França.

Conclusions

Recuperant l'inici de la nostra investigació, podem veure el seu naixement a través d'un qüestionament iniciat per una pregunta: *Architecture Principe*, per la seva forma «en paper», és un projecte manifest influent en l'evolució de l'Arquitectura? I és, a través d'aquesta qüestió, que les premisses d'aquesta recerca defensen la importància al voltant de la difusió d'idees de la concepció arquitectònica a través d'una obra publicada.

Així doncs, el nostre treball intenta donar resposta a aquests plantejaments inicials mitjançant la dissecció analítica de l'integritat de l'obra publicada «Architecture Principe», utilitzant mètodes de classificacions dels continguts presents en el conjunt de les revistes publicades. L'explicació de cada contingut en les seves característiques tècniques i estilístiques ens permet, a poc a poc, entreveure les formes d'una publicació intel·ligentment composta en tota la seva trajectòria projectual. La nostra recomposició gràfica a partir dels escanejos propis de l'obra publicada, és fonamental per dur a terme aquesta anàlisi que posa en contraposició els continguts que formen el cos de l'ideologia obliqua.

Tal com s'ha observat al llarg d'aquest estudi, el punt de començament per demostrar la predominança de la difusió d'idees obliques al final del segle XX, era la seva contextualització en l'època dels anys seixanta. Per unes voluntats socials i artístiques de transgredir les normes imposades pel poder vigent, apareixen aquestes ramificacions d'ideologies que creuen en la construcció d'un nou món: l'aparició d'un ordre urbà oblic, segons les ambicions del grup de pensament parisenc. La publicació neix d'aquesta necessitat dels seus creadors en iniciar una batalla per derrotar una societat organitzada en contra la llibertat humana; d'aquesta manera els seus aspectes de manifest es comencen a traçar. En un segon moment, la nostra voluntat ens portava al fet d'entendre l'obra publicada, no solament des de la seva influència contextual sinó també, des del seu interior. La complexitat aparent d'aquest conjunt de revistes impulsava un sentiment de voler descobrir el que s'amagava en aquestes composicions gràfiques impreses, i el perquè de la seva formalització per la tinta. Des del pas entre les captivadores teories de Claude Parent fins a l'exposició d'obres construïdes, prova d'un manifest viu, el nostre discurs expressa una anàlisi dels continguts contrastats per la seva pura diversitat. El projecte publicat amaga, així, diferents camins de lectura, diferents aproximacions a un lector neòfit o experimentat, que busca imaginar la Ciutat del demà a través de la compra mensual d'aquesta sèrie de revistes.

Com ho hem pogut explorar a través de l'anàlisi introspectiu de *Architecture Principe*, el nostre enfocament es centra en la importància de l'escriptura textual com a vector d'explicació detallada de la teoria obliqua amb el suport de representacions gràfiques, aixecant el vel abstracte imposat pels textos descrits per Claude Parent i Paul Virilio. Aquesta condició és fonamental: sense aquest diàleg continu entre les dues grans famílies de continguts, el treball teòric hauria pogut romandre en un judici totalment irreal, de l'ordre

de la «bogeria» revolucionària o de la fantasia formal. La interposició dels dibuixos representatius formen, a més, en si mateix una obra completa. Poden exposar-se com quadres amb aires utòpics, adquireixen tot el seu sentit a través de la complicitat en aquestes relacions amb l'entorn textual i esquemàtic. Des d'un altre camp d'enfocament, les fotografies realitzades per Paul Virilio són reveladores de tots els mitjans d'expressió utilitzats per reforçar la credibilitat d'un projecte amb qüestions arquitectòniques i urbanístiques reals.

Així, la publicació *Architecture Principe* treballa entre el disseny conceptual i els pragmatismes expositius, característiques essencials d'un projecte resolt totalment. La seva imposició dins el món arquitectònic, pel xoc provocat per la formació d'aquest col·lectiu de creadors, és encara avui perceptible en la formalització teòrica i material de les arquitectures del panorama mundial, en particular en els trams del moviment deconstructivista. El projecte publicat és, per tant, revelador de la seva influència manifesta, travessant les edats i les èpoques. És per aquest motiu que les possibilitats de prosseguir l'obra publicada en la seva rellevància contemporània s'exploten en la segona part del nostre treball, amb una proposta personal, com a resultat i tot seguint aquesta introspecció analítica. El projecte d'una onzena revista amplia així aquesta trajectòria que es vol sense límits temporals ni materials d'*Architecture Principe* i del pensament oblic.

Per aquesta decisió projectual de donar una continuïtat actual a les revistes A.P., el treball de recerca intenta demostrar la vigència del discurs oblic en el seu context actual. La contemporaneïtat dels seus continguts permet elaborar un pensament propi adaptat als qüestionaments dels anys 2020, que s'expressa per un conjunt d'articles i de materials gràfics continguts en la nova revista. El repte d'aquesta extensió del treball intenta apropiarse aquestes idees rellevants per la interpretació de l'arquitectura actual en relació amb els records de l'ordre oblic, mitjançant l'ajuda d'un disseny i d'uns processos de creacions tenint sentit amb el seu temps.

A més, vistes avui, les paraules de Paul Virilio, fidel als motors del canvi social per tal de millorar l'existència humana, encara deixaven un missatge d'esperança en el seu últim article sota el segell *Architecture Principe*, l'any 1996: «Si fa trenta anys, la teoria de la funció de pendent mostrava clarament una relació amb la topologia, és a dir, amb la geometria de les superfícies orientades no euclidianes, anant així més enllà de les superfícies reglades de la perpendicularitat clàssica, a finals del nostre mil·lenni, sembla que tot l'àmbit de l'urbanisme i el desenvolupament està lligat sobretot al caos, amb zones alhora desorientades i desregulades que no tenen res a veure amb la no rectangularitat de l'anàlisi situ. Així que uneix-te a la vida! iniciar la deconstrucció i la relocaltització; un terme l'arrel llatina del qual *dislocare* també significa apilar».⁶¹

61 VIRILIO, Paul. Desorientation ou dissolution. *Architecture Principe*, *Desorientation ou dissolution*, Setembre 1996, n°10. [Pàg. 1]

Fig. 47

Fig. 47 Fotografia de l'estudi pròpi detallat sobre la publicació *Architecture Principe*. Elaboració pròpia.

Bibliografia

Llibres, revistes i articles

(Les revistes estan indicades amb un «*» i els articles amb un «**» a l'inici de la seva referència).

PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe, 1966 et 1996*. París: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997. ISBN 9781889629049.

PARENT, Chloé. *Claude Parent: Visionary Architect*. Sota direcció de Frank Gehry / contribució de Azzedine Alaïa, Jean Nouvel i Donatien Grau. 1ra Edició. Nova York: Rizzoli, 2019. ISBN : 978-0847862153

MIGAYROU, Frédéric. *Nevers, Architecture principe : Claude Parent, Paul Virilio*. Orleans: HYX, 2010. ISBN : 9782910385620.

MIGAYROU, Frédéric. RAMBERT, Francis. *Claude Parent : L'œuvre construite, l'œuvre graphique*. Orleans: HYX, 2010. Co-editat amb la Cité de l'architecture et du patrimoine / IFA. ISBN : 9782910385613.

GASQUET, Vasco. *500 affiches: mai 68*. Brussel·les: Éd. Aden, 2007. Colecció Rosta. ISBN 9782930402390.

BESANÇON, Julien. *Journal mural mai 68: Sorbonne, Odéon, Nanterre, etc.* París: Tchou, 2007. ISBN 9782710707516.

ROTMAN, Patrick. *Mai 68 raconté à ceux qui ne l'ont pas vécu*. París: Le Seuil, 2008. ISBN 9782020965965

WÖLFFLIN, Heinrich. *Kunstgeschichtliche Grundbegriffe (Principes fondamentaux de l'histoire de l'art)*. [traducció per Claire i Marcel Raymond] / presentació per Catherine Wermester. Marsella: Éditions Parenthèses, 2017. ISBN 9782863646762.

DEBORD, Guy-Ernest. *La Société du Spectacle*. 2na Edició (primera edició publicada en 1992). París: Gallimard, 1996. Colecció Folio (n° 2788). ISBN : 9782070394432.

PAQUEMENT, Alfred. ENCREVÉ, Pierre. *Soulages*. Edició il·lustrada. París: Bibliothèque publique d'information du Centre Pompidou, 2020. Colecció Folio (n° 2788). ISBN : 9782844268679.

ARON, Raymond. *La révolution introuvable - réflexions sur les événements de mai*. París : Édi-

tions Fayard, 1968. ASIN : B0000DNG60.

*PÉREZ MORENO, Lucía C. *Claude Parent en Nueva Forma: la recepción de Architecture Principe en España*. Proyecto Proceso Arquitectura - Arquitecturas en Acción. Sevilla : Universidad de Sevilla, 2014. [(n° 3); Pàg. 76-89]. ISSN 2171-6897.

*BERGERON, Marie-Anne. *La contre-culture américaine des années 1960*. Cégep - Les dossiers Histoire et civilisation. Sherbrooke : Cégep Sherbrooke, Automne 2014. [(n° 8); Pàg. 11-16]. ISSN 1916-4041.

**KLEIN, Yves. *L'évolution de l'art vers l'immatériel - Conférence à la Sorbonne*. Prefaci : Iris Clert. París : Succession Yves Klein, ADAGP, 1959. Publicat en l'any 2010.

Tesis i treballs acadèmics

PÉREZ MORENO, Lucía C. *Nueva Forma: la construcción de una cultura arquitectónica en España (1966-1975)*. [en línia]. Tesi doctoral, UPM Universidad Politécnica de Madrid. Línia Proyectos Arquitectónicos Avanzados. [Consulta: 24 de febrer de 2022]. Disponible a: https://oa.upm.es/19857/4/LUCIA_CARMEN_PEREZ_MORENO_A_3.pdf

GARCIA, Aude-Lise. *La Fonction Oblique : le nouvel ordre urbain*. [en línia]. Mémoire (Treball Final de Grau), ENSAM École Nationale Supérieure d'Architecture de Montpellier. [Consulta: 15 de maig de 2022]. Disponible a: https://issuu.com/aude-lisegarcia/docs/m__moire_s9_entier

ESPALLERGUES, Pablo. *Douce pente*. [en línia]. Mémoire (Treball Final de Grau), ENSAN École Nationale Supérieure d'Architecture de Nantes. [Consulta: 28 de maig de 2022]. Disponible a: https://issuu.com/s.owwwl/docs/memoire_douce_pente_pablo_espallergues__digi_

Llocs web

Architecture Principe (Claude Parent, Paul Virilio). A: *FRAC Centre*. [en línia]. FRAC Centre. [Consulta: 10 d'abril de 2022]. Disponible a: <https://www.frac-centre.fr/collection-art-architecture/rub/rubauteurs-58.html?authID=10>

Architecture oblique. A: *Viquipèdia*. [en línia]. Wikimedia Foundation, 2019. [Consulta: 3 de març de 2022]. Disponible a: https://fr.wikipedia.org/wiki/Architecture_oblique

Claude Parent, un architecte tout en oblique A: *Le Monde*. Per: *Frédéric Edelmanni*. [en línia]. *Le Monde*, 2010. [Consulta: 10 de març de 2022]. Disponible a: <https://adrienfaure.blog.tdg.ch/archive/2018/07/07/les-mouvements-sociaux-americaains-des-annees-soixante-293131.html>

Le groupe Architecture-Principe. A: *Lumni Enseignants*. [en línia]. Lumni, 2006. [Consulta: 14 de març de 2022]. Disponible a: <https://enseignants.lumni.fr/fiche-media/00000000594/le-groupe-architecture-principe.html>

Les mouvements sociaux américains des années soixante. A: *Blog de Adrien Faure*. [en línia]. *Les Blogs*, 2018. [Consulta: 26 de maig de 2022]. Disponible a: <https://adrienfaure.blog.tdg.ch/archive/2018/07/07/les-mouvements-sociaux-americaains-des-annees-soixante-293131.html>

Contexte artistique des années 60-70. A: *Profs, le made in autun*. [en línia]. *Made in autun*, 2020. [Consulta: 5 de juny de 2022]. Disponible a: <https://lewebpedagogique.com/madeinautun/2020/04/06/contexte-artistique-des-annees-60-70/>

L'architettura dell'aria. Un saluto a Claude Parent e un'intervista. A: *Art Tribune*. Per: *Emilia Giorgi*. [en línia]. *Art Tribune*, 2016. [Consulta: 5 de juny de 2022]. Disponible a: <https://adrienfaure.blog.tdg.ch/archive/2018/07/07/les-mouvements-sociaux-americaains-des-annees-soixante-293131.html>

Mai 1968 et la libération des moeurs. A: *Sciences Humaines*. Per: *Martine Fournier*. [en línia]. *Sciences Humaines*, Maig 2008. [Consulta: 8 de juny de 2022]. Disponible a: https://www.scienceshumaines.com/mai-1968-et-la-liberation-des-moeurs_fr_22190.html

How the 1960s and 1970s inspired radical architecture. A: *CNN*. Per: *Andrea Lo*. [en línia]. *CNN*, 16 de Maig de 2018. [Consulta: 3 de juny de 2022]. Disponible a: <https://edition.cnn.com/style/article/radical-architecture/index.html>

L'église Sainte Bernadette de Nevers de Claude Parent et Paul Virilio. A: *Narhex*. [en línia]. *Conférence des Évêques de France*, 2016. [Consulta: 22 d'abril de 2022]. Disponible a: <https://www.narhex.fr/blogs/en-flanant-en-regardant/leglise-sainte-bernadette-de-nevers-1966-claude-parent-et-paul-virilio-architectes>

An Ode to Claude Parent, Father of Oblique Architecture. A: *AnOther*. Per: *Charlotte Jansen* [en línia]. *AnOther*, 2016. [Consulta: 22 d'abril de 2022]. Disponible a: <https://adrienfaure.blog.tdg.ch/archive/2018/07/07/les-mouvements-sociaux-americaains-des-annees-soixante-293131.html>

Virilio I Bunker archéologie. A: *Laboratoire Urbanisme Insurrectionnel*. [en línia]. *Blogspot*, 2018. [Consulta: 15 de maig de 2022]. Disponible a: <https://laboratoireurbanismeinsurrectionnel.blogspot.com/2013/02/virilio-mur-bunkers.html>

Das orgien mysterien theater. A: *Hermann Nitsch*. [en línia]. *Nitsch Foundation*. [Consulta: 26 de maig de 2022]. Disponible a: <https://www.nitsch.org/actions/2-2/>

Claude Parent par Jean Nouvel : parentés architecturales. A: *Canal Académies*. Per: *Marianne Durand-Lacaze*. [en línia]. *Canal Académies*, 2010. [Consulta: 13 de juny de 2022]. Disponible a: <https://www.canalacademies.com/emissions/carrefour-des-arts/claude-parent-par-jean-nouvel-parentes-architecturales>

Claude Parent: Urbanisme Principe. A: *L'Architecture d'Aujourd'hui*. [en línia]. *L'Architecture d'Aujourd'hui*, 2015. [Consulta: 26 de maig de 2022]. Disponible a: <https://www.larchitecture-daujourd'hui.fr/claude-parent-urbanisme-principe/>

La Función Obliqua. A: *Blog Múltiples*. Per: *Santiago De Molina*. [en línia]. *Múltiples*, 26 de març de 2010. [Consulta: 24 de juny de 2022]. Disponible a: <https://www.santiagodemolina.com/2010/03/la-funcion-oblicua.html>

Pel·lícules i obres audiovisuals

COUDERT, Gilles. *Claude Parent, Paul Virilio : Grandes Conférences*. [pel·lícula]. Tours : Centre de Création Contemporaine - Université François-Rabelain, 2009. Extracte disponible a: <https://www.lespressesdureel.com/VIDEO/apres/1666.mp4>

KLEIN, Yves. *Anthropométrie de l'époque bleue*. [gravació en directe; N&B, 2 minutes 26 secondes]. París : Galerie Internationale d'Art Contemporain, 9 mars 1960. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=kj0BQD1oOG0>

Referència de les figures

Fig. 1 PARENT, Claude. *L'Inclisite I*. (1966) [dibuix a llapis sobre paper]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 11 de maig de 2022]. En domini públic (escanejat d'alta qualitat): https://frenchculture.org/sites/default/files/inline/images/dessin_claude_parent_1.png

Fig. 2 PITZ, Fritz. Retrat de Pierre Soulages. (1968) [fotografia]. Rodez: Archives Musée Soulages. [Consulta: 11 de maig de 2022] En domini públic: <https://www.maison.com/architecture/demain/musee-soulages-rodez-7932/galerie/37384/>

Fig. 3 LECHEVALIER, Claude. *Claude Parent devant un de ses dessins*. (anys 1960) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 13 de maig de 2022] En domini públic: https://archivesetdocumentation.centrepompidou.fr/img-viewer/BK/CPA/CPA324/viewer.html?name=M5050_X0031_CPA324_002_P.jpg&ns=M5050_X0031_CPA324_002_P.jpg

Fig. 4 Fotografia d'elaboració pròpia del llibre *Architecture Principe 1966 et 1996*. (2022) [fotografia]. Barcelona.

Fig. 5 BRUEGEL DEN AAUWE, Pieter. *Stridj tussen Carnaval en Vasten*. (1559) [pintura a l'oli sobre panell de fusta]. Viena: Kunsthistorisches Museum. [Consulta: 4 de juny de 2022]. En domini públic: https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Combat_de_Carnaval_et_Carême#/media/Fichier:Le_combat_de_Carnaval_et_de_Carême_Pieter_Brueghel_l'Ancien.jpg

Fig. 6 PETER, Armand. *Défilé des élèves architectes de l'École régionale d'architecture de Strasbourg dans les rues de la ville*. (31 de maig de 1968) [fotografia]. Arxiu personal. [Consulta: 4 de juny de 2022] En domini públic: https://metropolitiques.eu/local/cache-vignettes/L970xH683/fig2_adiener-c2138.jpg?1600095946

Fig. 7 PETER, Armand. *Visit at the Hippies commune in Ozarow*. Fotografia n°1381. (1968) [fotografia]. Arxiu personal de Anka Ptaszowska. [Consulta: 6 de juny de 2022] En domini públic: <https://artmuseum.pl/public/upload/archive/2/700px/1381.jpg>

Fig. 8 D.R. *Claude Parent présentant la Fonction Oblique à un groupe de personnes*. (1970) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 15 de maig de 2022] En domini públic: <https://archicree.com/wp-content/uploads/2016/02/claude-parent-1.jpg>

Fig. 9 Museum of Modern Art. Cartell per l'exposició de Robert Motherwell. (années 1960) [litografia]. Nova York: MoMA. [Consulta: 7 de juny de 2022] En domini públic: <https://www.artsy.net/artwork/robert-motherwell-robert-motherwell-at-moma-hand-signed-and-inscribed>

Fig. 10 Autor desconegut. *Sidney Janis Gallery, New York - Robert Motherwell, April 10-May 6*. (1961) [fotografia]. Nova York: The Dedalus Foundation. [Consulta: 7 de juny de 2022] En domini públic: [\[lusfoundation.org/motherwell/historical_exhibitions/exhibition?nid=36577\]\(https://lusfoundation.org/motherwell/historical_exhibitions/exhibition?nid=36577\)](https://www.deda-</p></div><div data-bbox=)

Fig. 11 SHUNK, Harry. Anthropométries de l'Époque Bleue d'Yves Klein. (1970) [fotografia]. París: Succession Yves Klein. [Consulta: 9 de juny de 2022] En domini públic: <https://i0.wp.com/arteyalgomas.com/wp-content/uploads/2020/11/yves-klein1.jpg?w=960&ssl=1>

Fig. 12 Autor desconegut. Hermann Nitsch pintant amb sang l'obra malaktion. (1961) [fotografia]. Viena: Technisches Museum. [Consulta: 9 de juny de 2022] En domini públic: https://www.nitsch.org/wp-content/uploads/2018/10/2.-Malaktion_Foto-Bert-Gruber-4-1240x700.jpg

Fig. 13 ZAMP KELP, Gunter. *Oasis No. 7*. (1967) [fotografia]. Arxiu personal. [Consulta: 9 de juny de 2022] En domini públic: https://dynaimage.cdn.cnn.com/cnn/q_auto,w_1100,c_fill,g_auto/http%3A%2F%2Fcdn.cnn.com%2Fcdnnext%2Fdam%2Fassets%2F180501114558-01-haus-rucker-co.jpg

Fig. 14 COOK, Peter. *Plug-in City: Maximum Pressure Area, project (Section)*. (1964) [dibuix a tinta i guaix sobre impressió fotomecànica]. Nova York: MoMA. [Consulta: 9 de juny de 2022] En domini públic: <https://www.moma.org/collection/works/797>

Fig. 15 FLECK, Bob. *Cours d'art plastique par Jacques Famery à l'École de Strasbourg*

(Palais du Rhin), à partir d'une théorie sensorielle de l'enseignement architectural. (1972) [fotografia]. Arxiu personal. [Consulta: 4 de juny de 2022] En domini públic: https://metropolitiques.eu/local/cache-vignettes/L970xH643/fig4_adiener-95241.jpg?1600095948

Fig. 16 HERMANN, Gilles. *La ligne de la plus grande pente - Projet pour le Pavillon français de la Biennale de Venise*. (1970) [fotografia]. Orleans: FRAC Centre. [Consulta: 20 de maig de 2022] En domini públic: https://www.frac-centre.fr/gestion/public/upload/oeuvre/maxi/EHRM_016_043_001.gif

Fig. 17 PARENT, Claude. KLEIN, Yves. *Place Publique: fontaines de feu*. (1959) [fotografia]. París: Succession Yves Klein. [Consulta: 6 de juny de 2022] En domini públic: <https://musearti.hypotheses.org/files/2016/03/archi13.jpg>

Fig. 18 VIRILIO, Paul. *Bunker Archéologie: Etude sur l'espace militaire européen de la Seconde Guerre mondiale*. (1958) [fotografia]. Arxiu personal. [Consulta: 21 d'abril de 2022] En domini públic: <https://3.bp.blogspot.com/-clz6dUkJT5I/UST-DChlePzI/AAAAAAAAACPU/2CsUEm-ZaL4/s1600/113-observation-post-on-a-channel-island.jpg>

Fig. 19 Maison de la Culture d'Amiens. Cartell per l'exposició *L'Architecture Oblique* de Claude Parent. (1972) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 5 de juny de

2022] En domini públic: https://www.nitsch.org/wp-content/uploads/2018/10/2.-Malaktion_Foto-Bert-Gruber-4-1240x700.jpg

Fig. 20 Autor desconegut. Claude Parent, Paul Virilio, Michel Carrade i Morice Lipsi a l'exposició *Les Utopistes* a Salines d'Arc et Senans. (1965) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 23 d'abril de 2022] En domini públic: <https://www.artribune.com/wp-content/uploads/2016/03/Paul-Virilio-Michel-Parent-Michel-Carrade-Claude-Parent-alla-mostra-Les-Utopistes-Salines-dArc-et-Senans-1965.jpg>

Fig. 21 Autor desconegut. L'Esprit Nouveau, Revue internationale esthétique. (1920-1925) [fotografia]. París: Christie's. [Consulta: 4 de juny de 2022] En domini públic: [https://www.christies.com/img/LotImages/2011/PAR/2011_PAR_01000_0117_000\(le_corbusier_lesprit_nouveau_revue_internationale_desthetique_numero_3102641\).jpg?-mode=max](https://www.christies.com/img/LotImages/2011/PAR/2011_PAR_01000_0117_000(le_corbusier_lesprit_nouveau_revue_internationale_desthetique_numero_3102641).jpg?-mode=max)

Fig. 22 Portone. Aldo Rossi, *L'architettura della città*. (1966) [fotografia]. Venezia: Marsilio Editoria. [Consulta: 4 de juny de 2022] En domini públic: <https://assets.catawiki.nl/assets/2021/3/13/1/9/e/19e7e9f5-bbcc-46cd-8f7b-461a1ef662f6.jpg>

Fig. 23 Autor desconegut. Claude Parent, *Affiches Urbaines*. (1965) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 23 d'abril de 2022] En domini públic: <https://www.artribune.com/wp-content/uploads/2016/03/>

Claude-Parent-Affiches-Urbains-Paris-.jpg

Fig. 24 - 35 Composicions gràfiques d'elaboració pròpia, amb ús del escanejos del llibre: PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe, 1966 et 1996*. París: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997. ISBN 9781889629049.

Fig. 36 Autor desconegut. Claude Parent dibuixant al seu despatx. (1963) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 15 de maig de 2022] En domini públic: https://www.artforum.com/uploads/upload.001/id26066/article00_430x.jpg

Fig. 37 Autor desconegut. Paul Virilio d'excursió a la platja per l'estudi dels bunkers a Normandia. (1966) [fotografia]. Arxiu personal de Paul Virilio. Imatge escanejada del llibre: PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe, 1966 et 1996*. París: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997. ISBN 9781889629049.

Fig. 38 PARENT, Claude. Sèrie de croquis per la publicació *Architecture Principe*. (1966) [dibuix a rotulador sobre paper]. Donació de Claude Parent a François Lauginie. [Consulta: 11 de juny de 2022]. En domini públic: <https://www.frac-centre.fr/collection-art-architecture/architecture-principe/la-fonction-oblique-64.html?authID=10&ensembleID=30>

Fig. 39 - 44 Composicions gràfiques d'elaboració pròpia, amb ús del escanejos del

llibre: PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. *Architecture Principe, 1966 et 1996*. París: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997. ISBN 9781889629049.

Fig. 45 Autor desconegut. Claude Parent, *Affiches Urbaines*. (1965) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 12 de juny de 2022] Treta del llibre : PARENT, Chloé. *Claude Parent: Visionary Architect*. Sota direcció de Frank Gehry / contribució de Azzedine Alaia, Jean Nouvel i Donatien Grau. 1ra Edició. Nova York: Rizzoli, 2019. ISBN : 978-0847862153

Fig. 46 GOULET, Patrice. *Claude Parent et Paul Virilio*. (1964) [fotografia]. París: Fonds Claude Parent. [Consulta: 12 de juny de 2022]. En domini públic: <https://france3-regions.francetvinfo.fr/bourgogne-franche-comte/nievre/nevers/paul-virilio-est-mort-il-etait-createurs-eglise-sainte-bernadette-nevers-1543378.html>

Fig. 47 Fotografia d'elaboració pròpia. *Anàlisi introspectiu A.P.* (2022) [fotografia]. Barcelona.

2022

ETSAB

Escola Tècnica
Superior d'Arquitectura
de Barcelona

Addenda projectual

Revista n°11 **archtctr prncp** Juliol 2022

archtctr
prncp

11

JULIOL 2022

RÉOUVERTURES

GELAT, AIGUA AMB GAS I MAQUETA DE CRÀTER, fotografiat per Emmanuel Durand, una tarda de sol a Barcelona.

archtctr prncp és una publicació que ofereix una seqüela de la revista original *Architecture Principe*, de les quals nou números es van publicar el 1966 i un desè el 1996. Aquesta nova revista inclou un reforç projectual a l'anàlisi realitzada dins de la primera part del nostre treball. La redacció fa ús de documents de producció pròpia, així com d'imatges i altres continguts gràfics referenciats al final de la ressenya. Tots drets reservats. N°11 REOBTURES/RÉOUVERTURES.

3 PER INTRODUIR...

«*Mise en bouche*» a la seqüela de la publicació original *Architecture Principe* estrenada l'any 1966.

Emmanuel Durand

5 DERIVACIONS D'ORDRE OBLIC

Una introspecció a través de les obres arquitectòniques contemporànies, revelant les seves línies similars als dissenys oblics de Claude Parent i Paul Virilio.

Emmanuel Durand

7 MIRADES CREUADES

Per compartir paraules sobre la percepció actual de l'obra d'*Architecture Principe*, convidem un amic, estudiant d'arquitectura a Barcelona.

Prefaci: Emmanuel Durand

Article: Jordi Acacio Prat

9 ELS ELEMENTS

L'experimentació material del Puzzle de la Ciutat Obliqua, en la seva reinterpretació contemporània. Maquetes d'impressió 3d, pintures tacades, expressen aquests Elements 2.0...

Emmanuel Durand

PER INTRODUIR...

Aquesta seqüela és descendent de la revista original de 1966 Architecture Principe amb els aires refrescats d'un mes de juliol de 2022. És una continuació teòrica que ja no vol tenir límits temporals.

Es genera aquest nou número en un impuls projectual, donant una extensió visual i ideològica a les idees objectives proposades durant la primera part del nostre treball. Aquesta revista es pot interpretar com el punt de culminació de la nostra investigació, que porta l'anàlisi de la publicació al terreny experimental, permetent avançar una mirada en la reconsideració dels arguments oblics en la seva actualitat. En un registre més personal, la nostra visió sobre aquesta evolució teòrica ens aporta un nou enfocament per aprofundir en certs aspectes conceptuals, introduïts pels escrits i les representacions de Claude Parent i Paul Virilio.

Què significa al dia d'avui el projecte Architecture Principe? Encara es pot llegir i entendre? Podem reinterpretar-lo de manera contemporània?

Davant d'aquestes reflexions, la nostra voluntat suggereix escriure una sèrie d'articles expressius sobre aquesta situació de la teoria original, vinculant-los a l'ús d'una representació gràfica renovada i als mitjans de produccions materials tecnològics. La conciliació amb els projectes deconstructivistes del segle XXI, el modelatge i la impressió pròpia dels models tridimensionals, el featuring de redacció sobre el punt de vista del treball de Parent/Virilio, estableixen els eixos principals d'aquesta revista en el repte d'intentar donar una resposta experimental actualitzada. També, es pensa la seva preparació mirant a certs principis fundacionals de les revistes de 1966, com l'eficàcia explicativa del moviment i el diàleg constant entre els diferents continguts textuais i gràfics. Així, en el seu treball formal, aquesta onzena revista pretén emetre un nou alè teòric, ahora que recupera els codis continguts en els volums publicats el segle anterior. Aquests paràmetres també són perceptibles en els elements de disseny gràfic utilitzats, permetent també demostrar una certa llibertat en l'ús de colors, en les composicions de pàgines, etc. Cinquanta-sis anys després, el raig de sol oblic torna a il·luminar els fonaments d'una ideologia convulsa, per tal de reconstruir una part rehabilitada seguint les ambicions contemporànies de l'exercici crític sobre l'arquitectura.

Revista *Archtctr Prncp* fotografiada amb la publicació integral de deu volums d'*Architecture Principe*.

A l'estudi, les Maquetes dels **ELEMENTS**, fotografiades en la seva massa diversificada.

DERIVACIONS D'ORDRE OBLIC

A través de l'itinerari de les visites arquitectòniques realitzades al llarg de la vida, la nostra mirada s'enfoca en determinades arquitectures que s'expressen amb l'articulació d'un conjunt d'elements seguint un eix diferenciat a la construcció cartesiana. Apareixen com unes obres en continuïtat amb les influències expressades pel grup de pensament liderat per Claude Parent i Paul Virilio. El retorn a l'origen d'aquests edificis ens porta, doncs, a encendre aquesta llum que expressa la seva vinculació ideològica al moviment oblic. Coneixent el discurs de determinats actors del moviment anomenat «deconstructivisme» al llarg dels anys 1980 sobre la importància de llegir el manifest Arquitectura Príncepe i les seves representacions arquitectòniques dibuixades, el nostre passatge proposa la transcripció d'aquestes traces aparegudes en l'ànima i l'aparença d'alguns projectes exposats. En primer lloc, la casa inclinada anomenada Delbigot edificada a les terres de Villeneuve-sur-Lot, un petit poble del Llenguadoc, ens fa descobrir la seva identitat formal gràcies a la firma de Jean Nouvel. Aquest primer interès per l'Obra completa de l'arquitecte francès ens fa descobrir la força conceptual de l'obra

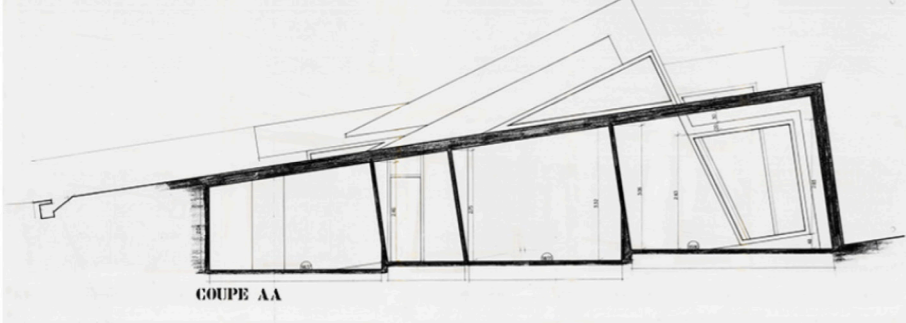
La Maison Delbigot a Villeneuve-sur-Lot (França).

- 1 Maison Delbigot, Jean Nouvel, François Seigneur, Roland Baltéra, 1973.
- 2 Maison Drusch, Claude Parent, 1966.
- 3 Maison Delanghe, Jean Nouvel, François Seigneur, Gilbert Lézénées, 1974.

de Parent. La proximitat d'aquesta casa a les realitzacions arquitectòniques anteriors del seu «mentor» en els territoris suburbans parisencs, com ho denomina Jean Nouvel, exaltava, es percep com un OVNI dipositat en el terreny vegetal d'un poble de camp. S'imposa formalment en continuïtat amb el terra com un volum de formigó vist sortit directament del món oblic. Aquest lloc de vida humana privada s'articula així mitjançant l'establiment de plans inclinats, que formen tant cobertes com parets separadores interiors, proposant una experiència total del viure a l'inclinat. Construïda a principis dels anys setanta, la història professional dels seus dissenyadors Jean Nouvel, François Seigneur i Roland Baltéra demostra la concepció de les primeres seccions realitzades al soterrani de l'oficina d'arquitectura Parent/Virilio, sent tots tres col·laboradors del duet parisenc en aquella època. L'aliança de Nouvel i Seigneur continuarà el

emmanuel durand.

Secció longitudinal de la Maison Delbigot.

seu camí en la construcció d'altres arquitectures domèstiques, aportant una experimentació material que va més enllà dels volums monolítics tancats. En aquesta mateixa recerca geomètrica, la seva segona casa anomenada Delanghe, que també porta el nom del seu propietari, remarca una estructura metàl·lica, integrant-se en aquesta naturalesa brollant. És a través d'aquests dos assoliments que l'ús de superfícies transparents inclinades que marquen les obertures d'aquesta casa, retallades en la massa dinàmica de l'edifici, ens remet directament als trets dibuixats pel disseny de la Maison Drusch, marcant

La Maison Drusch a Versailles (França).

«Aquesta casa obliqua de formigó vist, parets, cobertes, terres i obertures més o menys inclinades conformen, dins d'una zona suburbana, una vil·la atípica inspirada en les teories de Claude Parent.»

Pronunciat pel Consell d'Arquitectura, d'Urbanisme i del Medi Ambient regional de Lot-et-Garonne.

La Maison Delanghe a Périgueux (França).

una continuació arquitectònica d'aquest corrent, en el temps. A través de la percepció d'aquesta creació del Parent amb interiors que ofereixen una nova forma de vida quotidiana, podem afirmar des d'una visió exterior: l'arquitectura obliqua marca el seu territori però també l'estat d'ànim d'aquests partidaris.

Anys més tard, durant el segle actual, els edificis magistrals que formen els punts principals d'atracció de les ciutats occidentals, conserven aquest discurs projectual alternatiu, fidel a les visions utòpiques lliurades durant els anys seixanta. El retorn de Nouvel a les seves arrels en la realització parisenc, la Filharmonia de París, demostra ser una reinterpretació contemporània dels principis oblics. La formació d'una carcassa d'acer és el resultat de l'enrotllament d'un únic pla inclinat, portant els visitants a poc a poc dins d'aquest «mastodont urbà». Una llarga rampa reforça així la volumetria de l'edifici, heretada dels fonaments de la continuïtat obliqua. Tanmateix, les curvatures donades al volum exterior expressen una aportació formal que va més enllà de les explicacions de Parent i Virilio, en la seva conceptualització, reconsiderant amb la seva manera pròpia el maneigament dels principis ensenyats per Parent i Virilio. A més, la

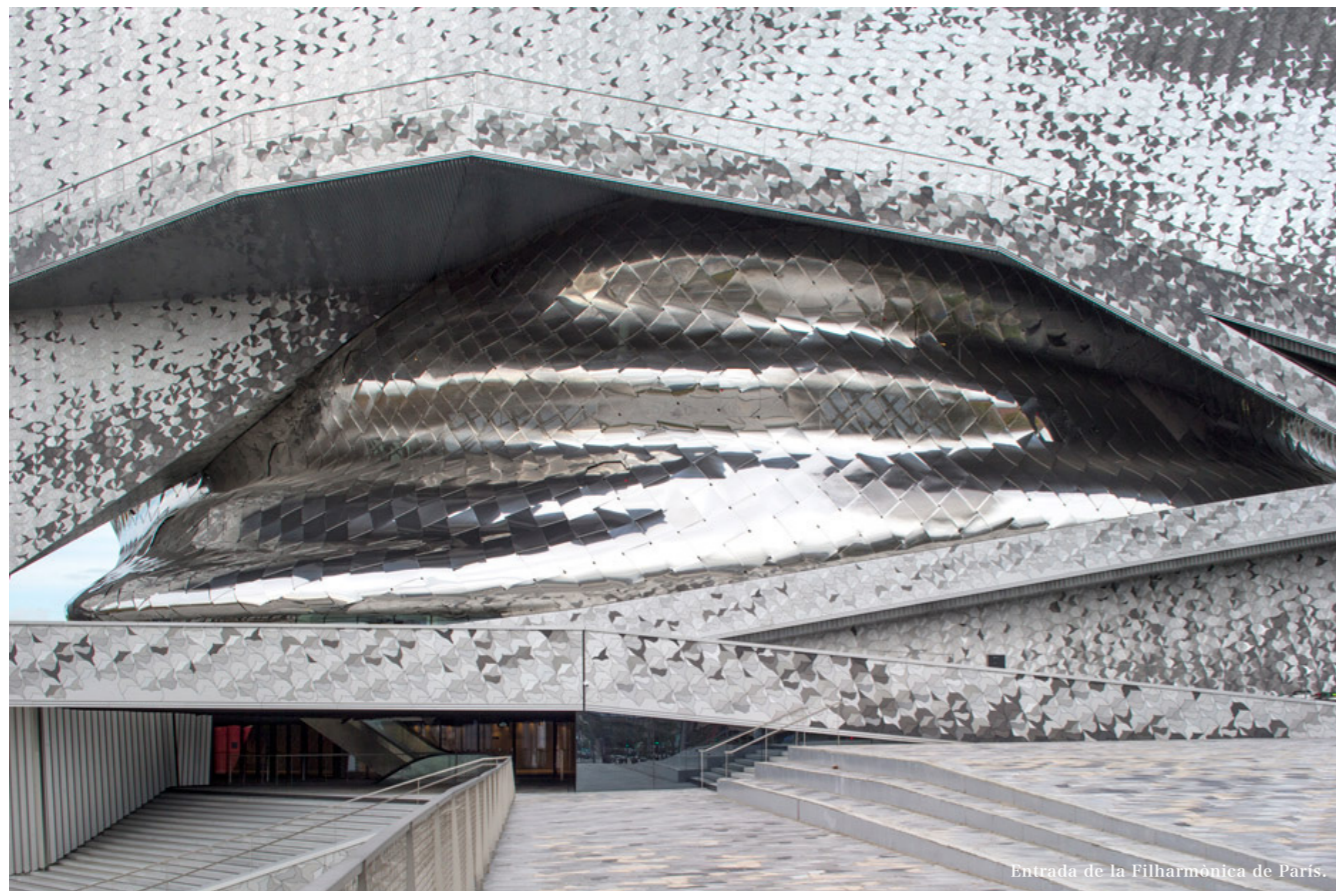
innovació percebuda es genera també en l'elecció dels materials, empenyent la construcció de la teorització obliqua cap a un camp contemporani, permetent concretar un projecte de ciutat amb relació al seu temps. Ens trobem, doncs, davant d'una relativització de les idees manifestes, de vegades deixant enrere la imposició de l'arquitectura al territori: Nouvel aporta una nova dimensió inserint-la en el seu entorn, qualificant-la d'arquitectura «contextual». No obstant això, continua sent una cicatriu per a l'Ajuntament de París davant l'opinió pública protestant, que defèn no voler d'un edifici monstruosament massiu amb reflexos de llum desagradables, segons determinades associacions territorials. A més d'això, aquest projecte coneix

una repercussió mediàtica oposant el seu arquitecte a les competències administratives, clients al projecte. Els múltiples errors en les previsions pressupostàries, així com els defectes constructius, mostraran la segona cara dels grans projectes del nostre temps: el projecte Nouvel transformant-se a poc a poc d'un monument commemoratiu de l'Oblic a un objecte soterrat sota la crítica mediàtica.

El que també ens interpel·la és la manera de distribuir imatges d'aquesta nova arquitectura post-Architecture Principe en les plataformes web. Quan entrem al blog de Chloé Parent, la filla de l'arquitecte francès, estem portats a visitar el perfil de Pinterest d'aquesta persona que va

Encara que a grans trets, hi ha molts rastres de la seva obra (de Claude Parent): el treball sobre el monòlit, sobre la massa, el dinamisme de l'espai, la continuïtat i la seqüència dels espais.

Jean Nouvel, fent homenatge als ensenyaments de Claude Parent en el projecte la *Filharmonica de París*

Entrada de la Filharmonica de París.

4 Philharmonie de Paris, Jean Nouvel, 2015. 5 Under Restaurant, Snøhetta, 2019. 6 Musée des Confluences, Coop Himmelblau, 2014.

Restaurant Under a la costa noruega.

Museu de les Confluències de Lyon.

dirigir especialment la publicació de la col·lecció de dibuixos editada per Rizzoli *Claude Parent: A visionary Architect*. Una de les col·leccions d'imatges en línia es diu *Architectures influenced by Claude Parent Oblique*. Hi ha projectes de diverses agències d'arquitectura de reconeixement mundial, on l'adscripció al moviment oblic sembla més o menys distant. Quan veiem la trajectòria professional de Coop Himmelblau, detectem un fonament conceptual descendent de les intencions demostrades per Architecture Principe, però amb un altre resultat formal. Tanmateix, els uneix una cosa ineludible: la realització real d'una imaginació desproporcionada, quasi utòpica, que no segueix cap línia de treball classicista. El potencial urbà d'un centre urbà com el Museu de les Confluències també mostra un aprenentatge de l'element arquitectònic imposant un canvi radical en l'organització de l'espai a l'escala de la ciutat, sovint recordat pels textos de Claude Parent. D'una altra part, es presta especial atenció al reconeixement per Chloé Parent de projectes convencionals com el Restaurant sota l'aigua proposat per l'agència Snøhetta, defenent la seva neutralitat ideològica. La fotografia del volum cec grisenc que acompanya les nostres paraules, sembla veure aparèixer un búnquer de Normandia soterrat sota la marea ascendent que podria acompanyar, en la publicació de 1966, els textos amb ambicions paisatgístiques de la dominació de l'arquitectura obliqua al seu territori. També ens recorda determinats projectes que tracten l'espai a la vora de l'aigua com el Centre de Charleville, del qual conservem imatges planimètriques i maquetes de la proposta bàsica. Un bon nombre d'edificis, que apareixen davant els nostres ulls en l'experiència de les ciutats europees, són, doncs, inseparables de la teoria obliqua, des de la investigació organitzada pel nostre estudi. Com una obsessió, busca llegir una radiografia conceptual d'aquestes architectures. Ara es pot dir que la influència de Architecture Principe encara no s'ha extingit...

MIRADES CREUADES

Com un retrobament, o una presa de paraula, l'intercanvi entre col·legues sobre la visió de la teorització explorada per Architecture Principe és matèria de debat, sobretot avui per aquesta massa estilística exposada pels diferents mitjans de difusió de les creacions arquitectòniques.

Que un company d'estudi expressi la seva interpretació de l'obra de Claude Parent i Paul Virilio en aquest moment present.

Fotomuntatge *Leap into the Void*

Obliqüïtat i voladís: llibertat i suspens

P

ortar la mirada cap a l'obra de Claude Parent implica introduir-se en un món on es produeix un meeting entre la voluntat espacial interior, la formal exterior i la programàtica en relació amb l'usuari. Sols per aquesta consideració, les relacions neuronals ens porten a identificar-ho com bona arquitectura, més enllà de consideracions energètiques o sostenibles.

Parent va tenir la sort de poder materialitzar moltes de les seves propostes, que indubtablement denoten provocació al mateix temps que l'especial atenció per entendre i millorar el què s'estava demanant: cases unifamiliars, centres comercials, esglésies i capelles, projectes d'interiorisme, decorats

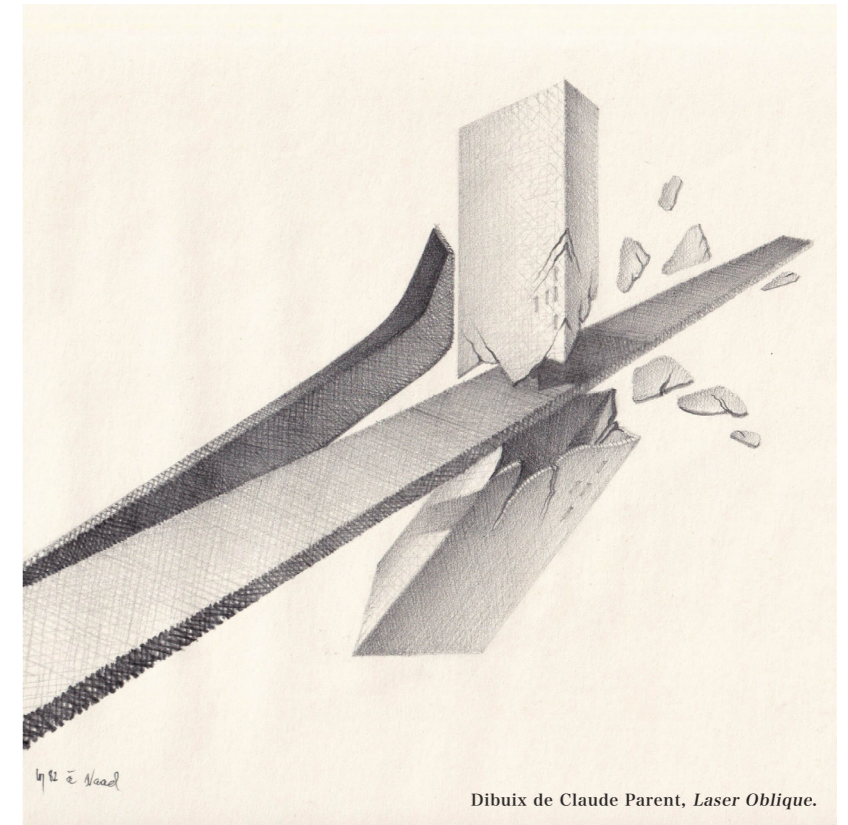
Yves Klein

de teatre, torres, coets pneumàtics, centrals nuclears... En essència, totes ens transmeten una actitud influenciada per moviment com l'holandès *De Stijl* i un popular *Brutalisme*, que ens fa situar-lo en una generació a cavall entre Le Corbusier i Fernando Higuera.

Si més no, l'espai on Parent va ser més lliure i prolífer és el dibuix. Dibuixar sense cap restricció per arribar a una arquitectura lliure en el seu si. De fet, el dibuix li permet expressar els seus pensaments amb relació a la ciutat. És curiós. En el marc de la seva obra construïda -o almenys, la més publicada-, ens trobem enfront d'edificis completament exempts, aïllats en el context de la ciutat, el que li atorga la possibilitat i el porta a desplegar una gran llibertat en tots els àmbits del projecte. Què passaria si s'hagués trobat en una situació completament coartada pel context urbà? O bé, en quina mesura l'arquitectura de Parent continuaria destacant des del moment que forma part d'un conjunt? I és que just en el context urbà, és on Parent desplega i planteja les utopies envers l'urbis.

És aquí on apareix una de les seves gran aportacions: *La Fonction Oblique*. Ell mateix reconeix, en una entrevista realitzada per Clémence Denis i Marc Blume, com la verticalitat limita. Delimita entre un costat del mur, il'altre costat del mur. No és permeable. En canvi, l'obliqüïtat ens permet anar més enllà.

La seva filla, Chloé Parent, comenta com fins a cert punt, la inclinada va inundar tota la seva persona: com inclús va arribar al seu propi habitatge, i es materialitzà en interessantíssimes propostes de mobiliari versàtil. John Cooper, historiador i teòric, en el marc de l'exposició *Claude Parent: Visionary Architect*, ens explica com l'arquitecte proposava la inclinació com a contraposició a la ciutat i la seva rigidesa vertical. I tot i que la seva proposta portaria a desestabilitzar a la població -en un principi-, posteriorment la ment humana evolucionaria cap a una nova percepció de resposta i comportament.

Dibuix de Claude Parent, *Laser Oblique*.

Tanmateix, l'obliqüïtat i el voladís no el van abandonar. La voluntat manifesta d'expressar les llibertats formals de l'art constructiu el portaven a mostrar-nos una gran sensació de llibertat i suspens. Potser, de la mateixa manera que el fotomuntatge *Leap into the Void* d'Yves Klein, va poder arribar a influenciar directament a Parent, la seva obra es va convertir en un referent per professionals posteriors com Thom Mayne, Jean Nouvel o Daniel Libeskind.

No voldria acabar el text sense posar de manifest un últim punt. És significatiu que hagi de venir algú a l'Escola de Barcelona per explicar-nos a Parent. Ens dona per pensar. Potser és que des de l'Escola -com a entitat- sols se'ns aproxima a arquitectures nacionals o que ens són properes, però tampoc és cert. El Corbu és el gran conegut, en detriment de Gaudí, com a gran desconegut. Som completament desconeguts d'alguns moments, si més no igual d'interessants i fructífers, de l'arquitectura. Gràcies, Manu, per aproximar-nos a Parent.

**jordi acacio
prat.**

1 Yves Klein, *Leap into the Void*, 1960.
2 Claude Parent, *Laser oblique* (Colères 22), 1982.

El conjunt de fotografies d'aquest article són d'elaboració pròpia, amb posada en situació urbana a diferents llocs de la ciutat de Barcelona.

«ELS ELEMENTS»

Actualitzant les maneres de presentar les peces constructives del projecte utòpic oblic, un remake material es realitza...

C

om a concreció del manifest oblic, la construcció d'un món material imaginat per Claude Parent i Paul Virilio es basa essencialment en la descripció dels *Elements* que el formen. Encarnen així un conjunt d'engranatges volumètrics que garanteixen l'expansió de la Ciutat Obliqua en el seu territori, com un puzzle que es va construint, a poc a poc, de dimensions il·limitades. Aquests objectes arquitectònics amb tendències massives es caracteritzen per una denominació industrial i unes reinterpretacions d'elements de la natura, anomenant-

emmanuel durand.

los «Turbines» o «Cràters», per exemple. Garantint tant el moviment de les masses humanes com l'hàbitat domèstic, aquestes megainfraestructures s'entrellacen entre si per permetre aquesta continuïtat en l'experimentació del món inclinat.

Més enllà de les descripcions textuais de Parent i Virilio sobre aquestes tipologies descobertes durant la nostra lectura, les perspectives dibuixades de l'obra original contenen un missatge que desperta un autèntic interès arquitectònic. Els volums cecs, crus i pesats que

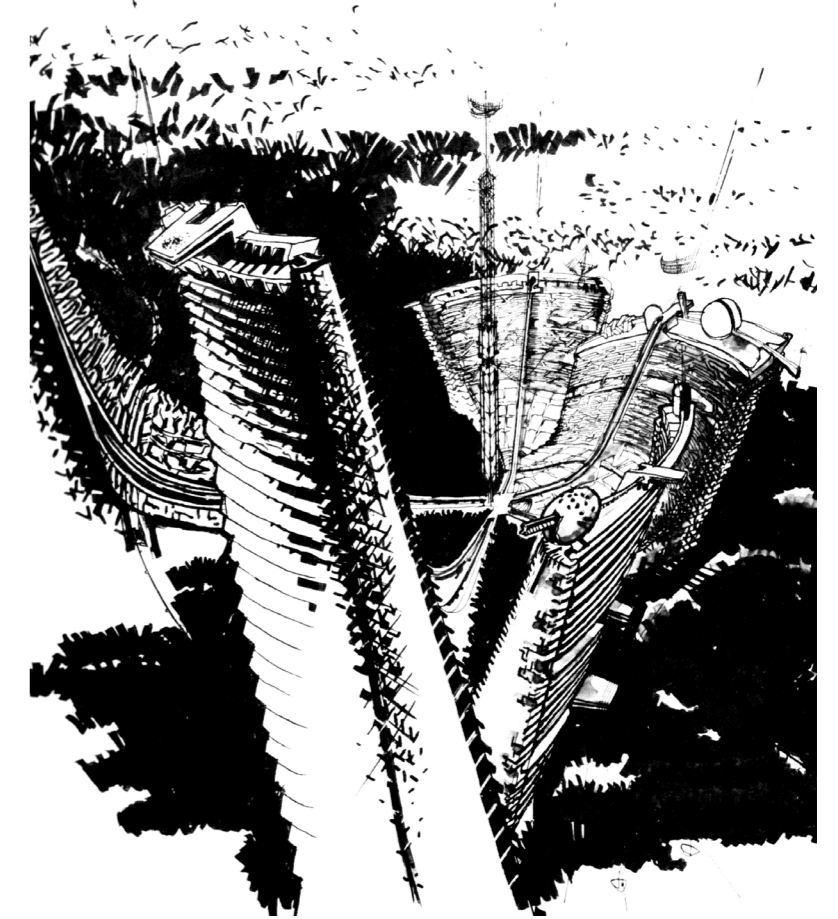
relacionen els set tipus d'*Elements* entre si, reforcen la voluntat dels seus creadors d'oferir una arquitectura materialment harmonitzada mantenint el seu estat *brut*, en diàleg constant amb el territori salvatge que l'envolta.

Els *Llindars de Recuperació*, les *Nautacitats*, els *Llocs de Derivació*, les *Ciutats Immediates*, les *Turbines*, els *Cràters* així com les *Onades*, es distingeixen per una geometria divergent, adaptant-se a les necessitats d'ús descrites al llarg de les revistes de 1966. Així, el nostre treball d'exploració qüestiona la comprensió volumètrica d'aquestes peces explicades de manera independent, però formant un tot urbà. Quedant-se impresos en diferents trossos de paper que anem descobrint a mesura que llegim tota l'obra d'*Architecture Principe*, la voluntat projectual d'aquesta investigació pretén permetre una visió global de les relacions formals entre els Elements. Des de la nostra primera aproximació als nou primers volums publicats, es va manifestar un profund desig per reinterpretar aquestes arquitectures en la nostra època actual, dotant-los d'un volum físic manejable i d'una estètica contemporània. És així, mitjançant l'ús dels possibilitats tecnològiques de modelatge i d'impressió tridimensional, que aquesta recerca es materialitza. Una primera interpretació de les geometries descriptives utilitzades era

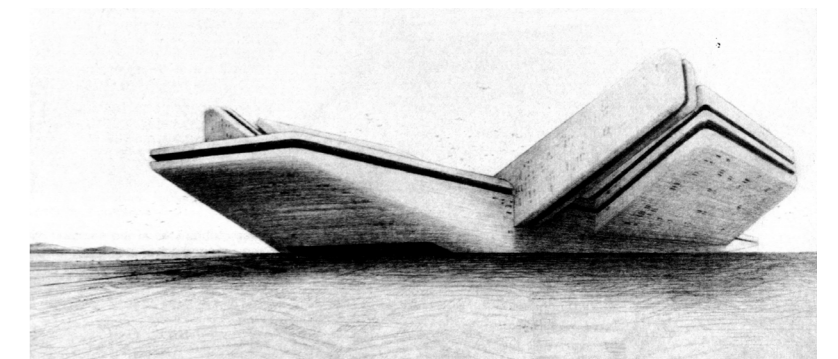

necessària per entendre la perspectiva dibuixada, associar-la a altres dibuixos del mateix objecte des d'un altre punt de vista, i finalment projectar volumètricament la forma que tindria l'Element en la seva integralitat. El modelatge des de la posició d'una càmera digital va resultar, doncs, la solució òptima per mantenir-se fidel als dissenys de Claude Parent i Paul Virilio. És d'una manera molt eficient que exercim aquest acte projectual, amb l'ambició de continuar la difusió d'idees obliques mitjançant l'ús de models 3D made in 2022.

Representació de *Les Turbines* (Architecture Principe, 1966)

Representació de *Nautacité* (Architecture Principe, 1966)

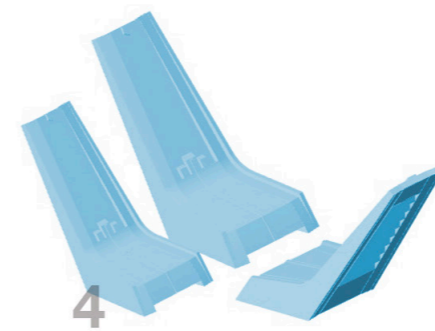
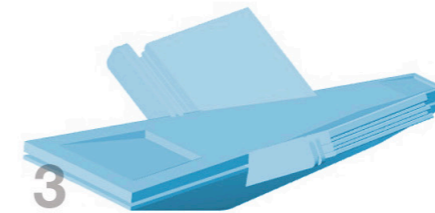
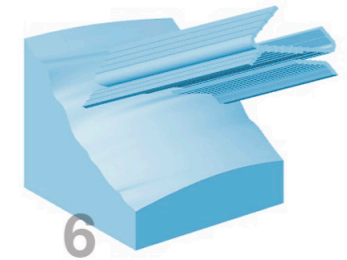
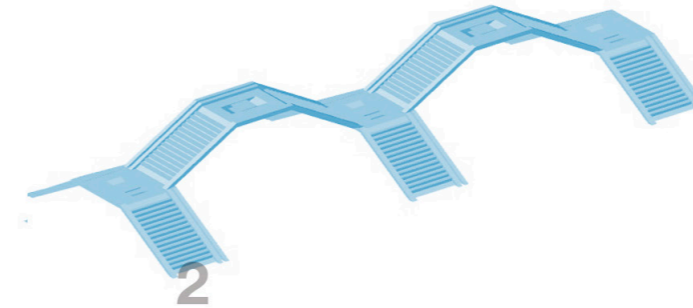
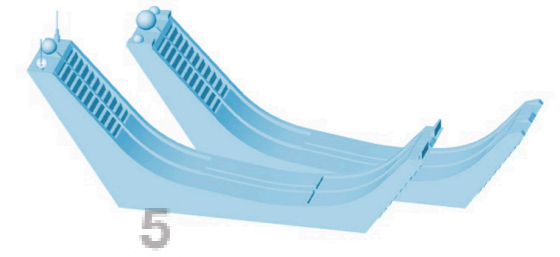
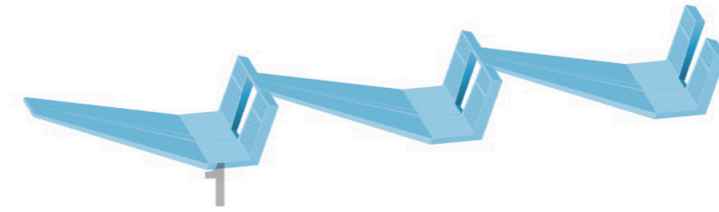

Després del procés de modelització digital, va ser al torn de la impressora 3D de perseguir la construcció d'aquestes maquetes. La voluntat d'aconseguir aquest naixement físic per part de la màquina robòtica és una decisió important de projecte, que demostra que una ideologia arquitectònica pot evolucionar en el temps, en una direcció on la fabricació digital ajuda a la seva realització. Després d'unes quantes hores de treball -un Element retardat entre sis i vint hores d'impressió-, la descomposició de la Ciutat obliqua es va veure perfilada per l'aparició d'aquests volums blancs. A més, a través de la materialitat donada als nostres models impresos, busquem apropar-nos als dissenys oblics en la seva naturalesa original, la de la brutalitat estètica. Aquest argument també ens permet revestir les formes donades a cadascun dels Elements, com un objecte espècimen, inacabat, com un cotxe de carreres en prova que encara amaga la seva carrosseria aerodinàmica. La posada en escena d'aquests objectes també és molt rellevant per a la transmissió del missatge que exposen: la contemporaneïtat de les idees obliques, traspassant edats i fronteres territorials des de la seva concepció, podent ser perpètuament font de projecte en connexió amb el seu temps.

A les promenes del Fòrum, el conjunt d'Elements oblics s'exposen...

Des de l'Element 1 al 7: el Lloc de Derivació, la Ciutat Immediata, la Nautaciutat, les Onades, les Turbines, els Llindars de Recuperació, les Turbines, el Cràter.

archtctr prncp

CRÈDITS/

Indèx: DURAND, Emmanuel. GELAT, AIGUA AMB GAS I MAQUETA DE CRÀTER. (2022) [fotografia]. Barcelona, Elaboració pròpia. **Per Introduir:** 1/ DURAND, Emmanuel. REVISTA ARCHTCTR PRNCP. (2022) [fotografia]. Barcelona, Elaboració pròpia. 2/ DURAND, Emmanuel. MAQUETES DELS ELEMENTS, A L'ESTUDI. (2022) [fotografia]. Barcelona, Elaboració pròpia. **DERIVACIÓ D'ORDRE OBLIC:** 1/ Autor desconegut. MAISON DELBIGOT. (1973) [fotografia]. París: AJN. [Consulta: 15 d'abril de 2022] En domini públic: <http://www.jeannouvel.com/wp-content/uploads/2017/04/030a-ce-nouvel-i-06303-2-2400x1604.jpg> 2/ NOUVEL, Jean. SEIGNEUR, François. LÉZÉNES, Gilbert. SECCIÓ LONGITUDINAL, MAISON DELBIGOT. (1970) [dibuix amb rotulador sobre paper]. París: AJN. [Consulta: 15 d'abril de 2022] En domini públic: <https://www.architecture-contemporaine-lotetgaronne.fr/mobile.php?lang=fr&c=5&fiche=Maison-oblique&ref=80> 3/ Autor desconegut. MAISON DRUSCH à VERSAILLES. (1965) [fotografia]. París: Bibliothèque Kandinsky MNAM/CCI Centre Pompidou. [Consulta: 26 de maig de 2022] En domini públic: <https://ba1agenda.files.wordpress.com/2010/02/dossier-presse-expo-claude-parent-cite-architecture-paris.pdf> 4/ Autor desconegut. MAISON DELANGHE. (1974) [fotografia]. París: AJN. [Consulta: 20 d'abril de 2022] En domini públic: <http://www.jeannouvel.com/wp-content/uploads/2017/04/capture-d-ecran-2017-10-26-a-10-37-31.png> 5/ O KUS, Danica. PHILHARMONIE DE PARIS. (2015) [fotografia]. París: Dezeen. [Consulta: 13 de juny de 2022] En domini públic: https://static.dezeen.com/uploads/2015/12/Philharmonie-De-Paris-Jean-Nouvel-Danica-O-Kus_cultural_music_France_dezeen_936_16.jpg 6/ KVAAL, Ivar. MARTINSEN, André. GRINI, Inger Marie. 'UNDER' SUBAQUATIC RESTAURANT. (2019) [fotografia]. Madrid: Arquitectura Viva. [Consulta: 16 de juny de 2022] En domini públic: https://arquitecturaviva.com/assets/uploads/obras/43824/av_30573.jpeg?h=53d90a45 7/ Autor desconegut. MUSÉE DES CONFLUENCES. (2019) [fotografia]. Lyon: Radio Espace. [Consulta: 16 de juny de 2022] En domini públic: <https://www.lyonmag.com/article/100924/le-cout-exorbitant-du-musee-des-confluences-explique-en-video> **MIRADES CREUADES (ft. Jordi Acacio Prat):** 1/ KLEIN, Yves. SHUNK, Harry. LEAP INTO THE VOID. (1960) [fotografia]. París: Yves Klein, ADAGP. [Consulta: 18 de juny de 2022] En domini públic: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/266750> 2/ PARENT, Claude. LASER OBLIQUE. (1972) [dibuix a llapis sobre paper]. París: Centre Pompidou. [Consulta: 18 de juny de 2022] En domini públic: <https://www.centrepompidou.fr/en/ressources/oeuvre/c9nXgnL> **ELS ELEMENTS:** TOTES LES FOTOGRAFIES/ DURAND, Emmanuel. COLECCIÓ ELEMENTS OBLICS. (2022) [fotografia]. Barcelona: Elaboració pròpia. DIBUIXOS A MÀ (ARCHITECTURE PRINCIPE)/ PARENT, Claude. VIRILIO, Paul. ARCHITECTURE PRINCIPE, 1966 ET 1996. (1966) [escanejat] París: Les Éditions de l'Imprimeur, 1997. ISBN 9781889629049. MODELS 3D/ DURAND, Emmanuel. COLECCIÓ ELEMENTS OBLICS. (2022) [render digital]. Barcelona: Elaboració pròpia.

NUMERO 12 :

?

Aquesta revista és la continuació del manifest permanent del grup architecture principe ©

juliol 2022 - 1a edició

Director de la publicació : Emmanuel Durand. Convidat exclusiu : Jordi Acacio Prat. Composició d'elaboració pròpia. Acabat d'imprimir el 29 de juny de 2022, a Barcelona. archtctr prncp. Copyright per Emmanuel Durand, inspirat de la denominació de la publicació architecture principe. ETSAB-UPC

archtctr prncp

11